EMEK

AYLIK DERGİ

YAŞASIN İŞÇİ SINIFI

- kurthan fişek / alpagut linyit işletmesinde işgalin birinci yıldönümü
- m. kutlay / yapısal dinamik sorunlarının eleştirisi
- henri alleg / yedi yılın ardından cezayir : kapitalizm mi, sosyalizm mi?

2

TEMMUZ 1970

YAŞASIN İŞÇİ SINIFI

Ülkemizdeki ilerici gelişmelerden devamlı olarak hoşnutsuzluk duyan ve bu gelişmeleri bastırmak için bütün fırsatları kullanan burjuvazi ve onun iktidarı, bir süreden beri bu yoldaki çabalarına hız vermişti. Öğrenci hareketlerine karşı kullanılan şiddet usulleri, doğu Anadolu'daki faşist terör ve baskı uygulaması, üniversite özerkliğini yok etmek için girişilen teşebbüsler ve işçi-emekçi yığınların uyanmasını önlemeye yönelik olarak alınan tedbirler bu yoldaki çabaların bir bölümüdür. Bu baskılar, söz gelimi, Karabük'e «Sömürücüye Yumruk» gazetesini dağıtmaya giden arkadaşlarımızı daha otobüsten iner inmez tutuklatmaya kadar uzanarak, tamamen kanun ve anayasa dışı bir nitelik kazanmıştı. EMEK, gelişen bu baskı ve terör hareketini sürekli olarak okuyucularına iletmiş, bunların faşist bir yönetime gitmenin basamakları olduğunu belirtmiş ve bütün ilericileri, tüm demokratik güçleri faşizmin gittikçe koyulaşan karanlığına karşı mücadeleye çağırmıştı.

Ne var ki, Faşizmi kurma yolundaki çabalar bu kadarla kalmadı. Söylendiğine göre, Cumhurbaşkanlığı katında yapılan çeşitli görüşmelerde, faşist yönetimin birçok şekilleri, politikacılar tarafından ortaya atıldı ve konuşuldu.

Ancak, faşist bir düzen kurmanın en önemli adımı işçi sınıfını, iktidarın kontrolü altındaki sendikalara zorunlu olarak bağlı kılacak ve böylece bu güne kadar kazanılmış hakları bir kalemde yok edecek olan, (274 ve 275 sayılı kanunlara değişiklik getiren) tasarıların meclislere verilmesi ile atıldı.

Sendikalar ve toplu sözleşme ve grev kanunlarını değiştirmek için meclise tasarılar getirilmesinin altında hangi sebepler yatmaktadır? Bunu şöylece özetleyebiliriz :

Burjuvazi uzunca bir süreden beri, ülkedeki ilerici gelişmelerden ve özellikle işçi hareketlerinden hoşnutsuzdur. İşçi haklarının tanınmasından ve kullanılır hale gelmesinden şikâyetçidir. Patronlara göre, Türkiye'de hızlı kalkınma olmayışının, sermaye birikiminin istenilen süratle sağlanamayışının temel nedeni, işçilere verilmiş olan toplu sözleşme ve grev haklarıdır. Bu sebeple, duruma mutlaka bir çare bulunmalı, işçi mücadelesi kontrol altına alınmalıdır. Burjuvazinin işçilerin demokratik hakları konusundaki kesin görüşü budur. Ve bu, bir süreden beri açıkça ifade edilmekte ve yazılmaktadır.

Ancak, işçi mücadelesini açıkça ve toptan baskı altına alamıyacağını bilen burjuvazi, bunun için, dolambaçlı yollar denemek kararını vermiştir. Sendikaları kapatıp, toplu sözleşme ve grev haklarını kanun dışı etmek bugün Türkiye'de mümkün değildir. Fakat bunu, sendikaların tümünü sarı sendika haline getirerek fiilen başarmak imkanı vardır. Bu iş için ise Türk-İş biçilmiş kaftandır. TÜRK-İŞ'in ihanet çizgisindeki yöneticileri, böyle bir görevi, kendilerini de himaye edeceği için, seve seve kabul edeceklerdir.

Aslında TÜRK-İŞ kof bir kuruluştur. Kendisine bağlı sendikalara, Türkiye'deki sendikalı işçilerin büyük çoğunluğu üyedir ama, bu büyük bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü, TÜRK-İŞ'in ayağının altındaki toprak devamlı olarak kaymaktadır. Özellikle Devrimci İşçi Sendikaları konfederasyonuna bağlı sendikaların yaptıkları toplu sözleşmelerle işçilere sağladığı faydalar, TÜRK-İŞ'e bağlı sendikaların sağladıklarıyla kıyaslanmayacak kadar yüksektir. Üstelik DİSK bunu, ekonomik mücadeleyle siyasi mücadeleyi birarada yürüterek başarmıştır. TÜRK-İŞ, birçok grevde işçilerin karşısında yeralmış, işçilerin, hem de kendisine bağlı sendikalara üye olan işçilerin birçok dinme hareketini desteklememiş, onları yalnız bırakmıştır. TÜRK-İŞ, işçiden uzaktır ve işçi bunu karşılaştırma yapabildiği her yerde görmektedir. Zaten, bunca baskıya rağmen DİSK'in yıkılmayıp gelişmesinin temel nedeni de budur. TÜRK-İŞ, işçi sınıfı mücadelesini bölücü bir rol oynamakta ve temel çıkarları bir ve aynı olan işçileri kamplara ayırmaktadır. Hak mücadelesinde işçileri birbirine düşman hale getirmekte, birbirlerinin karşısına çıkarmaktadır. Olmazsa, TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalar birçok yerde görüldüğü gibi, iktidarla elele vererek hukukî hileler düzenlemektedirler. TÜRK-İŞ, işçileri düşman kamplara ayırma politikasını son büyük işçi direnişi sırasında da belli etmiştir. TÜRK-İŞ liderleri, haklarını çiğnetmemek için yürüyen işçilerin karşısına TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalara üye işçileri çıkarmak tehdidini savurmuşlardır. Fakat bu tehdit havada kalmış ve TÜRK-İŞ'in kofluğunu bir kere daha göstermiştir. Çünkü, direnişe katılan 70.000 işçinin 30.000'i TÜRK-İŞ'e bağlı sendikaların üyesi olan işçilerdir.

Evet, bütçe gelirlerinin yarısını burjuvazinin ve emperyalizmin yardımlarından elde eden TÜRK-İŞ, kaygan bir zemin üzerinde, hızla yıkılışa gitmektedir. Bunu, TÜRK-İŞ liderleri ve hakim sınıfların temsilcisi iktidar çok iyi bilmektedirler. TÜRK-İŞ'in düşüşünün devrimci sendikacılığın güç kazanması anlamına geleceği de sömürücüler ve uşakları tarafından bilinmektedir.

İşte gelişen işçi mücadelesi karşısında bir çare arayan burjuva iktidarı ve muhalefeti, 274 ve 275 sayılı kanunlarda değişiklik yapmayı düşünmüştür. Aşağıda ayrıntılı olarak göreceğiniz gibi, değişikliklerin birtek amacı vardır: Türkiye'de sendikacılığı uydu sendikacılık, sarı sendikacılık haline getirmek ve bu alanda sarı sendikacıların tekelini kurmak. Böylece, işçiler, kağıt üzerinde tanınmış olsa bile, kanunî haklarını kullanamaz hale getirileceklerdir. Hesap budur.

Bu adımın gerçekleşmesi demek, aslında faşist tedbirlerin, faşist bir yönetim için gerekli tedbirlerin esas itibariyle gerçekleşmiş olması demektir. Bununla iktidar faşizmi yerleştirmenin en önemli adımlarından birini daha atmış olacaktır.

274 ve 275 sayılı kanunlardaki değişiklik isteğinin gerekçesini, Çalışma Bakanı açıkça ifade etmiştir. «İhtilâlci sendikaları kapatmak». TÜRK-İŞ liderlerinin geveledikleri bütün öteki gerekçeler aslında işin süsüdür. Amaç, sarı sendikalar dışındaki sendikaları yaşatmamaktır.

SENDİKALAR KANUNUNUN GETİRDİKLERİ :

İktidar - Muhalefet ve TÜRK-İŞ elele vererek sadece ve sadece, Hitler Almanya'sında, Musolini İtalyasında görülebilecek cinsten bir sendikalar kanunu getirmişlerdir.

Bu kanunun özellikle dokuzuncu maddesi, yalnız anayasaya değil, insan haklarına, uluslararası sözleşmelere de aykırıdır.

Tasarının kanunlaşmasıyla sendika kurma hakkı fiilen rafa kaldırılacaktır. Tasarıya göre bir işçi federasyonu kurabilmek için aynı iş kolundaki sendikalardan en az ikisinin biraraya gelmesi ve o iş kolunda Türkiye'de çalışan işçilerin en az üçte birini teşkil etmesi gerekmektedir. İşçi konfederasyonu kurmak ise, Türkiye çapında faaliyette bulunan sendikalardan veya işçi federasyonlarından en az iki sendikanın veya federasyonun biraraya gelmesi ve Türkiye'deki bütün sendikalı işçilerin üçte birinin bu sendika veya federasyonlarda üye olarak toplamış olmaları şartına bağlanmaktadır.

Bununla, anayasanın 46. maddesi ihlal edilmektedir. 46. maddede «çalışanlarla işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma, ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler» denmektedir. Tasarı «sendika birlikleri kurma» hakkını temelinden sarsmakta, teorik olarak bir imkân bıraksa bile, pratikte bu hakkı ortadan kaldırmaktadır.

Tasarının bu maddesi genel hukuk ilkelerine de aykırıdır. Kazanılmış hakları ihlâl etmektedir. Tasarı, kazanılmış hakları saklı tutacak hiçbir hüküm getirmemiştir. Hukukun bu en temel ilkesi böylece çiğnenmiş olmaktadır.

Kaldı ki, sorun sadece bir hukuk sorunu değildir. Devrimci, ilerici sendikaların hiçbir zaman tüm sendikalı işçilerin 1/3 ünü geçmemesi kolayca sağlanabilir. Bugün sendikalar arası rekabet yüzünden, bir iş kolunda toplu sözleşme yetkisi elde etmek isteyen sendikaların, çalışma müdürlüklerine bildirdikleri kayıtlı üye toplamı, çoğu zaman o iş kolundaki işçi sayısının iki katını geçmektedir. Çünkü kanun, sendikaların bildirimini geçerli saymayı gerektiren bir sistemi kabul etmiştir. Şimdi yeni bir federasyon veya konfederasyon kurulmak istendiğinde, aynı işlemler tekrarlanacak, işkolunda veya tüm sendikalarda kayıtlı sendikalı üye sayısı durmadan artacak (!) ve yeni kuruluş eğer ilerici nitelikte ise, hiçbir zaman 1/3 şartını gerçekleştiremiyeceği için, kurulamıyacaktır.

Tasarı, ayrıca, noterle istifa usulünü getirmektedir. Buna göre, bir sendikadan istifa edebilmek için, işçilerin tek tek notere giderek istifa etmeleri gerekmektedir. Noterde topluca istifa etmek bile yasaklanmıştır. Bu, anayasadaki sendikalardan «serbestçe ayrılma hakkı» nı ortadan kaldırmak demektir.

Kaldı ki, noterle istifa usulü bir başka bakımdan da geçersizdir. Bilindiği gibi sendikalar üye yazarken beş adet «giriş bildirimi» doldurtmakta ve bunlardan yalnız bir tanesine tarih atmaktadırlar. Böylece notere gidip istifa eden işçi 1 - 2 gün sonraki bir tarihle yeniden aynı sendikaya kaydolmuş gözükebilecektir.

Yalnızca, tasarının bu iki hükmü, bütün işçi haklarını kökünden silip süpürmeye, tasarıya anti-demokratik, faşist bir nitelik kazandırmaya yeterlidir.

Bununla, işçilerin grev hakkı yalnızca iktidarın tasvip ettiği sendikaların kullanabileceği bir hak haline gelmekte, işçilerin yasal ekonomik mücadeleleri sarı sendikaların tekeline bırakılmakta, işçi mücadelesi tam bir kontrol altına alınmaktadır. İşçiler de bunun farkındadırlar. Nitekim, Abdi İpekçi'nin röportaj yaptığı bir işçi durumu şöyle anlatmaktadır: «Bu şimdi yapılan kanunla, bir sendika tanıyorlar. O sendika ile toplu sözleşme yapmaya mecbursun. Artık senin hakkın alınmıyor... O sendikanın aldığı hakkı veyahut da istediği yolda gitmeye mecbur oluyorsun. Onun için bizim için zararlı. Biz şimdi sendika en ufak bir hata yaptığı zaman, hemen biz başka sendikaya müracaat ediyoruz. Özgürlük var, sendika değiştirme özgürlüğü olduğu için. Bunu kaldırdın mı diretme hakkın gidiyor.» (Milliyet 22 Haziran 1970).

Tasarının Anayasa'ya aykırı olduğu noktasında bütün bilim adamları birleşmektedirler: Doç. Dr. Nusret Ekin'e göre:

«(1) Anayasa'nın 46. Maddesi konfederasyonlar dahil, bütün sendikaların serbestçe kurulmalarını ve demokratik esaslara göre çalışmaları ve işlemelerini teminata bağlamıştır. Tasarı bu bakımdan Anayasanın temel ilkesini ve getirdiği teminatı bertaraf etmektedir.

(2) Kazanılmış hakları da tasarı ihlâl eder mahiyettedir. Gerçi, hukukun genellikle kabul edilen kuralına göre kanunlar makable şamil olmaz, önceye işlemez. Yürürlüğe girdikten sonraki durumlar için uygulanır. Fakat yine prosedürlere ve uygulamaya göre, kanunda kazanılmış hakları saklı tutacak istisnai hükümler sevkedilmiş olmadıkça bu kural işlemez bir duruma gelmektedir. Kamu oyunun ve ilgililerin kaygısı bu bakımdan da haklı görülmek gerekir.

(3) Sendika özgürlüğünün temel ilkelerinden birisi de sendikalara girmenin de, çıkmanın da aynı ölçüde korunmuş olmasıdır. Bir imza ile girilen yerden ancak noter senedi ile çıkılabilmesi dengeli değildir.

(4) Uluslararası sendikalara katılma açısından da, eski tasarı sendikalara bu imkânı verirken, yeni tasarı bunu sadece en çok üyeyi temsil eden konfederasyona veya ona bağlı sendikalara inhisar ettirmiştir. Bu savunulamaz. Tasarının esas problemleri ise, 9'uncu maddeden doğmaktadır. Bu madde, sendika ve konfederasyon kurmayı kısıtlayan bu madde, birçok noktalardan sendika hürriyetine ters düşmektedir.» (Milliyet, 21 Haziran 1970)

Prof. Dr. Orhan Tuna'ya göre bu tasarı ile, kanun himayesinde, bir konfederasyon tasfiye edilmekte, kanun zoru ile tekel yaratılmaktadır:

«Batı ülkelerinin çoğunda müteaddit işçi federasyon ve konfederasyonları vardır. Ancak, bu işçi sendikalarının idarecilerinden hiç birisi, kanunların arkasına sığınmak suretiyle diğerlerini faaliyetten alıkoymak, adetâ, onların ocağına «incir dikmek» yolunu ve şıkkını düşünmemiştir. Sırf kanunların himayesinde güçlü sendika yaratmak fikri hiçbir zaman bir işçi hareketini temsil etmez ve bu manaya gelmez. Bu takdirde bir memlekette işçi hareketinden bahsetmek zor, hattâ imkânsızdır.

Şimdi, bizde kanun zoru ve yoluyla yapılmak istenen şey, mevcut konfederasyonlardan sadece birini fiilî, hattâ kanunî, monopol bir statüye ulaştırmaktan iba-

rettir. Bu durumun, üyesi olduğumuz Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı, Birleşmiş Milletler camiası, hattâ sendikalarımızın üyesi bulundukları milletlerarası federasyon ve konfederasyonlarca hiç de hoş karşılanmayacağı meydandadır.

Nitekim, 87 sayılı sözleşmenin 11'inci maddesi hükmü şöyledir:

«Bu sözleşmenin yürürlükte olduğu bütün Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı üyeleri, işçi ve işverenlerin teşkilâtlanma hakkını serbestçe tatbik edebilmeleri için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır.»

Devir, Türk sendikalarının memleketimizde de demokratik manada gerçek bir işçi hareketini yaratabilmelerini istemektedir. Esefle söylemek lâzım gelirse, bugüne kadar batılı manada bir işçi hareketinin doğup gelişmesi bizde kabil olamamış; sendikalarımız, organik yollardan değil, devamlı surette mekanik usul ve vasıtalarla varlıklarını korumak ve güçlendirmek çarelerini aramışlardır. Kanun yoluyla ve mevzuatın himayesinde, bir işçi istihlâk kooperatifçiliği yaratma gayretleri de, bunun son misallerinden sadece birini teşkil etmektedir. Bunun emsali de batı memleketlerinin hiçbirinde görülmemiştir.

Diğer taraftan, bu tasarıda yer alan hükümler, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin de kabul ettiği 98 sayılı sözleşme hükümlerine de İnsan Hakları Beyannamesi'ne de aykırıdır. Hûlasa, milli ve milletlerarası mevzuat, müesseseler ve milletlerarası yerleşmiş normal bakımından tasarı hükümleri hiçbir zaman kabule şâyan değildir.

Bu itibarla, bunca mücadeleden sonra (ki bu mücadeleyi memleketimizde esas itibariyle aydınlar zümresi yapmıştır ve yürütmüştür) totaliter ve otoriter rejimlerdeki meslek teşekküllerine yaklaşan bir düzenin getirilmek istenmesi hiçbir zaman doğru değildir ve tesvip edilemez. (Milliyet 21 Haziran 1970)

Prof. Cahit Talas ise bu konuda çok daha kesindir.

«274 sayılı Sendikalar Kanununu değiştirmek amacıyla getirilen tasarı tümüyle, demokratik ülkelerde şimdiye kadar görülmemiş ölçüde sendika hakkını kısıtlayan bir tasarıdır. Türk toplumu, Anayasamızın öngördüğü üzere, birçok bakımdan pluralist bir toplumdur. Yâni ayrı ayrı sendikalar, partiler, aynı amaçları güden insanların ayrı dernekler kurması mümkün. Bunların hiçbirinde belli bir sayı şartı aranmadığı halde sendikalarda aranması sendika özgürlüğü ile tamamiyle bağdaşmazlık halindedir. Bu tasarı âdeta, demokratik olmayan ülkelerde revaç bulan üniter sendikacılığı teşvik edici niteliktedir. Bu yüzden Anayasaya aykırı bir kanundur ve 1947 — 1963 dönemi içinde Türk sendikacılık hareketini düzenleyen Birinci Sendikalar Kanunundan da geri bir anlayışı yansıtmaktadır. Asıl üzücü olan durumlardan birisi de bu tasarının bazı sendikalar ve sendikacılar tarafından tasvip görmüş olmasıdır.» (Devrim, 23 Haziran 1970)

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakülteleri öğretim üyelerinden; 12 profesör, 12 doçent ve 38 asistan bir bildiri yayınlayarak; tasarının getirmek istediği değişikliklerin, anayasanın sağladığı sendika özgürlüğünün temellerini sarsıcı ve esasında, çalışan kitlelerin tümünün ekonomik ve sosyal gelişme yollarını tıkayıcı nitelikte olduğunu belirtmişler ve şöyle demişlerdir:

«Getirilmek istenen değişiklikler, sendika kurma hakkını önemli ölçüde kısıtlamakta, işçilerin, istedikleri sendikaya üye olma hak ve özgürlüğünü ortadan kaldırmakta, siyasal iktidarın çıkar ve görüşlerine ters düşen sendikaların güdümlü sendikal örgütler aracılığıyla baskı altında tutulmalarına imkân hazırlamakta, grev ve toplu sözleşme haklarını işlemez duruma getirmektedir.»

Bildiride ayrıca, tasarıyla, anayasanın temel felsefesiyle bağdaşmayan bir sendikal düzen kurulmak istendiği belirtilmiştir.

Tasarı, Türk-İş liderlerinin belirttiği gibi güçlü sendikalar değil, güdümlü sendikalar yaratmak içindir. Son direnişin de gösterdiği gibi iktidar, TÜRK-İŞ gibi kof kuruluşları ayakta tutmak, gerçekten güçlü sendikaları yoketmek amacındadır. Güçlü sendika, kanuni zorlamalar yüzünden üye sayısı çok olan sendika değildir. Güçlü sendika, üyelerini mücadelesiyle kazanmış olan, bütün baskılara rağmen varlığını koruyan ve geliştiren sendikadır.

Bugün yürürlükte bulunan kanunlar işçi mücadelesinin gelişme seviyesinin çok gerisinde kalmışken, bu kanunların da çok gerisinde hükümlerle donanmış bir tasarıyı kanunlaştırmaya çalışmak, iktidarın, destekçisi muhalefetin ve TÜRK-İŞ'in aczini göstermektedir. Yürürlükteki 274-275 sayılı kanunlar gerçekte, işçi mücadelesinin önünde bir engel durumunda olan anti-demokratik maddelerle dolu kanunlardır. Bu kanunların hükümleri bile burjuvazi tarafından dürüstlükle uygulanmamakta ve devrimci sendikalar aleyhine bin bir dolap döndürülmektedir. İşçiler, bu dalaverelere, işgallerle boykotlarla cevap vermişler ve dalavereler sayesinde şekli hukuk açısından haklı çıkan sarı sendikalar acz içine düşmüşlerdir. Bu durum, birçok yerde patronları şekli hukuki duruma bakmadan devrimci sendikalarla toplu sözleşme yapmak durumunda bırakmıştır. Böylece kendi yaptığı kanunlara karşı hileye başvuran burjuvazi, işçilerin bilinçli direnişleri karşısında, birçok yerde dize gelmiş, gerçek duruma boyun eğmiştir.

BURJUVA POLİTİKACILARI UYARILMIŞTIR

Büyük direniş öncesi günlerde DİSK liderleri yukarıdaki gerçekleri burjuva politikacılarına anlatmışlar, onları uyarmaya çalışmışlardır. Ana muhalefet partisi liderleri ile, Cumhurbaşkanı ile görüşmüşlerdir. Fakat DİSK yöneticilerinin uyarıları dikkate alınmamıştır.

İşçiler bunun üzerine direnişe karar vermişlerdir.

Direnişten sonra işçilerin haklılığını anlayan (!) bazı çevreler, ama, diyorlar, normal yollar kullanılmalı, sözgelimi kanunun çıkması beklenmeli, ondan sonra Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmalıydı. Bu, yüzeysel bir bakışla hak verilebilecek bir görüştür.

Önce, buna işçiler ne diyor bakalım: «... Anayasa Mahkemesi belki reddeder belki kabul eder. Şayet kabul ederse, imkânı yok hiçbir şeyi değiştiremeyiz.»

Gerçekten, Anayasa Mahkemesi'nin kabulü de bir ihtimaldir ve iş işten geçmeden bu düşünülmelidir.

Fakat, bugüne kadarki çizgisiyle, Anayasa Mahkemesinin böyle bir kanunu

anayasaya uygun bulmaması gerçeğe daha yakın bir ihtimaldir. Hatta, yüksek mahkemenin bu kanunu iptal etmesi muhakkaktır. Prof. Orhan Tuna bu konudaki görüşünü şöyle belirtmektedir: «Tasarı kanunlaştığı taktirde Anayasa Mahkemesinin, kanaatime göre, bu kanunu iptal etmesi ihtimali son derece kuvvetlidir».

Bu ihtimalin gerçeğe en yakın ihtimal olduğunu iktidar da bilmektedir. Nitekim, Demirel'de olaylardan sonra verdiği demeçte, kanunun Anayasaya aykırılığı hususunda Anayasa Mahkemesinin karar vereceğini, «parlamento kanun çıkaracak, bu kanunlar Anayasaya aykırı ise, Anayasa Mahkemesi var» diyerek belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesinin bir-iki yıl sonra vereceği iptal kararı, iktidarın ve Türk-İş'in umurunda değildir. Çünkü, bu süre içinde, atı alan Üsküdar'ı geçmiş olacaktır. Devrimci sendikalar iptal kararı çıkana kadar yıkılacaklardır. Üyelerini kaybedeceklerdir, gelirlerini kaybedeceklerdir, kadroları dağılacaktır. Haklıyı tutar gözükerek, Anayasa Mahkemesine başvurulmasını salık verenlerin bu gerçeği gözden uzak tutmamaları gerekir. İşçi direnişi, bu nedenle, «normal yolların» aşındırılmasını beklemeden, Anayasaya aykırılığın ve haksızlığın üzerine dikkatleri çekmek amacıyla başlamıştır. Haklıdır, yerindedir.

BÜYÜK DİRENİŞ BAŞLIYOR:

İşçiler, anayasal haklarının çiğnenmesine engel olmak, bir daha çok uzun sürede ve güç bir şekilde elde edebilecekleri mücadele imkânlarını yitirmemek, bütün Türkiye halkının üzerine çökmekte olan faşizmin karanlığını yırtmak ve olayın farkında olmayan kamu oyunu uyarmak için direnişe geçtiler. 119 fabrikanın 70.000 işçisi yollara döküldüler, İzmit'ten İstanbul'a doğru görkemli ve vakur bir yürüyüş başladı. Cumhuriyet tarihinin en büyük ve en anlamlı yürüyüşü başladı.

DİSK Genel Başkanı Türkler'e göre direnişin amacı, «İşçilerin ellerinden alınmakta olan sendika seçme, toplu sözleşme ve grev yapma haklarını korumaktır.... İşçiler haklarını şimdi koruyorlarsa yarın herşeylerini kaybedeceklerine inandıklarındandır.»

Bu konuda işçiler Türkler'i doğruluyor; İpekçi'nin röportaj yaptığı işçi, bu hususu şöyle ifade ediyor: «işçi çok kötü duruma düşecek zannedersem. Zannedersem değil de düşecek yani. Bu tatbik edilirse.»

Haklarını korumak amacıyla yürüyüşe başlayan ve sorunlarını kamu oyuna iletmek için Taksim'de bir miting yapmayı kararlaştıran işçilerin karşısına polis ve asker çıkarılana kadar hiç bir olay olmadı. Ne zamanki iktidar işçinin karşısına polisi, jandarmayı çıkardı, işçilerin yollarını kapadı, işte o zaman, çatışma başladı. Polis ve jandarmanın işçilere şiddet kullandığı ölçüde çatışma büyüdü. Nihayet ölümlere ve yaralanmalara kadar uzandı.

İşçiler, yürüyüş boyunca cana, mala kasdetmemeyi temel bir ilke olarak uyguladılar. Aralarına katılan iktidarın ajanlarının tahriklerine, bilinçli arkadaşlarının uyarılarıyla katılmadılar. Bunu işçiler şöyle ifade ediyorlar: «... biz bu protestoyu bir gösteri, bir direniş olarak yapmak istedik. Her hangi bir mala, veyahut da devletin şahsına, milletin malına bir can kaybı olsun istemedik.... Şimdi

öyle birşey oluyor ki, geliyor işçiyim diyor. Bakıyorsun, işçi elbisesi giymiş, ayağında 95-100 liralık makosen ayakkabılar var. Bakıyorsunuz işçiye benzemiyor. 30-40 kişi kadar.... «Vurun gidin» diyor... Teşvik ediyorlar işçiyi küçük düşürmek için. Benim görüşüm bu. O gün de Cendere'den aşağı gidiyorduk, işçilerin önüne geçtim ben. Baktım... vurun, kırın, yıkın. Sonra.., çıktım kamyona konuşma yaptım. «yapmayın namusla gidip gelelim..» dedim. Böyle gittik geldik işte.....»

Direnişi ayrıntılarıyla burada anlatmaya gerek yoktur. Fakat bilinmesi gereken husus, kanlı olaylara ve ölümlere işçilerin değil işçilere karşı faşist baskı ve terör kullanan iktidarın sebep olduğudur.

İktidar, bir anayasal hak arama yürüyüşünü polis ve jandarma cobu, dipçiği ve kurşunuyla karşılayarak, işçilerin yürüyüş yollarını tanklardan kurulu barikatlarla kapatarak, işçilerin içine bozguncu ajanlarını sokarak, kanlı olayları bizzat yaratmıştır. Sonra da bu durumu bilmez gibi, olayı «ayaklanma» olarak nitelemiş ve Anayasayı çiğneyerek sıkı yönetim ilân etmiştir.

Sıkı yönetim ilânı Anayasanın açık bir ihlâlidir. Bunu yapmakla iktidar, borç hanesine yeni bir anayasa suçu eklemiştir. Türkiye'de bunca gericilik olayı ve kıyam olmuş, fakat iktidar bunları, hep «adi zabıta vakaları» olarak ele almıştır. Son büyük işçi direnişinin mala, cana kast bakımından gericilik olaylarının çok gerisinde kaldığı bilinmektedir. Son büyük olayda cana kasteden biri varsa, o, iktidarın polisidir; mala kasteden biri varsa, o, iktidarın işçiler arasına sokup kışkırtıcılık yaptırdığı ajanlarıdır. Direnişte akan her damla kanın; kırılan, tahrip edilen her parça malın tek ve ortaksız sorumlusu; baskı ve şiddet uygulamasıyla, işçilerin arasına soktuğu bozguncu ajanlarıyla iktidardır.

Burjuva iktidarlarının kendi tertipledikleri veya son olayda olduğu gibi sebep oldukları kanlı olayları vesile ederek sıkı yönetim ilân etmeleri ilk defa vaki olmamaktadır. Bugünkü iktidarın ağababası DP, 6-7 Eylül olaylarını bizzat düzenlemiş, arkasından da sıkı yönetim ilân etmişti. Ama DP iktidarı bu tutumunun ürününü kısa zamanda topladı. Devrim «muktedir» leri, bir süre sonra hâkim karşısında nasıl edipte kendilerini mazur göstereceklerini bilemediler.

İŞÇİ SINIFININ BU BÜYÜK DİRENİŞİ TOPLUMSAL TARİHİMİZİN ÇOK ÖNEMLİ BİR UĞRAĞIDIR.

İşçilerin sendikal haklarının gasbedilmek istenmesine karşı girişilen ve sıkı yönetime rağmen halen de yer yer devam eden işçi direnişi, örgütlü, düzenli ve disiplinli bir harekettir. Tahrikler sonucu anî bir şekilde ortaya çıkmamıştır.

Burjuva iktidarı, muhalefeti ve onların uydusu TÜRK-İŞ üçlüsünün, burjuvazi adına düzenledikleri ve işçilerin yasal demokratik haklarını ancak güdümlü sendikalar aracılığıyla kullanabilmelerini amaçlayan, 274-275 sayılı kanunları değiştirmek girişimi, daha ilk andan itibaren işçilerin bilinçli direnişiyle karşılaşmıştır. Devrimci işçi örgütleri, daha tasarı söz konusu olur olmaz, tepki göstermişlerdir. Kanun tasarısının niteliği işçiler tarafından zaman içinde kavranmıştır. Aslında yüz yıllık bir mücadele tarihi olan Türkiye işçi sınıfı, elindeki hakların bilincindedir. İstanbul çevresindeki işçiler, bu konuda daha da uyanıktırlar. Özellikle 27 Ma-

yıs sonrası elde edilen haklar, işçi sınıfı için vazgeçilmez birer mücadele ve yaşama aracı haline gelmişlerdir. Son on yılda, işçiler yüzlerce grev yapmışlar ve herbirinde iktidarın, hakim sınıfların ve onların uşağı sendikaların çok çeşitli oyunlarıyla karşılaşmışlardır. Gereğinde haklarını kendi elleriyle almayı öğrenmişler, işgaller ve boykotlara giderek, çeşitli oyunları bozmuşlardır. Bu mücadele işçilere eşsiz deneyler kazandırmıştır. Direniş sırasında, işçilere, daha önce en yoğun mücadeleleri veren fabrikaların işçileri önderlik etmişlerdir. Bu bakımdan, hareket bir ön birikime, hazırlığa ve deneye sahiptir. Bu durum hareketin düzenli, disiplinli ve geniş ölçüde örgütlü yürümesinin en önemli sebebi olmuştur. Birçok bozguncunun at oynattığı bir ortamda, işçilerin hiçbir çapul hareketine girişmemeleri, direnişi sürekli olarak anayasa çizgisinde tutmaları, bu ön birikimin sağladığı düzen, disiplin ve örgütlülüğün sonucudur.

OLAYLAR AYAKLANMA DEĞİLDİR.

Kavramları doğru kullandığımız zaman görürüz ki, değil üç beş, yüzlerce ölüyle sonuçlansaydı bile, bu direnişi ayaklanma saymak yanlış olurdu. Çünkü ayaklanmanın tanımı, ölüm sayısı ve tahribatın miktarı ile yapılmaz. Ayaklanma, siyasi iktidara, siyasi otoriteye, onu yasalara aykırı yollarla devirmek amacını güden bir başkaldırmadır. Ülkenin tümünde ya da bir bölümünde siyasi iktidarın yetkilerini yasalara aykırı olarak ve zorla kullanmaya kalkışmaktır. Eğer sorunu bu şekilde ele almaz da; cana ve mala kastedilmiştir, öyleyse ayaklanma vardır, şeklinde ele alırsak, komşusuna bir yumruk atan ve onun camını kıran adamı da ayaklanma tanımı içine sokmuş oluruz. İşçi hareketinin ayaklanma olup olmadığını değerlendirirken bu hususu göz önünde tutmak zorunludur.

Bu açıdan bakıldığında görülür ki; işçilerin amacı, iktidarı düşürmek değil; Taksim'de toplanıp miting yapmaktır. İşçiler, yasalara aykırı olarak siyasi iktidarın yetkilerini zorgücüyle kullanmaya kalkışmayıp, haklarını savunmak için anayasal bir hak olan gösteri yürüyüşü ve toplantı hakkını kullanarak, iktidarı ve kamu oyunu uyarmak isteğindedirler. İktidar üzerine şiddet uygulayana kadar hiçbir olaya işçiler tarafından yol açılmamıştır. İşçiler tarafından çapul yapılmamıştır. İşçilerin kullandığı uyarı yöntemleri tamamen demokratiktir. Anti-demokratik, yasa ve insanlık dışı baskı ve uygulamalar iktidardan gelmiştir.

Büyük işçi direnişinde bir ayaklanma'dan sözetmek namuslu bir davranış olmaz. Bu, ancak, şiddet ve baskı politikasını meşru göstererek, suçluluğu örtbas etme çabası olabilir. Büyük işçi direnişini bir ayaklanma olarak değerlendirenler, suçludurlar; hem de ağır anayasa suçu, insanlık suçu işlemişlerdir.

SIKI YÖNETİM İLÂNI VE UYGULAMASI ANAYASAYA AYKIRIDIR.

Ortada bir ayaklanma olmayınca, Anayasaya göre bir sıkı yönetim söz konusu olamaz. Bu açıdan hükümetin sıkı yönetim ilânı kanunsuzdur. İktidar bununla, Anayasaya aykırı bir yönetim yoluna girmiştir, temel hukuk kurallarını çiğnemiştir. Ortada bir olağanüstü durum yok, fakat olağanüstü bir rejim vardır.

Ayrıca, sıkı yönetim uygulaması da Anayasaya aykırı bir şekilde yürütülmektedir. Sıkı yönetim sanki anayasa ve hukuk dışı bir yönetimmiş gibi, anayasal haklar açıkça çiğnenmektedir. Gözaltına alınan yurttaşlar günlerce hakim karşısına çıkarılmamaktadır. Çeşitli örgütlerin çalışması yasaklanmaktadır. Ancak Anayasa Mahkemesi kararıyla aranabilecek siyasi partiler aranmaktadır. Bütün bunlar sakat, yanlış ve zararlı tutumlardır.

İŞÇİ DİRENİŞİ BAŞARIYA ULAŞMIŞTIR

İlk amacı bakımından, işçi hareketinin başarılı olduğu açık bir gerçektir. İşçiler direnişleriyle çıkarılmak istenen kanunun haksızlığını ve anayasaya aykırılığını, kamu oyuna kabul ettirmişlerdir. İktidar ve Türk-İş dışındaki bütün çevreler, sendikalar kanununa getirilmek istenen değişikliklerin faşist tedbirler olduğunu anlamışlardır. Tasarıyı iktidarla birlikte öneren ve meclisteki oylama sırasında beyaz oy veren C.H.P. bugün yanıldığını ifade etmektedir. Bu husus şöylece belirtilmiştir : «Değişikliğin mahiyeti Türkiye çapındaki sendika ile sendika üstü kuruluşların kurulmalarını güçleştirmektedir. Bunda en az iki alt kuruluşun bir araya gelmesiyle yetinilmemiş, alt kuruluşların üçte birinin aynı çatı altında toplanması ilkesi kabul edilmiştir, bu değişiklikler Anayasamızın 46. maddesine ve 87 ve 98 sayılı uluslararası sözleşmelere aykırı görülmüştür».

«Konu Türkiye bakımından ele alınırsa durum şudur. Bir konfederasyonun tekeli sağlanmış olacak, Başbakan Demirelin Meclisteki son konuşmasında açıklandığı gibi bir çok dosyalarla savcılığa verilen, fakat mahkemece kapatılmasına imkân bulunmayan karşı konfederasyon silinecektir.»

Öğretmen sendikaları, meslek odaları ve gençlik derneklerinin içinde bulunduğu 18 kuruluş bir bildiri ile getirilmek istenen değişikliğin Anayasaya aykırı olduğunu belirtmişlerdir.

Disk ve Türk-İş dışındaki sendikalar, tasarının kanunlaşması halinde direnmeye geçmek için karar almışlardır.

Basın, olayı ayrıntılı bir şekilde vererek kamu oyunun geniş ölçüde aydınlanmasını sağlamıştır.

Bütün bunlar, işçi direnişinin, tasarının kanunlaşmasını önlemek bakımından etkili bir muhalefeti sağladığını göstermektedir.

İKTİDAR, BASKI VE ŞİDDET POLİTİKASINI YAYMAK İÇİN İŞÇİ DİRENİŞİNİ BİR FIRSAT SAYMIŞTIR.

Burjuvazi ve onun iktidarı bir süreden beri uygulamaya çalıştıkları baskı ve şiddet politikasını ağırlaştırmak ve yaymak için, işçi direnişinde kan dökülmesine çabalamıştır. Şimdi ise, yaralı ve ölülerin bulunmasını, kendi faşist uygulamalarının bir gerekçesi olarak göstermeğe kalkışmakta ve Anayasa dışı tertiplere başvurmaktadır.

Daha yürüyüş devam ederken işçilerin karşısına asker çıkarılması ve ardından, bir anayasal hak yürüyüşü sırasında bazı olaylar çıkması bahane edilerek sıkı yönetim ilân edilmesi, iktidarın baskı ve şiddet politikasına orduyu karıştırmak ve âlet etmek istediğini göstermektedir. İktidarın böyle bir yola girmek isteyeceğini

EMEK çok daha önce belirtmişti. (Bk. EMEK, Sayı 20 : Büyük Burjuvazi İttifaklarını Yenileyecek mi? Sayı 22 : Hükümet Buhranı ve Ötesi; Sayı, 24 : İktidar Büyük Burjuvazinin Hegomonyasında.) O zaman geniş olarak anlatıldığı gibi, büyük burjuvazi ittifaklarını yeniden gözden geçirmiş ve bu ittifak içinde küçük burjuvazi ve taşra eşraf ve mütegallibesine bakarak «zinde kuvvetler» in ağırlığını arttıran tedbirler almıştır. Ordu ile daha sıkı ilişkiler kurmak büyük burjuvazinin bu yeni politikasının temeli olmuştur. Son büyük işçi direnişinde, iktidarın bir işçi-asker çatışması yaratmak için çaba göstermesinin başlıca nedeni budur. Sıkı yönetim ilânı da bu çerçeve içinde düşünülmüştür. Gerek işçiler karşısına asker çıkarılırken ve gerekse işçi direnişi «ayaklanma» sayılıp sıkı yönetim ilân edilirken yapılmak istenen, işçi sınıfı mücadelesini ordu ile bastırarak, işçi-ordu çelişmesini zıtlaşma haline getirmek ve böylece, ordunun işçi sınıfının karşısında, büyük burjuvazinin yanında yerini almasını sağlamaktır. İktidarın hesabına göre çıkacak bir işçi-asker çatışması bunu sağlayacak, burjuvazinin bazı tedbirlerle geliştirmeğe çalıştığı burjuvazi-zinde güçler ittifakı uygulama içinde pekiştirilecektir.

Bundan sonrası burjuvazi için sorun değildir. İşçi mücadelesinin karşısında düştüğü korkunun derecesine göre, siyasi iktidarın şekli üzerinde çeşitli formüllerden hangisini uygulayacağını o zaman düşünecektir.

Ne var ki, bu hesaplar tehlikeli hesaplardır. Çoğu kez evdeki hesabın çarşıya uymaması mümkündür. İşçi sınıfı ile onun evlâtları olan askerleri karşı karşıya getirmek, işçileri kendi çocuklarına kırdırtmak, sonucunun nereye varacağı belli olmayan bir maceraya atılmaktır.

Bu macerada zamanla kimin kârlı çıkacağı da, kolaylıkla kestirilemez. İktidarın, büyük burjuvaziyi korumak için orduyu kullanmak politikasına müsaade edilmemelidir. Orduyu sömürücülerin sömürü özgürlüğünün bekçisi yapmaya yönelik çabalara, derhal, bir an önce karşı çıkılmalıdır. Bu yol hatalı ve vahim bir yoldur. Burjuvaziye karşı hak arama mücadelesinde işçi sınıfının karşısına orduyu çıkarmak, doğru bir politika değildir.

Olağanüstü bir durum yokken, olağanüstü tedbirler almak, olağanüstü yönetim usulleri ilân etmek, çok kısa sürede, zararını bütün ülkenin çekeceği vahim politik hatalardır. Sıkı yönetim ilânı ve yürütülen sıkı yönetim uygulamasının niteliği, bu hataları ağırlaştırmaktadır. Sıkı yönetimin ilânıyla ordunun, uydu sendikacılığı savunur durumda bırakılması, hakkını arayan işçinin karşısına bir direnişi bastırma gücü olarak çıkarılması, ve de asıl, sıkı yönetimin bu amaçlara hizmet eder şekilde uygulamalara gitmesi, aklı başında herkesin görebileceği yanlış tutumlardır. Bunlar, 1961 anayasasının ihlâlidir, suçtur.

Sıkı yönetimin, bunun için anayasanın gerekli gördüğü şartlar oluşmadan, iktidarın, işçi-asker çatışması yaratmak isteyen kararı ve burjuvazinin paniğe kapılması sonucunda ilân edildiği hiç bir zaman gözden kaçırılmamalıdır. Bu noktaya, özellikle, sıkı yönetim makamlarının dikkat etmesi zorunludur. Unutulmamalıdır ki, sıkı yönetim dahi, anayasa içi bir yönetim şeklidir, keyfi bir yönetim değildir.

Sıkı yönetim makamlarının, anayasa ve hukuk dışı bütün icraatı suç niteliğindedir. Yurttaşların günlerce hâkim önüne çıkarılmadan göz altında tutulması, hâkim kararı olmadan yapılan aramalar, ve hele, Türkiye İşçi Partisi il ve ilçe merkez-

lerinin aranması, sıkı yönetimin anayasa dışı uygulamalarına birer örnektirler. Bunlardan, özellikle parti araması, anayasayı ve siyasi düzenimizi temelinden sarsan bir uygulama ve anayasa suçu olmuştur. Yarın bir başka siyasi parti daha aranabilir ve bugün, TİP'in aranmasında sus pus olanlar, o zaman boyun eğip oturmak zorunda kalırlar. Bu uygulama bir kez başlamıştır çünkü. TİP'in aranması, bu güne kadar işlenen anayasa suçlarının en vahimidir. İktidar ve hakim sınıflar, bu suçun altından hiç bir zaman kalkamayacaklardır.

BÜYÜK İŞÇİ DİRENİŞİ TÜRKİYE'DE BİRÇOK SORUNUN AYDINLIĞA KAVUŞMASINI SAĞLAMIŞTIR

İşçi sınıfının büyük direnişi, Cumhuriyet tarihinin siyasi nitelikli ilk işçi sınıfı hareketidir. Bu hareket, bir çok sorunu ışığa çıkarmıştır.

Bu direnişle Türkiye'nin nabzının büyük kentlerde ve özellikle sanayi alanında attığı anlaşılmıştır. Türkiye'nin en yoğun sanayi bölgesindeki yetmiş bin işçinin harekete geçmesi ile birlikte bütün Türkiye bu olayın etki alanı içine girmiş, toplumsal hayatın bütün kesimleri bu olaydan derin bir şekilde etkilenmiştir.

Büyük direniş bir yandan işçi sınıfının toplumsal güç dengesi içindeki büyük ağırlığını gösterirken, öte yandan büyük burjuvazinin derhal paniğe kapılmasına ve bütün gücünü bu hareketi bastırmak için seferber etmesine yol açmıştır. Direniş boyunca, burjuvazi tam anlamıyla bütünlük göstermiş, bütün burjuva partileri iktidarın arkasında saf tutmuşlardır.

İşçi sınıfı, bu direnmesiyle, işçi sınıfının faşizme karşı savaşta, demokrasi savaşında en önde olduğunu bir kere daha ispat etmiştir. İktidarın bir süreden beri aldığı ve uyguladığı faşist tedbirler, işçi sınıfının bu direnişiyle çok büyük bir engelle karşılaşmış ve direniş sonrası derhal burjuva partileri arasında bu konuda çatışmalar başlamıştır.

İşçi sınıfının büyük direnişi, ayrıca sosyalist eyleme de ışık tutmuştur. Bu direniş göstermiştir ki; Türkiye'de iç çelişme, dış çelişmeden daha önde gelmektedir. Kapitalist sömürü ve baskı; halkın üzerinde kendini dolaysız bir şekilde hissettirmektedir. Birinci plândaki çelişme, esas çelişme, emperyalizmle «Türk Milleti» arasındaki çelişme değil, Türkiye halkı ile kapitalistler arasındaki bir çelişmedir. Dolayısıyla Türkiye'de gerçekten etkili bir anti-emperyalist mücadelenin özü anti-kapitalist mücadeledir.

Bu direnişiyle, işçi sınıfı, bağımsız bir siyasi güç olarak siyasi plânda yer sahibi olduğunu söz götürmez bir şekilde göstermiştir. İşte asıl bunun için, işçi sınıfına karşı sıkı yönetim ilân edilmiş, işçi sınıfına karşı sıkı yönetim tedbirleri uygulanmıştır. İşçi sınıfının, siyasi iktidar konusunda burjuvaziden bağımsız tek siyasi güç durumunda bulunduğu, bu direnişin en kör gözlerin içine bile sokarcasına gösterdiği bir olgu olmuştur. Türkiye'de üretim güçlerinin bugünkü seviyesinde; iktidara yönelik bütün hareketler ya burjuvazinin ya da işçi sınıfının damgasını taşıyan, taşımak zorunda olan hareketlerdir. Direnişin ortaya koyduğu bu gerçek, burjuva iktidarının tek almaşığının işçi sınıfı iktidarı olduğunu, burjuvaziden bağımsız siyasi bir hareketin ancak işçi sınıfı öncülüğünde yürütülebileceğini ve işçi sınıfının burjuvazinin tek bağımsız siyasi rakibi olduğunu ifade etmektedir.

Büyük direniş, sosyalist mücadele içinde geçer gözüken bütün tartışmalara son verecek bir niteliktedir.

Gerçekten, artık; Türkiye'de iç çelişmenin dış çelişmeden ağır bastığı, esas çelişmenin emek-sermaye çelişmesi olduğu, işçi ve emekçi sınıfları kucaklayabilecek esas mücadelenin burjuvaziye karşı verilecek anti-kapitalist mücadele olduğu, burjuvazinin siyasi iktidar konusundaki tek rakibinin işçi sınıfı olduğu, emperyalist güçlerle anti-emperyalist güçler arasındaki dünya çapındaki esas çelişmenin Türkiye'de kendini milli plânda değil, sınıfsal plânda, anti-kapitalist özü olan bir mücadele şeklinde gösterdiği, işçi sınıfının bu mücadelede söz götürmez bir şekilde öncülük edeceği ve bütün bunların temel nedeni olarak da işçi sınıfının kitlevi siyasi nitelikli direnişlerde bulunabilecek bir mücadele düzeyine erişmiş olduğu artık anlaşılmıştır.

Artık, işçi sınıfı var mıdır, yok mudur? Mücadeleye öncülük edebilecek düzeyde midir, değil midir? Türkiye'de esas çelişme, hangi plânda, sınıfsal plânda mı, milli plânda mı, belirmektedir. Türkiye'de egemen üretim tarzı nedir? Anti-emperyalist mücadeleyle anti-kapitalist mücadele bağdaşır mı? gibi soruların iyice anlamsızlaştığı; bundan böyle bu soruların iyi niyetli insanlar tarafından sorulmasının garip kaçacağı su götürmez bir gerçektir.

İŞÇİ SINIFININ DİRENİŞİ TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİNİN BÜYÜK GÜCÜNÜ BİR KERE DAHA GÖSTERMİŞTİR.

İşçi sınıfının büyük direnişi sırasında, Türkiye İşçi Partisinin, olaylar karşısında üyeleriyle, militanlarıyla, örgütleriyle ve genel merkeziyle takındığı tavır ve burjuvazinin TİP'e karşı hücuma geçmesi, partinin sosyalist niteliğinin ve üstün mücadele gücünün yeni bir göstergesi olmuştur.

Türkiye İşçi Partisi üyeleri işçi direnişine ilk andan itibaren katılmışlar, bu hak mücadelesinde işçi arkadaşlarıyla omuz omuza yürümüşlerdir. TİP militanları bütün direniş boyunca ön saflarda bulunmuşlar, kurşuna göğüslerini siper etmişlerdir. Türkiye İşçi Partisinin bütün il ve ilçe örgütleri direnişin yanında yer almışlar, işçilerin anayasal hak mücadelesini desteklemişlerdir. Türkiye İşçi Partisi direnişten çok daha önce, faşizan gidişe dikkatleri çekerek, kamu oyunu uyarmaya çalışmış, işçi direnişinin başından itibaren bu direnişi; **amacı ve özüyle tamamıyle** desteklediğini kamu oyuna duyurmuştur. Bütün burjuva partilerinin, burjuva kuyrukçuluğu yapan bütün çevrelerin işçi direnişinin karşısında yer aldıkları bir sırada Türkiye İşçi Partisinin bu sağlam tutumu, tam bir kararlılıkla devam etmiş TİP Genel Merkezi tarafından demokratik işçi direnişi sonuna kadar desteklenmiş; işçilere karşı iktidarın giriştiği kanlı baskı ve şiddet uygulamaları, Anayasaya aykırı bir şekilde yapılan sıkı yönetim ilânı ve sıkı yönetim makamlarının anayasa dışı uygulamaları tepkiyle karşılanmış, bunların anti-demokratik özleri kamu oyunun önüne serilmiş ve TİP'in işçi mücadelesinin yanında bulunduğu, bu mücadeleyi bastırmak için uygulanan baskı ve şiddet yöntemlerinin Anayasaya aykırı birer suç oldukları günü gününe ve kesin bir dille belirtilmiştir.

Türkiye İşçi Partisinin kararlı bir tutumla, etkin ve güçlü bir şekilde işçi mücadelesinin yanında yer alması, iktidarın baskı ve şiddet politikasını TİP'e yönelt-

mesine sebep olmuştur. İlk andan itibaren iktidar ve borazanları, olaylarda tahrikçi aramışlar ve Türkiye İşçi Partisini olayların, sebebi ve tertipçisi olarak suçlamışlardır.

Yukarıda uzun uzadıya açıklandığı gibi, işçilerin yürüyüşü bir anayasal hak yürüyüşüdür. İşçilerin, haklılıklarını kamu oyuna kısa zamanda duyurmalarını ve Meclisten geçmiş olan tasarının kanunlaşmasını engellemeleri zorunludur. Yoksa bu tasarı, gerçekte işçi haklarının idam fermanıdır. Böyle demokratik bir hak talebi yürüyüşünü ve direnişini destekleyip düzenlemek, suç olmak şurada dursun, her ilerici kuruluş için onurlu bir görevdir. Anayasa'nın hayata geçirilmesi için çalışmaktır.

Kaldı ki, yürüyüş sırasında çıkan olayların tek tertipçisi, tartışma götürmez bir şekilde iktidardır. Olaylar, yaralanmalar ve ölümler işçi direnişini baskı ve şiddet kullanarak ezmek isteyen iktidarın faşist politikasının bir sonucudur.

Bunu, iktidar ve borazanları da bilmektedirler. Ama onların temel tutumu, Türkiye'deki işçi mücadelesini zor ve şiddet usûlleriyle bastırmak; Türkiye İşçi sınıfının öncü politik örgütü ve Türkiye halkının biricik kurtuluş umudu Türkiye İşçi Partisi'ni kapatmaktır. Son olayların işçi sınıfının ve Türkiye İşçi Partisinin büyük gücünü bir kez daha göstermesi, burjuvaziyi ve onun iktidarını telâşa düşürmüştür, TİP'e yönelttikleri saldırının nedeni budur.

İşçi olaylarına katılan Türkiye İşçi Partisi üye ve militanlarının öncelikle gözaltına alınıp tutuklanmaları, Türkiye İşçi Partisi il ve ilçe örgütlerinin basılıp aranması, içişleri bakanının TİP'in kapatılacağından sözetmesi, hep iktidarın içinde bulunduğu korku ve telâşın birer göstergesidir. Ama bu iktidar içinde bulunduğu telâş ve korkuyla, sadece, işlediği anayasa suçlarına yenilerini eklemektedir.

TİP'in il ve ilçe teşkilâtlarının basılıp aranması bir anayasa suçudur. Bu suçun teptipçisi iktidardır. İktidar bu tutumuyla anayasal demokratik siyasi hayatın en temel kurumunu çiğnemiştir.

Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılmasından sözedilmesi, gülünçtür. Türkiye İşçi Partisinin bugüne kadar ki mücadelesinin başlıca ilkelerinden biri; anayasayı savunmak, anayasayı çiğneyen siyasi iktidarlarla mücadele etmek ve anayasanın eksiksiz bir şekilde uygulanması için çalışmak olmuştur. Eğer bir partinin kapatılması söz konusu olsaydı, bu partinin Türkiye İşçi Partisi değil; hergün yeni bir anayasa suçu işleyen iktidar partisi olması gerekirdi.

İşçi mücadelesine ve Türkiye İşçi Partisine karşı yürütülen bu baskı ve şiddet politikası, kimseyi yıldıramaz. Bunun karşısında mücadelemiz hızlanacak, saflarımız daha da sıklaşacaktır. Böyle olacağı tecrübeyle sabittir.

Bu baskı ve şiddet politikası, bir de iktidarın suç hanesini kabartmaya yaramaktadır.

BÜYÜK DİRENİŞ EMEK'İN GÖRÜŞLERİNİ DOĞRULAMIŞTIR

İşçi sınıfının büyük direnişi, EMEK'in baştan beri israrla savunduğu görüşlerini uygulamada doğrulamıştır.

Bu direniş göstermiştir ki: Türkiye kapitalist bir ülkedir. Ülkede hâkim olan büyük burjuvazidir. Türkiye'de iç çelişme dış çelişmeden daha ağır basmakta, emperyalizme karşı mücadelenin özü kapitalizme karşı mücadele olarak belirmektedir. Türkiye İşçi sınıfı, siyasi nitelikte bir mücadele verebilecek düzeydedir. EMEK'in 9 uncu sayısında belirtildiği gibi, işçi sınıfı kendisi için sınıf olma yolundadır. Türkiye'de burjuva iktidarının tek almaşığı (alternatifi) işçi sınıfı iktidarıdır.

EMEK daha ilk sayısında yayınladığı «Sosyalist Potansiyelden Sosyalist Güce» adlı bildiride, «... kapitalizmin ülkemizde hakim üretim biçimi olarak yerleşmiş olması, doğal olarak, hem sanayide hem tarımda kapitalist sömürüye karşı ve sosyalizm için mücadelenin öncülüğünü yapabilecek bir işçi sınıfının da teşekkül etmesini sağlamıştır.» diyerek, toplumumuzdaki hakim üretim biçimine bağlı olarak işçi sınıfımızın varlığını ve devrimci mücadeledeki yerini kesin bir şekilde belirtiyordu. Yine aynı bildirde, «Türkiye'de işçi sınıfının politik örgütü kurulamaz» diyenlere karşı çıkılarak, «Demek oluyor ki, ülkemizde işçi sınıfının kendi öz partisini kurup sosyalizm için mücadele yapması, hem eknomik gelişme seviyemiz, hem de demokratik hak ve hürriyetler alanında eriştiğimiz aşama bakımından mümkündür, ve bu imkân Türkiye İşçi Partisi tarafından fiilen gerçekleştirilmiştir» deniyordu. Bugün, işçi sınıfımızın büyük direnişinden sonra bile, bazı körelmiş faşist maddeleri bahane ederek, sosyalist mücadeleyi ertelemek mümkün müdür?

EMEK 9. sayısında «Türkiye işçi sınıfı.., hızlı bir oluşum içindedir, «kendiliğinden sınıf» olmaktan çıkıp, «kendisi için sınıf» olma çizgisine girmiştir. Gazetelere bakınız: Türkiye'nin hemen her yerinde, hemen hergün örgütlerin kontrolünü aşan işçi hareketleri patlak vermektedir.» diyerek işçi sınıfının hızla bilinçlendiğini ve mücadelesini geliştirdiğini belirtiyordu.

EMEK'in bu doğruluğu pratikte de kanıtlanmış görüşlerine karşı, küçük burjuva devrimcileri işçi sınıfını açıkça küçümsüyorlar ve toplumdaki başka sınıf ve tabakaların geleneksel devrimciliğine bel bağlıyorlardı. Örneğin, MDD'nin sözcülüğünü yapan Aydınlık dergisi 12. sayısının 464. sayfasında, «Türkiye'de proletarya bugün devrime öncülük edecek objektif ve sübjektif şartlara tam olarak sahip değildir.» derken; bir diğer sapmacı da işçi sınıfının kristalleşmediğini, onun için de köylüler üzerinde çalışılması gerektiğini sağlık veriyordu.

EMEK 9. sayısında İşçi Birliğinin kuruluşuyla ilgili olarak yayınladığı bir yazıda, bütün küçük burjuva görüşleri reddederek, işçi sınıfına güvenmeyenleri kınıyor ve Sosyalist Devrimcilerin görüşlerini yeniden şöyle tekrarlıyordu:

«Bir yandan Türkiye'de sosyalist devrim mücadelesi için koşulların elverişli olup olmadığı tartışılırken, öte yandan işçi sınıfı mücadelesi hergün biraz daha yaygınlaşıp yoğunlaşarak gelişmeye devam etmektedir. İşçiler, tutucu sendikaları bile, iktidarın pür telâş ertelediği grevlere sürüklemekte, fabrikaları işgal etmekte, devrimci mücadelelerini daha etkenlikle yürütebilecekleri yeni örgütlenmeler denemektedirler.

«Gelişen olaylar gerek yığınların gücüne inanmadan sosyalistlik etmeğe kalkışan, küçük burjuva bürokrasisinin kuyruğunda kurtuluş arayan, Türkiye'de gelişmiş bir işçi sınıfı olmadığı için sosyalist mücadele yapılamaz diyenlere; gerekse Türkiye'de «işçi sınıfı kristalleşmemiştir, köylüler daha hızlı uyanıyor» diyerek işçi sınıfını bir yana iterek sosyalizm yapmağa kalkanlara ders olmalıdır.

«Sosyalistlerin görevi, bir yandan işçi sınıfının ekonomik mücadelesini desteklerken, öte yandan bunun sosyalist partinin yürüttüğü siyasi mücadelenin bir parçası haline gelmesi için çalışmaktır. İşçi sınıfı mücadelesiyle kendisine güvenmeyenlerin gevezeliklerinin geçerliliğini hiçe indirmiştr.»

Bu arada şu hususu belirtelim ki, burjuva iktidarının almaşığı işçi sınıfı iktidarıdır demek, işçi sınıfının burjuvaziye karşı tek başına, ittifaksız mücadele edeceği anlamına gelmez. Yalnız bununla belirtilmek istenen iktidarın sınıf niteliğidir. İşçi sınıfı büyük direnişiyle, bütün emekçi halka sosyalizm, demokrasi ve bağımsızlık mücadelemizde öncülük edebilecek güç ve potansiyelde olduğunu, herkesin görebileceği bir açıklıkla göstermiştir. Elbette işçi sınıfının öncülüğünde verilecek olan mücadelede bir cephe kurmak, mücadelenin niteliğine göre ittifaklar yapmak zorunludur Şüphe yok ki, sosyalist devrim mücadelesi, işçi sınıfının tek başına yapacağı bir mücadele değildir. Bu mücadelede başta yoksul köylüler olmak üzere, bütün ezilen ve sömürülen sınıf ve tabakaların işçi sınıfının öncülüğünde bir ittifak kurmaları gereklidir. EMEK'in baştan beri söylediği de budur.

İşçi sınıfının büyük direnişi; mücadelemizin karekterini tartışma götürmez bir şekilde belirlemiştir. EMEK'in baştan beri savunduğu görüşlerin, «teorik» doğrular olmaktan öte, pratikte de geçerli ve doğru olduğunu kesinlikle göstermiştir.

Türkiye'de, sosyalistlerin mücadelesi, sosyalist devrim mücadelesidir. Amaç, burjuva iktidarının yerine işçi ve müttefiki emekçi sınıfların sosyalist iktidarının geçmesidir. Türkiye'deki sosyalist mücadelenin niteliği ve amacı bundan başka birşey olamaz.

Bir kere daha belirtmek gerekirse, bütün bunları tartışma götürmez hale geti ren gerçeği şöylece ifade edebiliriz:

İşçi sınıfı bir siyasî güç olarak, siyasî alanda yer sahibi olduğunu, büyük direnişiyle, söz götürmez bir şekilde göstermiştir. Bunun için, işçi sınıfına karşı sıkı yönetim ilân edilmiş, işçi sınıfına karşı sıkı yönetim tedbirleri uygulanmıştır.

KURTHAN FİŞEK

Alpagut Linyit İşletmesi İşgalinin Birinci Yıldönümünde

I

Türkiye'nin maden ocakları için yapılan hesaplara göre, artı-değer oranları (ya da sömürme dereceleri), madencilik işkolunda yüzde 130.3, kömür üretiminde yüzde 75.4 ve linyit ocaklarında da yüzde 88.2'dir. (1) Demek oluyor ki, **bir maden işçisi,** çalışma-gücünün idâmesi ve yeniden üretilmesi için gereken değeri 3 saat 28 dakikalık bir çalışmayla ürettikten sonra, sekiz-saatlik işgününden geriye kalan 4 saat 32 dakikalık süre içinde, kapitalist işveren hesabına, artı-değer yaratmaktadır; **bir kömür işçisi,** maddî yaşayışının üretilmesi ve yeniden üretilmesi için gereken değeri 4 saat 34 dakika çalışarak yarattıktan sonra, geriye kalan 3 saat 26 dakika süresince, kapitalist işveren hesabına, artı-değer üretmektedir; nihayet, **bir linyit işçisi,** sekiz-saatlik işgününde, 4 saat 15 dakika kendi hesabına ve 3 saat 45 dakika da kapitalist işveren hesabına çalışmaktadır. (2)

Türkiye'nin maden ocaklarında, işçileri çevreleyen çalışma şartları son derece kötü, iş güvenliği yok denecek kadar az ve meslek hastalıkları da alabildiğine yaygındır. Bir örnek vermek gerekirse, 1955-1968 döneminde, yalnızca kömür ocaklarında 162,062 iş kazası meydana gelmiş, 2514 işçi ölmüş ve 15,765 işçi de bir daha çalışamayacak şekilde yaralanmıştır. (3) Kömür ocaklarındaki «iş güvenliği» sorununa ilişkin olarak, Kafaoğlu, **Kömür ve İşçisi** adlı makalesinde, şu benzetmeyi yapıyor: (4)

> **1941'den bu yana kömür madenlerinde tam 1750 işçi ölmüştür... Madene inen her yüz işçiden 3.5'u ölüme mahkûm... Sadece maden kazalarında İnönü savaşlarından çok insan kaybetmişiz. 89,263 yaralı... Ocağa inen her yüz işçiden 27'si yaralanmış. Sakarya'da ya da Büyük Taarruz'da bile bu kadar yaralı vermemiştik.**

Türkiye'de maden işçilerine ödenen ücretler son derece düşüktür ve 11 liralık bir tabanla 20 liralık bir tavan arasında değişmektedir. Taban ücretlerin böylesine düşük bir seviyede oluşmasının başlıca nedeni, maden işçiliğinin «mevsimlik» olması ve azımsanmayacak boyutlara ulaşan bir «yedek işsizler ordusu» nun mevcut bulunmasıdır. Bir örnek vermek gerekirse, Zonguldak kömür ocaklarındaki işçilerin büyük çoğunluğu yarı-köylü niteliğindedir. Aylık sözleşmelerle istihdam edilen bu işçiler, kömür ocaklarındaki bir aylarını doldurduktan sonra, yerlerini yeni gelen işçilere bırakmakta ve köylerine dönmektedirler. Böylece, ocaklarda çalışan işçilerin yaklaşık 10 katı hacımda bir «yedek işsizler ordusu» el altında bulundurulmaktadır. Öte yandan, bir işçiye ödenen ücret, **son tahlilde**, o işçinin çalışma-gücünün değerine eşittir. Yukarıda açıkladığımız şekilde bir «yedek işsizler ordusu» nun varlığı, işçi ücretlerinin, çalışma-gücü değerinin altında bir seviyede oluşma eğilimi taşımalarına yol açmaktadır.

Türkiye'nin maden (ve özellikle kömür) ocaklarında kullanılan üretim teknolojisi son derece geri ve bunun sonucu olarak da, emek üretkenliği alabildiğine düşüktür. Emek üretkenliği, bilindiği gibi, üretim güçlerinin gelişmesinin belirli bir aşamasına tekabül eden üretim araçlarının nitelik ve niceliğinin bir fonksiyonudur. Bu noktayı açıklığa kavuşturmak için, şöyle bir karşılaştırma yapabiliriz: 1964 yılı Sanayi ve İşyerleri Sayımı istatistiklerine göre, imalât sanayiindeki artı-değer oranı yüzde 263.4'tür. (5) Demek oluyor ki, bir maden işçisinin 3 saat 28 dakika kendi hesabına ve 4 saat 32 dakika da kapitalist işveren hesabına çalışmasına karşılık, **imalât sanayiinde istihdam edilen bir işçi, sekiz-saatlik işgününde, maddî yaşayışının idâmesi ve yeniden üretilmesi için gereken değeri 2 saat 12 dakikalık bir çalışmayla yarattıktan sonra, 5 saat 48 dakika süreyle, kapitalist işveren hesabına artı-değer üretmektedir.** Gelgelelim, artı-değer oranının madencilik işkolundaki göreli düşüklüğü, hiçbir zaman, maden işçilerinin nisbî refah seviyelerinin diğer işkollarındaki işçilerden daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Bir benzetme yaparsak, Amerika'daki bir işçinin nisbî refah seviyesi, insanlık-dışı şartlar altında ve kırbaçla çalıştırılan bir köleye kıyasla çok daha yüksektir, fakat, Amerika'lı işçi, köleye kıyasla, çok daha fazla sömürülmektedir (nitekim, 1955 verilerine göre, Amerikan imalât sanayiindeki artı-değer oranı yüzde 306.3'tür). Bu çelişir görünen durum, aslında, emek üretkenliklerinin farklı seviyelerde oluşmuş olmasından doğmaktadır. Bir işçinin, artı-değer üretmeye başlayabilmek için, herşeyden önce, maddî yaşayışının idamesi ve yeniden üretilmesi için gereken değeri yaratması zorunludur. Maden ocaklarında kullanılan üretim teknolojisinin son derece geri oluşu ve üretim faaliyetinin hemen münhasıran kol emeğine dayandırılması, işçilerin maddî yaşayışlarının üretim ve yeniden-üretimi için gereken değerin yaratıldığı süreyi uzatmaktadır. Artı-değer oranının (sömürme derecesinin) göreli düşüklüğünü, maden işçilerini çevreleyen çalışma şartlarının ilkelliğine gösterge olarak kabul edebiliriz.

Türkiye'nin maden ocaklarında devrimci sendikalar ve devrimci sendikacılar barındırılmamaktadır. Türkiye'nin maden ocaklarında kuyulara inen her sekiz-dokuz kişiden bir tanesi muhbirdir. Türkiye'nin maden ocaklarında, sarı sendikacılık, sağlam temellere dayanmasa bile, büyük ölçüde kurumlaşmıştır. Sarı sendikacılık, açık baskı, terör, sindirme vb. etkenler yüzünden, iş uyuşmazlıklarını grevle çözme imkânları son derece kısıtlandığı için, **ekonomik plandaki sınıf mü-**

cadelesi, çoğu kere, işçi kitlelerini kavramaya çalışan sarı sendikalara rağmen yürütülmekte ve dolayısıyla, planlanmış bir hareketten çok, bir «patlama» şekline bürünmektedir. Bu gözlemin yakın geçmişimizdeki en somut örnekleri, kuşkusuz, 1965 yılından bu yana Kozlu-Karadon-Üzülmez kömür ocaklarında meydana gelen spontane patlamalardır. (6)

II

1965 yılının istatistik verilerine göre, Çorum ilinin nufusu yaklaşık olarak 500 bin, toplam yıllık geliri 694.6 milyon lira ve adam başına yıllık geliri de 1430.45 liradır. (7) Çorum ili, aynı yılın verilerine göre, Türkiye millî gelirinden yüzde 1.0, Türkiye'nin toplam çifçilik gelirlerinden yüzde 1.9, Türkiye'nin toplam madencilik gelirlerinden yüzde 1.7 ve Türkiye'nin toplam imalât sanayii gelirlerinden de yüzde 0.2 oranında pay almaktadır. Çorum ilinin ekonomik yapısı hakkında daha kapsayıcı bir görüş açısına varabilmek için, buraya bir nokta koyup, tarım, madencilik ve imalât sanayii sektörleri arasındaki diyalektik ilişkileri kısaca gözden geçirmekte yarar vardır.

Çorum ilinin yarım milyona yakınlaşan nufusu, çokluk, tarımla geçinir. Nitekim, ilin toplam yıllık gelirindeki sanayi payının yüzde 10.9 ve hizmetler payının da yüzde 18.2 olmasına karşılık, tarım gelirlerinin genel toplama oranı yüzde 70.9'a ulaşmaktadır. Çorum ili, çiftçilik gelirleri Türkiye sıralamasında, 15. sırayı işgal etmektedir.

Çorum ilinin ekonomik yapısına damgasını vuran ikinci üretim kolu, toplam il gelirinin yüzde 2.67'sini teşkil eden madenciliktir. Çorum ili, maden istihracı Türkiye sıralamasında, 12. sırayı işgal etmektedir.

Üzerinde duracağımız üçüncü ve son üretim kolu, imalât sanayiidir. Çorum ilinin toplam yıllık gelirinden yüzde 2.69 oranında pay alan imalât sanayii, ilgili Türkiye sıralamasında 42. durumda olmasına rağmen, oldukça ilginç bir özellik taşımaktadır. Şöyle ki, Çorum ili imalât sanayiinde, artı-değer oranı, yüzde 432.7'dir. (8) Bir başka deyişle, «gıda maddeleri» ve «metalden gayrı madenlerden mamûl eşya» imalinde çalışan bir Çorum'lu işçi, (9) maddî yaşayışının idâmesi ve yeniden üretilmesi için gereken değeri 1 saat 30 dakikada ürettikten sonra, sekiz-saatlik işgününden geriye kalan 6 saat 30 dakika süresince kapitalist işveren hesabına artı-değer yaratmaktadır. Artı-değer oranının yüzde 263'4'lük Türkiye ortalamasının çok üstünde bir seviyede oluştuğu Çorum ili, bu durumuyla, artı-değer oranları Türkiye sıralamasında, 13. sırada yer almaktadır.

İmalât sanayii, madencilik ve tarım sektörleri arasındaki ilişkiler, zaman içinde, şöyle bir gelişme göstermiştir: **zengin sayılabilecek linyit yataklarının bulunmasıyla birlikte, tarım topraklarının önemlice bir kısmı giderek devletleştirilmiş ve özellikle Sungurlu yöresinde, tarıma elverişli topraklar, belirgin şekilde kıtlaşmıştır.** Bu durumda topraktan koparılan geniş köylü kitleleri ne yapacaklardır? Çorum ili için hesapladığımız artı-değer oranına bakarak, rahatça, bu ilin imalât sanayiinde, az sayıda fakat yüksek vasıflı işçilerin istihdam edildiklerini varsayabiliriz. Bu yüzden, Çorum'daki imalât sanayii, tarımdaki nufus fazlasını massedememiştir. Öte yandan, linyit ocaklarında artı-değer oranının hayli düşük olduğunu

ve bunun da üretimin son derece geri bir teknolojiye, hemen münhasıran kol emeğine dayandırılmasından doğduğunu biliyoruz. Bütün bu şartların bir araya gelmesiyle birlikte, bir yandan Çorum ili Türkiye'nin nufus ihraç eden illeri arasına girmiş, öte yandan da, linyit ocakları, mülksüzleşmiş eski-köylü kitlelerinin başlıca barınağı durumuna gelmiştir.

Alpagut Linyit İşletmesi, işçisine sağladığı (daha doğrusu **sağlamadığı**) çalışma ve yaşama şartlarıyla, çatısı altında barındırdığı çelişki ve düşmanlıklarla, üretimde kullanılan ve kölelerin kırbaçla çalıştırıldıkları dönemden miras kaldığı izlenimini uyandıran çağ-dışı teknolojisiyle vb., Türkiye'deki maden ocaklarının prototipidir. İlk bakışta da görülebileceği gibi, ücretler düşüktür, çalışma güvenliği yoktur, iş kazaları ve meslek hastalıkları alabildiğine yaygındır. üretim teknolojisi kazma ve kürekten öteye geçememiştir.

Alpagut Linyit İşletmesi, elli yıl önce, 1920 yılında üretime açılmış (10) ve üretim hacmı özellikle savaş yıllarında (1941 sonrası) büyük artış göstermiştir. Birkaç yıl öncesine kadar sürekli olarak kâr eden ve bağlı bulunduğu Çorum İl Özel İdaresi'ne her yıl yaklaşık bir milyon lira gelir sağlayan işletme, son birkaç yıl içinde zarara geçmiş, başta Türkiye Çimento Sanayi olmak üzere hemen her yere borçlanmış ve işçi ücretlerini bile ödeyemez duruma gelmiştir. **Çorum ve Havalisi Birleşik Maden İşçileri Sendikası**'nın Alpagut bölge temsilcisi Mehmet Kocatüfek, işletmenin durumunun iyiden kötüye gitmesini şöyle açıklıyor. (11)

1 — Bugünkü istihsal 600 kişi ile rahatlıkla elde edilecekken, eski Çorum valisi Kâzım Başlamışlı politik nedenlerle ve yüksek ücretle ihtiyaç fazlası işçi almıştır.

2 — İhtiyaç fazlası olarak alınan işçilerin işyerlerine uğramamaları ve uğrayanların da işyerlerinde boş gezmeleri, işçiler arasında huzursuzluk yaratmıştır.

3 — İdarenin ve işverenin bu gereksiz tutumlarından dolayı kabaran masraflar idareyi güç duruma düşürmüş ve çalışan işçilerin ücretlerinin ödenmemesine yol açmıştır.

Alpagut Linyit İşletmesi'nin 786 işçisine ödediği ortalama brüt ücret, 17-18 liradır. Öte yandan, ayın ilk gününde işletmeye uğrayıp, sonra da ortadan kaybolmanın karşılığı olarak, işletmenin bölge müdürü 7500 lira, işletmenin tek mühendisi 7000 lira ve işletmenin muhasebe müdürü de 5500 lira maaş almaktadırlar. Politikacıların kartvizitleriyle işe alınan ve işyerine gelmeyen, geldiklerinde de ortalıkta dolaşmaktan öteye iş yapmayan işçilerin gündelikleriyse, 30 liradan başlamaktadır. İşçi ücretlerinin düşük bir seviyede oluşmasının başlıca nedeni, daha önce de değindiğimiz gibi, 1940'larda başlayan devletleştirmeler sonucu topraktan koparılan eski-köylü kitlelerinin, vasıflarına uygun işi ancak üretimin geri tekniklerle yapıldığı kömür ocaklarında bulabilen hacımlı bir «yedek işsizler ordusu» teşkil etmeleridir. Çalışma ve yaşama şartlarının işçiden işçiye ve işçiden yöneticiye böylesine farklılıklar göstermesinin ocaklardaki gerginliği giderek artırdığı bu ortam içinde, 1969 yılının 12 Haziran'ına geliyoruz. Alpagut Linyit İşletmesi'nde durum özetle şöyledir:

İşletmenin 7000 lira aylıklı tek mühendisi, hastalık gerekçesiyle, 28 Mayıs 1969 tarihindenberi raporludur; ocakları denetleyecek sorumlu teknik personel yoktur; bölge müdürü ve muhasebe müdürü, maaş günleri dışında, ortalıkta görünmemektedirler. İşletmenin kasası boştur ve Türkiye Çimento Sanayii'nin 1.3 milyon, işçilerin de 73 gündür ödenmeyen ücretleri karşılığında 1.5 milyon lira alacakları vardır. İşçi alacaklarının ödenmesi imkânları ortadan kalkmıştır. Şöyle ki, Alpagut Linyit İşletmesi, Türkiye Çimento Sanayii'ne olan borcunu, Çorum Çimento Fabrikası'na her gün bedelsiz olarak 180 ton linyit vererek ödemeyi kabul etmiştir. İşletmenin günlük üretim hacmı esasen 260-300 ton cıvarında olduğu için, geriye kalan 80-120 ton linyit günde ancak 8-10 bin lira gelir getirmektedir. Maden direği alımları, taşın harcamaları vb., 8-10 bin liralık gelirin yarıdan fazlasını götürmekte ve geriye, işçilere ödenebilecek pek fazla birşey kalmamaktadır. İşçileri aylardır düşündüren soru, bu kısır döngünün nasıl kırılacağıdır. Alpagut Linyit İşletmesi işçileri, 13 Aralık 1968 tarihinde, 13 gün süren bir grev uygulamışlar fakat istekler gerçekleştirilemeden grev kırılmıştır. (12) Maden İşçi Sendikaları Federasyonu başkan vekili Mehmet Şahin, son tedbir olarak, 11 Haziran 1969 günü, Çorum valisine, İçişleri ve Çalışma Bakanlarına şu mesajı gönderiyor: (13)

> **Çorum ili özel idaresine bağlı Alpagut Linyit İşletmesi, teknik elemandan yoksun, iş güvenliğinden mahrum olarak faaliyette bulunmakta ve ölüm kalım mücadelesiyle memleket hayrına istihsalin artırılması için mesai sarfeden işçiler zamanında ücretlerini alamamakta ve bu yüzden de geçim sıkıntısı ile karşı karşıya bırakılmaktadırlar.**
> **Ücretlerini bir türlü alamayan işçilere hâlen işletme iki aylık borçludur. Bu işletmeye gerekli teknik elemanın teminini, işçilere olan ücret borçlarının acele olarak ödenmesini ve işletmenin verimli hale getirilmesi için çalışma düzeninin sağlanması hususunda ilgililere emir buyurulmasını... hasseten arz ve istirham ederiz.**

Bu son çağrı da, diğerleri gibi, dinleyen fakat duymayan kulaklara rastlıyor. Sonra? Sonrası artık tarih oldu...

III

Haziran ayının onüçüncü günü, sabahın alaca karanlığında, 786 maden işçisi Alpagut Linyit İşletmesi'ne el koydu. Ocaklardan yükselen ilk ses şöyleydi: (14)

> **Bu hareket bir grev değildir. İşçiler işlerine devam etmektedirler. Vardiya çalışmaları tam bir düzen içinde yürütülmektedir. İşçi, ocakları, kendi öz malı gibi değerlendirmektedir. Biz, bu durumun böyle devam etmesini istemiyoruz. Ne var ki, işçilerin ve işletmenin istikbalini temin edecek bir düzen kurulmasını bekliyoruz.**

Vardiyeleri sona eren işçilerin ocaklardan çıkarak kömür depolarına el koymaları ve vardiye sıraları gelen işçilerin de kuyulara inerek üretimi sürdürmeleriyle başlayan «işgal» hareketi, 35 gün sonra, 17 Temmuz gecesi, Ankara'dan getirtilen bir jandarma birliğinin ocaklara girmesiyle son buldu. Alpagut Linyit İşletmesi'ni «işgal» etmekle kalmayıp, Türkiye işçi sınıfı tarihinde ilk kez kendi kaderlerine ve bir işletmenin «yönetim» ine el koyan 786 maden işçisi, 35 gün süreyle

şunu ısbatladılar: **yönetme yetisi, çağ-dışı burjuva iddia ve şartlandırmaların aksine, burjuvaların ya da burjuva okullarından geçmişlerin tekelinde değildir.**

Alpagut Linyit İşletmesi'nin 786 işçisi, bir yandan yılların biriktiregeldiği burjuva-ideolojik şartlanmalara son vermek, öte yandan da, neredeyse ölü bir işletmeyi canlandırmak için ne yaptılar? Bu soru, bizi, ilginç ve önemli bazı gözlemlere götürmektedir.

Alpagut Linyit İşletmesi işçilerinin ilk eylemi, «işçi kontrolu» nu örgütlemek oldu. İşçiler, böylesine bir kontrola gerçeklik verebilmek için, ilk iş olarak aralarında bir «İşçi Konseyi» oluşturdular. İşletmedeki bütün işçilerin seçme ve seçilme haklarına sahip olarak katıldıkları bir seçimle kurulan bu temsilî konsey, işçiler adına, bir yandan ocaklardaki her türlü faaliyeti düzenleyip denetleyecek, öte yandan da işgal öncesinden devralınan memur, muhasebeci ve teknik personeli «kontrol etme» görevini yerine getirecekti. Böylece, el değiştirmiş bulunan Alpagut Linyit İşletmesi'nde «işçi konseyi» eski işletme yönetim kurulunun görevlerini üstleniyor ve işçi kontrolu da, (1) işletmedeki bütün işçilerin üye oldukları bir «işçi genel kurulu», (2) işçi genel kurulundan aldığı temsil yetkisiyle, işçi kitlesi adına, günlük işleri düzenleyip yürüten ve buna karşılık, her türlü eylem ve işleminden işçi genel kuruluna sorumlu tutulan bir «işçi konseyi» eliyle, **iki kademede** gerçekleştiriliyordu. İşçi konseyi, ivedilikle gerektiğinde çağıracağı bir toplantıyla, aksi takdirde haftalık raporlarla, işçi genel kurulunu, üretim hacmından, olup bitenlerden, yeni gelişmelerden vb. haberli kılacaktı.

«İşçi kontrolunun örgütlenmesi genel başlığı altında düşünülmesi gereken ikinci tedbir, 7500 lira maaş alan Alpagut Linyit İşletmesi bölge müdürünün ve aldığı 5500 lira aylık karşılığında aydan aya işletmeye uğrayan muhasebe müdürünün görevlerine son vermek oldu. Bu arada, 28 Mayıs 1969 tarihindenberi raporlu bulunan işletmenin 7000 lira aylıklı tek mühendisinin, bütün ısrarlara rağmen, yeni bir rapor almakta diretmesi üzerine, onun da işine son veriliyor ve bölge müdürüyle muhasebe müdürünün durumlarında olduğu gibi, her türlü görev ve yetkileri «işçi konseyi» ne devrediliyordu.

İşçi kontrolunu gerçekleştirebilmek için alınan üçüncü tedbir, işgal öncesi dönemden miras kalan memur ve muhasebecilerin doğrudan doğruya «işçi konseyi» ne sorumlu ve bağımlı kılınmalarıydı. Buraya bir nokta koyup, şöyle bir soru sormak gerekiyor: işletmenin yönetimine el koyan işçiler, satış işlerinin düzenlenmesi, gelirlerin tahsil edilmesi, gerekli alımların yapılması, defterlerin tutulması vb. konularda, neden işletmenin eski personeline bel bağladılar? Bütün bu işleri kendileri yapacakları yerde, neden başkalarına yaptırmayı ve yapanları sıkı bir şekilde denetlemeyi tercih ettiler? Görüşümüze göre, bunun cevabı açıktır. Alpagut Linyit İşletmesi'nin ötedenberi vasıfsız işçi çalıştırmakta ısrar edişi ve çalışanların büyük çoğunluğunun, bırakınız yüksek teknik bilgiyi, okuma-yazma ve aritmetiğin dört işleminden bile habersiz oluşu, işçileri, kayıt tutma ve muhasebe işlerini, doğrudan doğruya yürütmek yerine, sıkı sıkıya denetledikleri ve kendilerine karşı sorumlu tuttukları eski memur ve muhasebeciler eliyle yürütmeye zorlamıştır. Sıkı ve günlük «işçi kontrolu» sâyesinde, peşin satışlarda ısrar edilmiş, sağlanan gelir derhal bloke edilmiş, çalıp çırpmaların önü alınmış ve herkesin kendi payına düşen görevi yapması sağlanmıştır.

Alpagut'lu işçiler, «işçi kontrolu» nun örgütlenmesinden sonraki evrede, yeni düzenin işlerliğini sağlamak zorundaydılar. Bunun için, ilk olarak, çalışma ve dinlenme saatlerinin kesin bir düzene bağlanması yoluna gidildi. 13 Haziran sabahı uygulanan işgal planı, kalın çizgileriyle, çalışma ve dinlenme saatlerini düzenleme çalışmalarına yansımıştır. Şöyle ki, üretim faaliyeti sekizer saatlik üç vardiye üzerinden yürütülecek, vardiyesini tamamlayan işçi sekiz saat nöbet tutacak ve ondan sonra da sekiz saat dinlenecektir. Hemen hemen işlemez duruma gelmiş işletmeyi canlandırmak ve yeni düzenin işleyişini sağlam temellere oturtmak için, işçiler, ikinci olarak, eski işbölümü düzenlemelerini bir kenara ittiler ve verimliliği azamiye çıkaracak yeni düzenlemeler geliştirdiler. Bir yandan çalışma ve dinlenme saatlerinin ayarlanması, aylaklığa son verilmesi vb., öte yandan da, yeni işbölümü düzenlemelerinin getirilmesi sâyesinde, toplam linyit üretiminde önemli artışlar olmuştur. İşçi Konseyi başkanı ve işletmenin yeni bölge müdürü Mehmet Kocatüfek, bu konuda, şöyle diyor: (15)

> **Fiili durumdan sonra üretim yüzde 50 oranında artmıştır. 260-300 ton arasında olan günlük üretim, bugün 410-450 ton arasında değişmektedir. Aynı zamanda yönetici olan işçiler, ne kadar çok çalışıp üretimi artırırlarsa, çıkarlarının da o kadar iyi olacağını biliyorlar.**

El değiştirmiş bulunan işletmede üretim faaliyetinin düzenli bir şekilde sürdürülebilmesinin son ve belki de en önemli şartı, ayrıcalık tanımayan bir çalışma disiplininin oluşturulmasıydı. Alpagut Linyit İşletmesi'nin 786 işçisi, 35 gün süreyle, «çalışmayana ekmek yok» ilkesini uygulamış ve demirden bir çalışma disiplini gerçekleştirmişlerdir. İşçi Konseyi'nin malî sekreteri Mustafa Kuru, «işçilere baskı yapılıyor» diye kıyâmeti koparan eski işletme yöneticilerine verdiği cevapta, Alpagut işçisinin «çalışma disiplini» sözünden ne anladığını şöyle açıklıyor : (16)

> **Huzursuzluktan bahsedilmektedir. Bu iddia bir bakıma doğrudur. Ancak, huzursuzluk, iflasa giden işletme ne zaman selamete kavuşturulacak ve işçi hakları nasıl teminat altına alınacak endişesinden gelmektedir. Bunun dışında huzursuzluğa kapılanlar, muhtelif şahıslar tarafından işe alınarak çalışmadan, diğer işçilerin sırtından kazanmaya alışmış olanların huzursuzluğudur. Her işçi çalışacak ve emeğinin karşılığını alacak. Çalışmadan ücret almaya alışmış olanların huzursuz oldukları doğrudur.**

İşçi Konseyi başkanı Kocatüfek ekliyor: (17)

> **İşletmeyi harman yeri gibi kullanan torpille işe girmişleri de çalışmaya zorladık. Bunlardan 40 kişi bizim çalışma sistemimize uyamadığı için ayrıldı. Kalanlar ise, şu anda ya vardiyelerini bekliyorlar veya ocaklarda kömür kazıyorlar. Parti başkanlarından gelen kartlarla işe giren fakat bir gün olsun ocağa inmeyenlere burada ekmek yok.**

İşçi kontrolunun örgütlenmesi ve çalışır görünen bütün işçilere somut görevler vererek üretim faaliyetinin sürekliliğinin sağlanmasından sonra, **geriye, işletme yönetimine el koymadaki asıl amacı gerçekleştirmek, yani üretilen kömürü satmak ve sağlanan geliri 73 günlük birikmiş ücret alacakları karşılığında bölüşmek kalıyordu.** Bunun olabilmesi için, (1) satış işlerinin belirli bir düzene bağlanıp yürütülmesi ve gelirlerin sıkı bir kaydının tutulması, (2) bölüşümün dayandırılacağı temel ilkelerin tesbit edilmesi zorunluydu.

Üretilen kömürün satılması ve elde edilen gelirin defterlere geçirilmesi işi, eskiden olduğu gibi, işletmenin memur ve muhasebecileri tarafından yürütüldü, fakat, eskisinden farklı olarak, bu çalışmalar, İşçi Konseyi malî sekreterinin başkanlık ettiği sürekli bir «işçi kurulu» tarafından denetlendi. Düzenlemeye göre, memur ve muhasebecilerin görevleri satış, tahsilat ve kayıt tutmayla sınırlanıyor, işçilerin oluşturdukları organlarla bağlantılar satış işlerinden sorumlu «işçi kurulu» eliyle kuruluyordu. Bu arada, işçiler, 35 günlük yönetimleri süresince, benimsedikleri amacı gerçekleştirmenin tek yolu olarak, peşin satışlarda ayak direttiler; böylece, zimnen de olsa, eski yönetimden miras kalan taahhütleri ve «veresiye» anlaşmalarını reddetmiş oluyorlardı.

Alpagut'lu işçilerin karşılaştıkları son önemli sorun, sağlanan gelirin ne şekilde bölüşüleceği, yani bölüşümün hangi temel ilkelere dayandırılacağıydı. Esasen, işçiler, herkesin birbirini kontrol ettiği ve dolayısıyla kaytarmaların büyük ölçüde önünün alındığı, bunun yanı sıra, herkesin ne kadar iş çıkardığının tesbit edilip denetlendiği «işçi kontrolu» uygulaması sâyesinde, daha başlangıçta, hakça bir bölüşümün ön şartlarını oluşturmuşlardı. Bu durumda, geriye, çalışma disiplinini gerçekleştirme çabaları sırasında hayat bulan «çalışmayana ekmek yok» ilkesine verilecek somut şekilleri tesbit etmek kalıyordu. Bir kere, maden direği, akaryakıt vb. ihtiyaçların karşılanması gerekiyordu. Bunun için, işçiler, günlük satış gelirlerinden yaklaşık yüzde 25'lik bir pay ayırma yoluna gittiler (18) ve bu gibi alımları, peşin para ödeyerek, «işçi satış kurulu» eliyle yaptılar. İşçiler, sözü edilen ihtiyat payının düşülmesinden sonra kalan geliri, şu esaslara göre bölüşebilirlerdi : (1) kalan geliri, eşitçi bir anlayışa uygun olarak, işçiler arasında eşit şekilde pay etmek; (2) kalan geliri, her işçinin çalışma süresine, yani bir işçinin çalıştığı saatin bütün işçilerin çalıştıkları toplam saate oranına göre bölüştürmek; (3) kalan gelirden, herkese, alacağına göre pay vermek; (4) vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki üretkenlik farklarını da hesaba katabilmek için, kalan geliri, her işçinin günlük toplam kömür üretimine katkısına göre bölüştürmek, örnekse, 100 kiloluk toplam kömür üretimi içinde 1 kilo üretmiş bulunan bir işçinin toplam gelirden de yüzde 1 oranında pay almasını sağlamak. İşçiler, anlaşılabildiği kadarıyla, üçüncü ilkeyi, yani **herkesin alacağına göre toplam gelirden pay alması** ilkesini benimsediler. Buraya, şimdilik, bir nokta koyalım. İlk bakışta da görülebileceği gibi, benimsenen bölüşüm ilkesi, ön planda, işçilerin alacaklarının tasfiyesini hedef alan bir geçiş döneminin damgasını taşımaktadır. Alpagut Linyit İşletmesi'nde çalışan işçilerden biri, işgalin ilk günlerinde, işgal nedenlerini şöyle açıklıyordu . (19)

> **Geçimimizi ancak burada çalışmakla sağlayabiliyoruz. Üç ay eline para geçmeyen işçi ne yapar? Madem ki açlıkla baş başa kaldık, kömür çıkaralım, kömür satalım, geçmiş haklarımızı alalım dedik.**

Özel şartların doğurduğu bu bölüşüm ilkesi, özel şartların ortadan kalkmasıyla birlikte, elbette, anlamını ve uygulanabilirliğini yitirecekti. İşçiler, «geçmiş haklarını aldıktan sonra» da işgali sürdürecekler miydi? Sürdüreceklerse, zaman aşımına uğramış eski bölüşüm ilkesinin yerine ne koyacaklardı? Bir adım geriye gidip, eşitçi bir anlayışa uygun olarak, elde edilen geliri eşit şekilde mi bölüşeceklerdi? Yoksa, yürürlükteki uygulamayı aşıp, **«herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre»** şeklinde özetleyebileceğimiz yeni bir bölüşüm ilkesine mi gerçeklik vereceklerdi?

Diğer soruların aksine, bu son sorular, deyim yerindeyse, cevapsız kalmaya mahkûm edilmişti. İşgalin başlamasından 35 gün sonra, 17 Temmuz gecesi, Ankara'dan getirtilen bir jandarma birliği, Alpagut'lu 746 maden işçisinin (20) «yönetim denemesi» ne son verdi.

13 Haziran günü sabahı, vardiye-dışı kalan işçilerin işletme binalarıyla kömür depolarına el koymaları ve peşin parayla yapılanlar dışındaki her türlü satış ve yüklemeyi durdurmaları, vardiye sırası gelen işçilerin de ocaklara inerek herhangi bir başka gündeki gibi üretimi sürdürmeleriyle, Alpagut Linyit İşletmesi'nin yönetimi el değiştirdi. (21)

İşçiler, **yeni yönetimin ilk gününde,** vardiye saatlerine göre işbaşı yapmışlar, vardiyeleri sona eren işçiler de kömür depolarıyla yükleme yerlerinde nöbet tutmuşlardır. Peşin satışlarda ısrar edildiği ve eski yönetimin taahhütlerine de sünger çekildiği için, Çorum Çimento Fabrikası'na ve bazı okullara yapılan kömür sevkiyatı duldurulmuş, başka herhangi bir günde olduğu gibi sağlanan gelir işletmenin eski memurları tarafından tahsil ve bloke edilmiş, maden direği, akaryakıt vb. ihtiyaçların karşılanması için belirli bir pay ayrıldıktan sonra, kalan gelir, işçiler arasında, alacağa göre bölüştürülmüştür. Nöbetçi işçilerin ilk gün sonunda yaptıkları açıklamaya göre, bazı kuyularda üretimin artmasına karşılık, bazı kuyularda düşmeler görülmüş, fakat, bir bütün olarak, eskiden yeniye, üretim hacmında fazla bir değişiklik olmamıştır. Yalnızca, peşin satışta ısrar edildiği için, günlük satış gelirleri, eski yönetimin 8-10 bin liralık seviyesinden 28,186 liralık bir seviyeye çıkmıştır.

Yeni yönetimin ikinci gününde, Çorum Valisi, Osmancık kaymakamıyla da görüştükten sonra, işçi temsilcilerini bir toplantıya çağırmış, temsilciler de, meseleyi, o gün toplanacak olan işçi genel kuruluna götüreceklerini söylemişlerdir. 14 Haziran Cumartesi günü toplanan işçi genel kurulunun gündemi şöyleydi :

1 — Çorum valisinin toplantı çağrısı

2 — Alpagut Linyit İşletmesi bölge müdürüyle muhasebe müdürünün durumları

3 — Sağlık raporunu yenileyen mühendis Muhlis Saraç'ın durumu

Gündemin maddelerini görüşen işçi genel kurulu, sırasıyla 7500, 7000 ve 5500 lira maaş alan bölge müdürü, mühendis ve muhasebe müdürünün görevlerine son vermiş ve onların her türlü görev ve yetkilerini, kendi üyeleri arasından seçtiği, İşçi Konseyi'ne devretmiştir. Bundan sonra, valinin toplantı çağrısının görüşülmesine geçilmiştir. İşçi genel kurulu, iki saat süren görüşmelerden sonra, **oybirliğiyle,** şu kararı almıştır :

İşletmede fiili durum devam etmektedir. Bu şartlar altında, işçi temsilcilerinin, işçiler adına da olsa, Çorum'a giderek görüşme yapmaları söz konusu değildir. Herhangi bir görüşme yapılacaksa, bu görüşmenin yeri, fiili durumun devam ettiği Alpagut Linyit İşletmesi olmalıdır.

Yeni yönetimin dördüncü gününde, Çorum Çimento Fabrikası kömürsüzlükten güç duruma düşmüş ve fabrika yöneticileri, Alpagut Linyit İşletmesi'nin güvenilir bir işletme olmaktan çıktığını, bundan böyle her türlü ihtiyaçlarını düşük kapasiteli

Dedurga Linyit İşletmesi'nden karşılama yoluna gideceklerini açıklamışlardır. Bilindiği gibi, Alpagut Linyit İşletmesi'nin yeni yönetimi, daha ilk günden, her türlü alım ve satım işlerinin peşin parayla yürütüleceğini ilân etmiş ve böylece, pratikte, eski yönetimin gelir getirmeyen taahhütlerine uymayı da reddetmişti. Bu taahhütlerden biri, Türkiye Çimento Sanayii'nin 1.3 milyon liralık alacağı karşılığında, Çorum Çimento Fabrikası'na, her gün parasız olarak 180 ton toz kömür sevkedilmesini öngörüyordu.

Yeni yönetimin beşinci gününde, işgalin kaldırılması gereğine işçileri inandırmak için Alpagut'a giden Çorum valisiyle görüşmeler yapılmış, fakat, bu görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır. Öte yandan, yeni çalışma düzenine alışan ve eski dönem yanlısı kişilerin sabotajlarının da önünü alan işçiler, satış gelirlerini, ilk günün 28 bin liralık seviyesinden, 35 bin liralık bir seviyeye ulaştırmışlardır.

Yeni yönetimin ilk haftasını izleyen onbeş günlük süre içinde, üretim faaliyetinin artık rayına oturduğunu, toplam üretim hacminin yüzde 50 oranında bir genişleme göstererek 410-450 tonluk bir seviyeyi bulduğunu ve günlük satış gelirlerinin de 40-45 bin liraya ulaştığını görüyoruz. Ne var ki, bu onbeş günlük dönemin ayırdedici özelliği, işçi yönetiminin kökleşmesinden çok, işçi yönetimini sona erdirme yönündeki dış çabaların yoğunlaşmaya yüz tutmasıdır. Örnekse, 18 Haziran tarihinde, Çorum İl Genel Meclisi Adalet Partisi ve Birlik Partisi grupları üyeleri, yedi maddelik bir bildiri yayınlıyarak, Alpagut Linyit İşletmesi'ndeki durumu görüşmek üzere, İl Genel Meclisi'ni olağanüstü bir toplantıya çağırmışlardır. Yine örnekse, 25 Haziran tarihinde, Çorum valisi Ankara'ya giderek İçişleri Bakanlığı yetkilileriyle görüşmüş, Alpagut Linyit İşletmesi'nin Türkiye Kömür İşletmeleri'ne (TKİ) bağlanması konusunda incelemeler yapmak üzere, TKİ genel müdürü, Çorum'a hareket etmiştir.

Yeni yönetimin 24. gününde, Çorum ve Havalisi Birleşik Maden İşçileri Sendikası başkanı Ali Oyur, Alpagut Linyit İşletmesi İşçi Konseyi başkanı Mehmet Kocatüfek ve İşçi Konseyi malî sekreteri Mustafa Kuru, işçi genel kurulundan aldıkları yetkiye dayanarak Ankara'ya gitmişler ve Türkiye Çimento Sanayii yetkilileriyle pazarlık masasına oturmuşlardır. Görüşmeler sonunda varılan anlaşmaya göre, Çorum Çimento Fabrikası'na yapılacak günlük sevkiyat 180 tonu bulduğu ya da aştığı takdirde, 90 tonun parasını fabrika peşin olarak ödeyecek, buna karşılık, geriye kalan 90 tonun bedeli, Alpagut Linyit İşletmesi'nin eski borcundan düşülecektir. Bu anlaşma, ilk bakışta da görülebileceği gibi, Alpagut'lu işçilerin «peşin satış yapma» kararıyla, Türkiye Çimento Sanayii'nin «önce borçlar ödensin» direnmesi arasındaki orta noktayı temsil etmektedir. Şöyle ki, Çorum Çimento Fabrikası'nın ihtiyaçlarını karşılamada Dedurga Linyit İşletmesi'nin yetersiz kaldığı ve Alpagut Linyit İşletmesi'nin yeni yönetimiyle eski yönetimi arasında bir **nitelik** farkının bulunduğu Türkiye Çimento Sanayii tarafından teslim edilmiş, buna karşılık, Alpagut Linyit İşletmesi İşçi Konseyi de, yörenin en önemli alıcısından kolay kolay vazgeçilemeyeceğini görmüştür.

Yeni yönetimin 27. gününde, «Sungurlu Postası» gazetesine bir demeç veren İşçi Konseyi başkanı Mehmet Kocatüfek, peşin satışlardan sağlanan gelirle işçilerin Nisan ayı alacaklarının tasfiye edildiğini, aynı zamanda yönetici durumuna gelen işçilerin işlerine dört elle sarıldıklarını, günlük toplam kömür üretiminin

410-480 tona, günlük satış gelirlerinin de 50 bin liraya çıktığını, yani her ikisinde de yüzde 50'lik bir artışın kaydedildiğini, açıklamıştır. Fiilî durumun sona erdirilmesi konusunda, Kocatüfek şöyle konuşmuştur : (22)

1 — Ne pahasına olursa olsun, politik amaçlarla, yüksek ücretle işçi alınmayıp bunlara gereksiz zamanda hak etmedikleri zammın yapılmaması,

2 — İşçi-işveren münasebetlerinde samimî bir davranışın olması, işçinin de insan olduğunun unutulmaması gerektiği,

3 — İşçi psikolojisini iyi bilen yöneticilerin işbaşına getirilmesi,

4 — Ne pahasına olursa olsun, peşin satış yolunun tutulması.

Yukarıya sıraladığımız bu hususlar tam tatbik edildiği takdirde, istihsal de artacak, işçi de huzur içinde bulunacaktır. Ancak politik amaçlarla yüksek ücretle işçi alınıp bunlar boş gezdirilecek olursa ve gerçekten çalışan işçilerin birikmiş ücretleri ödenmezse, bu işe devam edeceğiz.

Aynı gün (yeni yönetimin 27. günü), Alpagut Linyit İşletmesi'nin eski Yönetim kurulu üyeleri de bir açıklama yapmışlar ve işletmenin bir «ihtilâl konseyi» eliyle yönetildiğini, kartvizitle kimsenin işe alınmadığını, İşçi Konseyi üyelerince söylenenlerin aksine günlük toplam satış gelirlerinin 20 bin lirayı aşmadığını, işçilere baskı yapıldığını ve durumdan en az işçiler kadar üzgün olduklarını iddia etmişlerdir. Eski yönetim kurulu üyelerinin ortak bildirisi, şöyle bitiyor : (23)

Ancak herkesin alacağını kendi kuvvetiyle değil, kanun yoluyla istemesi, icabeder. Türk Ceza Kanununda, buna ihkakı hak derler. Türkiye'de herkes hakkını kendi eliyle almaya kalkışırsa, kanunların varlığından bahsedilemez ve bunun adına anarşi denir.

Yeni yönetimin 32. gününde, İşçi Konseyi malî sekreteri Kuru, eski yöneticilerin iddialarına şu cevabı vermiştir : (24)

Yönetim kurulu üyeleri tarafından yayınlanan bildiride kömür istihsalinin artırılmadığı, mevcut stokların satılarak istihsalin fazla gösterildiği öne sürülmektedir. Bunun gerçekle ilgisi yoktur... Biz rakam veriyoruz: işçi ocaklarda işletme inisyatifini eline almadan, istihsal 280 tondan ibaretti. Bugün ise günlük istihsal 480 tona çıkarılmıştır. Para durumuna gelince: o gün, işletmenin kasasında sadece 4 bin lira vardı. Bugüne kadar işçi ücreti olarak 500 bin lira ödenmiş, ayrıca işletmenin zaruri masrafları için 150 bin liralık mübayaa yapılmıştır. Huzursuzluktan bahsedilmektedir... Çalışmadan ücret almaya alışmış olanların huzursuz oldukları doğrudur.

Türk-İş 6. Bölge temsilcisi Hasan Öğüt de, düzenlediği basın toplantısında, 12 Haziran tarihinde 280 ton olan günlük üretimin 450 tona çıktığını ve yakında da 500 tona yükseleceğini, işçi yönetiminin başladığı tarihten Haziran ayı sonuna kadar 9046 ton kömür üretildiğini ve stoktaki 1223 tonla birlikte toplam 10269 ton kömür satıldığını belirtmiştir. Açıklandığına göre, peşin satışlardan elde edilen 701,700 liralık gelir, şu kalemler arasında bölüştürülmüştür: İşçi ücretleri 540

bin lira, maden direği alımları 75 bin lira, maden direği taşın harcamaları 18 bin lira, çelik halat alımları 12.5 bin lira, elektrik kablosu alımları 6.8 bin lira, diğer harcamalar 19.4 bin lira ve kasa mevcudu 30 bin lira.

Yeni yönetimin 35. günü, diğer herhangi bir gün gibi başlamıştı. Bitişi öyle olmadı. Üçüncü vardiyeye gelindiğinde, Ankara'dan getirtilen bir jandarma birliği ocak ağızlarını, kuvvet santrallarını, işletme binalarını ve telefon santralını işgal etmiş, her yere nöbetçi dikmiş ve giriş-çıkışları kontrol altına almıştı. Çorum valisinin, fiili durumun kaldırıldığı ve «işyerinde huzuru bozmak ve emre itaat etmemek» gerekçesiyle beş sendikacı, yedi işçi ve bir memurun (toplam 13 kişinin) görevlerine son verildiği yönündeki yazısı, jandarma kordonunu aşmış bulunan işçilere okunurken, aynı saatlerde, vali Celal Güvenç, şu demeci veriyordu: (25)

> **Alpagut Linyit İşletmesi'ni biz Çorum halkının ve bütünüyle işçilerin menfaatleri açısında düşünürüz. İşletmede çalışan işçilerin haklarına en küçük bir halel gelmeyeceğini defaatle bildirdik. Bunun dışında, herkes, kanunların kendilerine tanıdığı hak ve yetkilerin sınırları içerisinde kalmak zorundadır. Ortaya kanuna aykırı bir durum çıktığı anda, devlet otoritesi müdahale edecektir.**

İşçiler, bir ara, görevlerine son verilen ve derhal işyerini terketmeleri söylenen 13 arkadaşlarını çember altına almışlar ve bırakmayacaklarını söylemişlerdi. Kanlı bir çatışmanın önü, işten çıkarılan 13 kişinin yatıştırıcı çabalarıyla, alınabilmişti. İşten çıkarılanlar adına bir konuşma yapan İşçi Konseyi başkanı Kocatüfek, şöyle diyordu: (26)

> **Fiili durumda istihsal artmıştı. Müdahaleden sonra üretim düşmüştür. İşçi geçmiş maaşlarını almayı ümit ediyordu, şimdi bu ümit kaybolmuştur. İşlerinden çıkarılan işçiler suçlu iseler, yürürlükteki toplu sözleşme hükümetlerine göre disiplin kuruluna verilerek 72 saat zarfında haklarında karar vermek lâzımdır. Eğer karar verilmezse, işçi suçsuz sayılacaktır. İdare 34 gün neden beklemiştir?**

İşten çıkarılan beş sendikacı, yedi işçi ve bir memur, işletmeyi terkederken, Mayıs ayı ücretlerinin ödenmesi için ayrılan paranın jandarmalar tarafından yendiği haberi, işçiler arasında yayılmaya başlamıştı.

IV

Ankara'dan getirtilen jandarma birliğinin, en genel kıpırdanmalardan en ufak hayat belirtilerine kadar, herşeyi kontrol altına almasına rağmen, Alpagut Linyit İşletmesi'nde, «geriye dönüş» gerçekleştirilemedi. 35 günlük işçi yönetiminin en önde gelen kişilerinin işten çıkarması, işletmenin jandarma kordonu altında tutulması, alacakların tasfiye edileceği konusunda teminat verilmemesi, Mayıs ayı ücretleri için biriktirilen paranın jandarmalar tarafından harcandığı söylentilerinin yayılması vb., işgalin sona erdirildiği geceden ertesi güne, işçiler arasındaki gerginliği artırdıkça artırdı. Nihayet, **18 Temmuz günü sabahı,** işçiler tarafından yayınlanan bir bildiriyle, «işçi yönetimi» dönemi kapanıyor ve yerini yeni bir dönem,

«pasif direnme» dönemi, alıyordu. Direnme karar ve nedenlerini açıklayan bildiri şöyleydi: (27)

Bizler, Alpagut Linyit İşletmesi işçileri, aşağıda arzettiğimiz sebeplerle, işyerinde işe hazır olarak beklemekte fakat işe başlayamamaktayız:

1 — 28.5.1969 tarihindenberi işletmede teknik mesuliyet taşıyabilecek vasıfta ve ehliyette mühendis veya yüksek mühendis bulunmamaktadır. Bu sebeple ocaklarda iş emniyeti mevcut değildir.

2 — Hal böyle iken, aylardan beri ücretlerimizi ve sair sosyal haklarımızı almamak pahasına çalışıp mesuliyetsiz ellerde olmasına rağmen canımızı dahi tehlikeye atarak kurtarmaya çalıştığımız işletmeyi jandarmalar kuşatmıştır. Büyük feragat ve hüsnüniyetle çalışmakta olduğumuz işyerinin içerisinde ve her ocağın başında jandarmaların bulunması büyük moral çöküntüsü ve korku yaratmıştır.

Bütün bunlara rağmen işverenlerde ücret ve sair sosyal haklarımızın kanunî süreleri içerisinde ödenmesi yolunda bir çaba görülmemiştir. Ayrıca işveren yok yere ve tamamen indî sebeplerle işçi temsilcisi veya sendika görevlisi durumunda olan işçi liderlerini ani olarak işten çıkarmıştır. İşyerinde iyiye doğru ve faydalı çalışma yerine korku havası yaratılmıştır. Arzolunan sebepler yüzünden gerekli kanunî yollara başvurulmasını ve işletmenin faaliyetini sekteye uğratan kanunsuz davranışlara son verilmesi için her türlü ilginizi bekleriz.

18 Temmuz 1969 tarihli bildiriden ve bu bildirinin öngördüğü eyleme geçilmesinden sonra, olaylar, kâh hızlanarak, kâh yavaşlayarak, ama belirli bir süreklilik göstererek, aynı yılın Aralık ayına kadar sürdü. Bu beş aylık dönemin belli başlı olay ve gelişmelerini kronolojik bir şekilde sunmak, sanırız, yararlı olacaktır.

20 Temmuz 1969: Türk-İş'e bağlı Türkiye Maden İşçileri Sendikaları Federasyonu başkanı Kemal Özer, (28) Çorum'a giderek, işçi ve işveren temsilcileriyle görüşmelere başladı. Özer, aynı gün yaptığı basın toplantısında, hem işçilerin ve hem de işverenin yararına olacak bir çözüm yolu aradıklarını açıkladı.

21 Temmuz 1969: «Pasif direnme» döneminin dördüncü gününe girerken, Alpagut Linyit İşletmesi'nde üretim faaliyeti bütünüyle durdu. Gazetecilere bir açıklama yapan Kemal Özer, Çorum valisiyle yaptıkları görüşmede, üretim faaliyetinin durmasının anlamsızlığı ve zararı konusunda görüş birliğine vardıklarını, işçileri ocaklara sokma yollarını aramaya başladıklarını belirtti. Özer'in «işçi temsilcisi» maskesi, geceye doğru, iyiden iyiye düşmüştü, İşçilerle yaptığı görüşme»lerden sonra, ikinci açıklamasında, şöyle diyordu: (29)

İşçi ile konuştuk. Zorla ocağa soktuk. Hakları olan Mayıs ayı ücretlerini dahi alamamış durumdadırlar. İşçi «benim ücretim ne olacak» dediği zaman verecek cevap bulamıyoruz. Biz üzerimize düşeni yaptık: 1 - işçi ocağa sokuldu, 2 - iki günlük istihsal ay başına kadar telafi edilecek.. Şimdilik, hal çaresi yolunda iyi bir başlangıç yapılmıştır.

23 Temmuz 1969: «Sungurlu Postası» gazetesine bir demeç veren Adalet Partisi İl Daimî Encümen üyesi (aynı zamanda, Alpagut Linyit İşletmesi yönetim kurulu üyesi) Duran Oflaz, işten çıkarılan işçilerin ve sendikacıların haksızlığa uğradıklarını, bunların en kısa zamanda görevlerine dönebilmeleri için çalışıldığını açıkladı.

24 Temmuz 1969: «Pasif direnme» döneminin ilk haftası dolarken, Alpagut'lu işçiler, ocaklara inme ve üretimi başlatma şartlarını şöyle açıkladılar: (30)

1 — İki gün ocağa inmeyen işçilerin yevmiyeleri yazılmalıdır;
2 — İşine son verilen işçiler tekrar alınmalıdır;
3 — Satışta bir işçi temsilcisi bulunmalıdır;
4 — İşçi ücretleri ivedilikle ödenmelidir.

25 Temmuz 1969: Dört maddelik işçi istekleri, Alpagut Linyit İşletmesi yönetim kuruluna iletildi. Aynı gün toplanan yönetim kurulu, şikâyetçinin Çorum il merkezinde bulunmadığı gerekçesiyle, konunun görüşülmesini belirsiz bir tarihe erteledi. Bunun üzerine, Çorum ve Havalisi Birleşik Maden İşçileri Sendikası, federasyon eliyle, İçişleri Bakanlığı'na başvurdu.

30 Temmuz 1969: İşlerine son verilen beş sendikacı, yedi işçi ve bir memurun görevlerine iadeleri konusunda yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmayınca, sendika temsilcileri ve bağlı bulundukları federasyon yetkilileri, Ankara'ya giderek görüşmelere başladılar. Bu arada, Alpagut Linyit İşletmesi yönetim kurulu, işletmeye iki mühendis verildiğini açıkladı.

14 Ağustos 1969: Alpagut Linyit İşletmesi yönetim kurulu, işten çıkarılan 13 kişini görevlerine iade edilmeleri teklifini reddetti. Aynı gün toplanan ve yönetim kurulunun bu kararını görüşen işçiler, oybirliğiyle, grev kararı aldılar.

19 Ağustos 1969: «İşçi yönetimi» sırasında 480 tona kadar çıkan günlük toplam kömür üretiminin jandarma müdahalesinden sonra 270 tona düştüğü ve bu arada, ton başına 130 lira olan linyit fiyatlarının 190 liraya çıktığı, yetkililerce açıklandı. Bir basın toplantısı düzenleyen Çorum ve Havalisi Birleşik Maden İşçileri Sendikası yönetim kurulu üyeleri Yozgat, Amasya, Beypazarı ve Çiçekdağ maden işçileri sendikaları başkanlarının da katıldıkları ortak bir toplantıda alınan grev kararını şu nedenlere bağladılar: (31)

1 — İşlerine son verilen beş sendikacı, yedi işçi ve bir memurun görevlerine iade edilmemeleri;
2 — Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarına ait işçi ücretlerinin ödenmemesi;
3 — Toplu sözleşme gündemindeki maddelerin işveren tarafından kabul edilmemesi;
4 — Bütün işlerin yoluna konması için Çorum valisi tarafından istenen 10 günlük sürenin dolması ve olumlu yönde herhangi bir gelişme görülmemesi.

Grev hazırlıklarının bitmek üzere olduğunu ve gerekli dövizlerin de yazıldığını açıklayan sendika yöneticileri, grevin başlama tarihinin, federasyon yetkilileriyle görüşme yapıldıktan sonra tesbit edileceğini belirttiler.

21 Ağustos 1969: Alpagut'lu işçilerin grev yapmakta kararlı olduklarının anlaşılması üzerine, işletme yönetim kurulu, toplu sözleşme görüşmelerinin yeniden başlaması için çağrıda bulundu. Aynı gün yapılan toplantıdan sonra, olumlu bir sonuç alınamadığı açıklandı. Bu arada, sendikanın Alpagut temsilcisi ve Alpagut Linyit İşletmesi İşçi Konseyi eski başkanı Mehmet Kocatüfek, işletme yöneticilerini sert bir şekilde suçladı. Kocatüfek, demecinde, şöyle diyordu: (32)

> **14 aydanberi toplu sözleşme masasına oturmayan ve geçici bir takım formüllerle işi sürüncemede bırakan ve aylardanberi işçinin alın terinin karşılığını ödemeyen işverenler bilsinler ki, bu maden ocağının hakiki sahibi Çorum halkıdır... Kendi keyifleri gibi işletmeye tabi tutarak Çorum halkını milyonlarca lira zarara sokmaya hakları yoktur... Memur zihniyetli işveren, ne işverenliği bilir, ne de işçilerin halinden anlar. İşçi kardeşlerime işverenin reva gördüğü muamele müstemleke idaresinde bile yoktur... İşçinin, imkansızlıklar içinde ve katıksız ekmekle kürek sallayayarak çıkardığı kömürün parası ile kendilerinin maaşlarını alırken, bu emeğin ve istihsalin yegane sahibi ve unsuru olan işçilerin ücretlerini aylardanberi ödememeleri bunun apaçık delilidir...**
>
> **Olmaz böyle şey. İşçinin parası ödenmelidir. Hakları verilmelidir. Haksız yere işten çıkarılanlar işe alınmalıdır. Keyfi idareye son verilmelidir. Haksızlıklar talafi edilmelidir. Bugünkü durumda işçi greve zorlanmaktadır... Böylesine bir zihniyet karşısında grev zaruret olacaktır.**

27 Ağustos 1969: Sendika temsilcileri, toplu sözleşmenin imzalanması için, işletme yönetim kuruluna ertesi güne (28 Ağustos) kadar süre verdiklerini, aksi takdirde, 29 Ağustos sahabından itibaren greve başlayacaklarını açıkladılar. Aynı gece, Alpagut Linyit İşletmesi'nde büyük bir yangın çıktı. Yetkililerin belirttiklerine göre, 500 bin liralık zararın meydana gelmesinin yanı sıra, 100 ton kadar da kömür yandı. Yangın ancak geç saatlerde kontrol altına alınabildi.

28 Ağustos 1969: Alpagut Linyit İşletmesi yönetim kurulu, aylardır süren oyalayıcı tutumunu bir kenara iterek, sendika temsilcilerini toplantıya çağırdı. Kısa süren bir görüşmeden sonra sendika teklifleri benimsendi ve toplu sözleşme imzalandı. Derhal bir basın toplantısı düzenleyen sendika yöneticileri, Alpagut Linyit İşletmesi'ne konmuş olan grev kararının kaldırıldığını açıkladılar.

21 Ekim 1969: Maden İşçileri Sendikası Alpagut şube başkanı Kocatüfek, düzenlediği basın toplantısında, işletmenin durumunun her geçen gün daha kötüye gittiğini, toplu sözleşme hükümlerine uyulmadığını, toplu sözleşmenin imzalanmasından o yana geçen üç aylık sürede işçi ücretlerinin ödenmediğini ve bu durum sürepittiği takdirde, işçilerin, başlarının çaresine bakacaklarını açıkladı. Kocatüfek şöyle diyordu: (33)

> **İşveren Ağustos ve Eylül ücretlerini ödemedi. Mali imkansızlık içinde olduklarını söylüyorlar. Bizim bu mali imkansızlığa aklımız bir türlü yetmiyor. 34 günlük yönetimimiz sırasında 840 bin lira hasılat elde etmiştik. Rahatlıkla işçi ücretlerini ödediğimiz gibi yatırım yapıyorduk. Şimdi tek kurtuluşu, sahayı Türkiye Kömür İşletmesi'ne devirde görüyorlar. Ay başına kadar sahanın devri işlemi tamamlanacakmış ve bu devirden elde edi-**

len para ile işçi ücretleri ödenecekmiş. Ay başının gelmesini bekleyeceğiz. Dedikleri olmadığı takdirde, sendika olarak işçilerin haklarını almalarında her zaman olduğu gibi canla başla çalışacağız.

6 Kasım 1969: İşçilerin Haziran ve Temmuz alacakları ödenmiş, işten çıkarılan 13 kişi yeniden işe alınmış, fakat, çok geçmeden, Alpagut Linyit İşletmesi, yeniden borçlanmaya, işçilerin ücretlerini ödeyememeye başlamıştı. İşçi temsilcileri bir çıkar yol aramaya koyuldular, bulamadılar. Sendika şube başkanı Kocatüfek'in uyarısı cevapsız kaldı. İşçiler toptan işi bırakma kararı aldılar, fakat, işletmenin TKİ'ne devredilmesi görüşmelerinin devam ettiği gerekçesiyle, kısa bir süre sonra, bu kararı kaldırdılar. 6 Kasım günü yapılan bir açıklamayla, işçilerin direnmeye kararlı oldukları ve kesin bir tutum takınmak için Kocatüfek'in Ankara'dan dönmesini beklediklerini belirttiler.

7 Kasım 1969: Sendika yöneticilerinin yaptıkları açıklamaya göre, işçi alacakları 1.7 milyon liraya yükseldi. İşçi temsilcileri, Alpagut Linyit İşletmesi'nin aylık gelirinin 1.15 milyon ve giderinin de 1.1 milyon lira olduğunu, aradaki 50 bin liralık farkla, bırakınız yeni yatırımlar yapmayı, birikmiş borçları bile tasfiye etme imkânından yoksun bulunduğunu açıkladılar. Bu arada, işletmenin TKİ'ne devredilmesi yönündeki çalışmalar, olumlu sonuç vermedi.

14 Kasım 1969: Greve gitmek, 106 gündür ücretlerini alamayan işçiler için pek de çekici bir yol değildi. Üretimin durması, onlardan çok, işletmenin işine yarayacaktı. İşçiler arasında, beş ay öncesini andıran kıpırdanmalar başlamıştı. Çorum valisi, sorunun ivedilikle çözüme bağlanması için duruma müdahale edeceğini ve devir-teslim görüşmelerini hızlandırmak amacıyla Ankara'ya gideceğini açıkladı.

20 Kasım 1969: Çorum İl Daimî Encümeni üyeleriyle TKİ yöneticileri, Çorum valisinin başkanlığında, toplantı masasına oturdular. Aynı saatlerde, sendikanın Alpagut şube başkanı Kocatüfek, şu açıklamayı yapıyordu: (34)

Bekliyoruz. Alpagut'ta, şimdilik, fırtınadan önceki sükûnet hâkim.

21 Kasım 1969: Çorum valiliğince yapılan açıklamaya göre, İl Daimî Encümeni ve TKİ yetkilileri arasında yapılan görüşmelerde, Alpagut Linyit İşletmesi'nin, bütün borçlarıyla birlikte, Türkiye Kömür İşletmesi'ne devredilmesi konusunda, anlaşmaya varıldı. İşletmenin toplam 12 milyon liralık borcunun iki milyon lirasının «işçi alacakları» olduğu da belirtildi.

29 Kasım 1969: İl Daimî Encümeni'yle TKİ yetkilileri arasında imzalanan 14 maddelik protokal, Çorum İl Genel Meclisi'nde görüşülerek kabul edildi. Alpagut Linyit İşletmesi, böylece, altı aylık bir süre içinde, üçüncü defa el değiştirmiş oluyordu. Varılan anlaşmanın işçileri doğrudan doğruya ilgilendiren hükümleri şunlardı:

— Halen çalışmakta olan işçiler aynen Türkiye Kömür İşletmesi'ne devredilecek, memur, yevmiyeli teknik eleman, yevmiyeli büro personeli ve müstahdemin durumunu Türkiye Kömür İşletmesi tayin edecektir. Bunlardan istediğini çalıştırabileceği gibi, dilediğinin işine de son verebilecektir.

— **İşçilerin Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım aylarına ait alacakları derhal ve nakden Türkiye Kömür İşletmesi tarafından ödenecek, işçiye verilen miktar Özel İdare'ye ödenecek olan paranın içinden kesilecektir.**

V

Alpagut Linyit İşletmesi'nin el değiştirmesinden bu yana, bir yıl geçti. Şu anda, ocaklarda tam bir sessizlik hüküm sürmekte, işçiler yine 18 lira ücret karşılığında, 267 metre derinlikte, her türlü hastalığa ve tehlikeye açık olarak, kazma sallamaktadırlar.

Alpagut'ta bir yıl önce ne olmuştu? Bir kere, 786 maden işçisi, (1) işçi genel kurulu ve işçi konseyinden oluşan iki kademeli bir yönetim yapısı kurarak, (2) işletmenin eski yönetiminden devralınan memur ve muhasebecileri kendilerine bağımlı ve sorumlu kılarak, (3) beş bin liranın üstünde aylık alan eski bölge müdürü, muhasebe müdürü ve mühendisin işlerine son verip, onların görev ve yetkilerini işçi konseyine devrederek, **işçi kontrolunu gerçekleştirmişlerdi.** İkinci olarak, (1) çalışma ve dinlenme saatlerini düzene bağlamış, (2) sıkı bir çalışma disiplini oluşturmuş, (3) yeni işbölümü düzenlemeleri geliştirmiş ve böylece, **üretim faaliyetinin sürekliliğini ve örgütün işleyişini sağlamışlardı.** Üçüncü olarak, üretilen kömürün satılması işini «işçi satış kurulu» tarafından sıkı sıkıya denetlenen memur ve muhasebecilere yaptırarak, **işçi kontrolunu, üretimden sonra, mübadeleyi de kapsayacak şekilde genişletmişlerdi.** Son olarak, **bölüşümü, «çalışmayana ekmek yok» ve «gelirden alacağa göre pay» ilkelerine dayandırmışlardı.**

İşletme düzeyinde de olsa, «bilinç» unsurunu içerse de, içermese de, pratikte **tartışmasız** bir sosyalist yük taşıyan bu 35 günlük «yönetim denemesi», bir kayan yıldız gibi, göründü ve kayboldu. Alpagut'ta hayat, şu anda, hiç birşey olmamış gibi, devam ediyor.

Türkiye işçi sınıfı hareketi, 1965 Kozlu-Karadon greviyle birlikte, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesinden sonra girdiği «duraklama» dönemini geride bırakmış ve özellikle son iki yıl içinde, Derby Lâstik Fabrikası işgalinden (4 Temmuz 1968) bu yana, kâh hızlanan, kâh yavaşlayan, fakat belirli bir süreklilik gösteren bir «yükselme» dönemine girmiştir. Ne var ki, zaman zaman su yüzüne çıkan devrimci adacıkların ortak kaderi, **bütünleşememektir.** Görüşümüze göre, bunların bütünleşemeyişlerinin başta gelen nedeni, işçi sınıfını kavrama çaba ve iddiasındaki devrimci kuruluşların, ekonomik bilinci siyasal bilince dönüştürmede yetersiz kalmalarıdır. Alpagut olayı, bütün bu nedenlerden ötürü, ağır basan dünün kalıntıları yanında, yarının habercilerini de taşıyan bir «kayan yıldız» olarak doğdu, öylece de ömrünü tüketti.

NOTLAR

1. **Artı-değer oranlarının, yani sömürme derecelerinin, hesaplanması için, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün** Maden İstatistikleri, 1960-1967 **(No. 585, Ankara, 1969) adlı yayınındaki 2, 8, 10, 11, 15, 17 ve 18 numaralı çizelgelerden yarar-**

lanılmıştır. Bilindiği gibi, artı-değer oranı, artı-değer kitlesinin değişken sermayeye bölünmesiyle (P/V) elde edilmektedir. Artı-değer kitlesini hesaplamak için, «üretimde çalışanlara yapılan toplam yıllık ödemeler» sütunundaki rakamlarla «yıl içinde satın alınan malzeme, enerji vb.» sütunundaki rakamlar toplanmış ve sonra da, «toplam yıllık satışlar- TL» sütunundaki rakamların toplamından çıkarılmıştır. Kalanın, «üretimde çalışanlara yapılan toplam yıllık ödemeler» sütunundaki rakamlara bölünmesi, artı-değer oranını (sömürme derecesini) vermektedir.

2. Artı-değer oranı hesapları, (a) işgününün sekiz saat olduğu ve herhangi bir şekilde kısalıp uzamadığı, (b) işçilere ödenen ücretlerin, işçilerin çalışma güçlerinin değerine eşit olduğu varsayımına dayanmaktadır.

3. Sosyal Sigortalar Kurumu, İstatistik Yıllıkları, 1955-1968, Ankara.

4. Aslan Başer Kafaoğlu, «Kömür ve İşçisi», Sosyal Adalet Dergisi, Nisan 1965, s. 10

5. Kenan Somer, «Resmî İstatistiklere Göre İmalât Sanayiinde Artı-Değer Oranları», Emek Dergisi, No. 19, 12 Ocak 1970.

6. Bu grevlerin ayrıntılı anlatımı için bkz. Fişek, Devlete Karşı Grevlerin Kritik Tahlili, SBF Yayınları, No. 274, Ankara, 1969, s. 115-127, 164-173.

7. Ayrıca belirtilmediği takdirde, Çorum ilinin ekonomik yapısına ilişkin verilerde, şu kaynaktan yararlanılmıştır: Tuncer Bulutay-Hasan Ersel, «Türkiye Millî Gelirinin İller, İmalât Sanayii Gelirinin Ücret ve Kâr arasında Bölüşümü Üzerine Bir Deneme», Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XXIV, No. 4, Aralık-1969, Ankara s. 245-267.

8. Çorum ili imalât sanayi için artı-değer oranının hesaplanmasında, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Sanayi ve İşyerleri Sayımı: İmalât Sanayii, 1964 (No. 547, Ankara, 1968) adlı yayınından yararlanılmıştır.

9. Çorum ilindeki imalât sanayii dört grupta toplanmaktadır: gıda maddeleri sanayii, dokuma sanayii, metalden gayrı madenlerden mamûl eşya imali ve madenî eşya imali. Çorum ili imalât sanayiinde üretici iş tutan ve bunun karşılığında ücret alan kişilerin sayısı yaklaşık 450'ydi (1963 yılı); bunlar, münhasıran birinci ve üçüncü gruplarda toplanmışlardı. Dokuma sanayii ve madenî eşya imalindeki işyerleri, aile işletmesi görünüşünde olduklarından, artı-değer oranı hesaplarına dahil edilmemişlerdir.

10. Sungurlu Postası Gazetesi, 17 Temmuz 1969.

11. a.k., 10 Temmuz 1969.

12. Çorum Yeni Gün Gazetesi, 7 Temmuz 1969.

13. a.k., 12 Haziran 1969.

14. a.k., 8 Temmuz 1969.

15. Ant Dergisi, 22 Temmuz 1969.

16. Çorum Yeni Gün Gazetesi, 16 Temmuz 1969

17. Sungurlu Postası Gazetesi, 10 Temmuz 1969.

18. Yeni yönetimin kurulmasından Haziran ayı sonuna kadar geçen sürede, toplam 701,700 liralık bir gelir sağlanmış ve bunun yaklaşık 162 bin lirası, üretimin sürdürülmesi için gerekli araç ve gereçlerin alımında kullanılmıştır.

19. Çorum Yeni Gün Gazetesi, 7 Temmuz 1969.

20. İşçi sayısının 786'dan 746'ya düşmesinin nedeni, yeni çalışma düzenine ayak uydurmamakta direnen 40 kişinin işlerine son verilmesidir.

21. Olayların gelişmesinin anlatılmasında, Haziran-Aralık 1969 tarihli Sungurlu Postası, Çorum Yeni Gün ve Çorum Ekspres gazetelerinden yararlanılmıştır. Bu gazetelere, gerekli görülen yerlerde, ayrıca atıf yapılacaktır.

22. Sungurlu Postası Gazetesi, 10 Temmuz 1969.

23. Çorum Yeni Gün Gazetesi, 10 Temmuz 1969.

24. a.k., 16 Temmuz 1969.

25. a.k., 18 Temmuz 1969.

26. Çorum Ekspres Gazetesi, 18 Temmuz 1969.

27. a.k., 19 Temmuz 1969.

28. Kemal Özer'in başkanı bulunduğu Türkiye Maden İşçi Sendikaları Federasyonu, 1965 yılından bu yana Zonguldak kömür ocaklarında meydana gelen olaylarda, işveren yanlısı sendikacılığın somut örneklerini vermiş ve 1968 yılı olaylarında işçiler sendika binasını tahrip etmişlerdir.

29. Çorum Ekspres Gazetesi, 22 Temmuz 1969.

30. Bu isteklerin ayrıntılı dökümü için bkz. Sungurlu Postası Gazetesi, 23 Temmuz 1969.

31. a.k., 20 Ağustos 1969.

32. a.k., 22 Ağustos 1969.

33. a.k., 22 Ekim 1969.

34. a.k., 20 Kasım 1969.

M. KUTLAY

Yapısal Dinamik Sorunlarının Eleştirisi

GERİ KALMIŞ KAPİTALİZM

Aşağıdaki yazı, «TÜRKİYE'DE GERİLİĞİN GELİŞMESİ» adlı incelemenin genel terminolojik sorunlar ve geri kalmış kapitalizm modeline ayrılmış olan **birinci** bölümüdür.

1908 devriminin rayına oturmasından bugüne kadarki gelişmeleri Türkiye'de kapitalizmin **temelinin** sağlamlaştırılması açısından sergileyen incelemenin ikinci bölümü gelecek sayımızda yayınlanacaktır.

Feodalizmden kapitalizme geçiş ve bu anlamdaki yapısal değişiklik sorunları, şimdiyedek özellikle marksist bilimadamlarının oldukça ilgisini çekmiş bulunuyor. Marksistler için, bu ilginin nedeni, saf sosyoekonomik yapı araştırmaları yapmaktan çok, toplumu ileriye doğru götürmenin yollarını arama şeklinde belirmiştir. Toplumu ileriye doğru götürmenin, başka bir deyişle, bir sonraki üretim biçimine geçiş yollarını açmanın önşartının, **hâlen içinde yaşanmakta bulunan biçimi iyice tanımak, bu biçimin çelişmelerini ve karşıt güçlerini doğru olarak çözümlemek** olduğu kolayca tahmin edilebilir. Ancak, gittikçe karmaşıklaşan durumlar sözkonusu olunca, tanıma ve çözümlemede **yöntem** sorunu özel bir ağırlık kazanmakta ve doğru yöntem, önşartın önşartı halini almaktadır.

Kanımızca, **bütüncü bir bakış açısı** olmaksızın yapısal değişiklik sorununa doğru bir çözüm getirmek olanaksızdır. Marksist diyalektiğe uygun bir bütüncü bakış, incelemeyi sonsuz sayıda sosyoekonomik kategorinin yarattığı engebelerden aşırabilecek tek araçtır. Bu bakış açısı aynı zamanda, «kalıntılar» sorunu ya da «iç dinamik-dış dinamik» tartışması gibi kısır döngülerin çıkmazından kurtuluşun da tek yoludur.

İncelememizin içinde bu türden çıkmazlara girmemeyi garanti altına almak, bu sorunlara ve tartışma konularına hiç değinmeme hakkını bize vermemektedir. Gerçekten de, «iç dinamik-dış dinamik», «kalıntılar» ve «sosyal süreçlerde nicel ve nitel değişim-gelişim mekanizması» gibi sorunlarda temel görüşleri özetleyip kendi görüşümüzü belirtmeden bir sonraki safhaya geçmek olanaksız gibi görünmektedir. Bu yüzden, yöntemsel sayılabilecek bu sorunları öncelikle deşmeliyiz.

★ «DİNAMİKLER» SORUNU

«İç dinamik» ile «dış dinamik» çatışması, dünya devrimci cephesinde yarattığı stratejik tartışma dolayısıyla özel önem kazanmış bir sorundur. Bir kısım teoris-

yenlere göre «iç dinamik» sosyoekonomik yapıların belirlenmesinde ağır basmakta ve «dış dinamik» ikincil bir rol oynamaktadır. Bir başka bölüm bilimadamına göre ise, asıl belirleyici olan «dış dinamiktir» ve «iç dinamik», «dış dinamiğe» tâbi olarak işlev yapar. Her iki iddia da aynı şiddetle savunulmakta ve her iki iddianın sahipleri, diğerlerini «bu işi bilmemekle» suçlamaktadırlar. Böyle bir durumda, iki iddiadan birinin doğru olması, her ikisinin de belli bölümlerinin doğru olması olasılıkları kadar; **her iki iddianın da yanlış olması** olasılığı herhalde önemsenmelidir.

Kanımızca, diyalektik bir ele alış, meseleyi kökten çözümleyebilecektir. Önce şu soruyu soralım: Dinamik, **neyin** «içi» ile ya da «dışı» ile ilgilidir? Sözkonusu olan, ülke sınırları mıdır? Yoksa asıl birim, küçük topluluklar mıdır? Ya da bir ülkenin çeşitli özelliklerine göre belirlenen bölümler, birkaç ülkeyi içine alan coğrafi bölgeler mi dinamiğin konusundurlar? Herhalde, bu sınırları kolaylıkla söylemek mümkün değildir.

Kaldı ki, «dış dinamiğin» ya da «iç dinamiğin» temel belirleyici olduğunu söyleyen görüşler, «tâli» olduğunu iddia ettikleri «diğer» dinamiğin, egemen etkiye eş bir tepki göstermesi olayını, çözümün neresine yerleştirmektedirler?

★ TEK BİR DİNAMİK

Öyle sanıyoruz ki, dinamik **bir tanedir** ve eğer bir ayrım yapılması gerekiyorsa bu dinamiği oluşturan karşıt güçler bakımından yapılmalıdır. Belli bir durumda, karşıt güçlerin bir tanesi bir belli sınır içinde bulunabilir ve diğeri de bu sınırın dışında bulunabilir; fakat bu, ne genel ve sürekli bir karşıtlaşma kuralıdır ne de dünya çapındaki temel karşıtlaşmalara egemen olan bir karşıtlıktır. Daha somutça şöylersek, bir Asya toplumunun Avrupa kapitalizmi ile ilişkiye geçtiği anda bu karşıtlık önem kazanabilir; fakat belli bir süre sonra temel emek-sermaye karşıtlığı egemen duruma geçer.Bütünleşmeyi sağlayan etkenlerin yeterince gelişmediği bir dönemde komünal, bölümsel, ülkesel, bölgesel faktörler tâyin edici bir öneme sahip olabilirler; fakat bu bütünleştirici etkenlerin geliştiği yerde ve ölçüde, sınırları ne olursa olsun, izole edilmiş faktörler belirleyici önemlerini yitirirler. Buna benzer biçimde, «içsel» diye adlandırılan karşıtlıklar, dünya çapındaki karşıtlıklarla birlikte evrensel gelişim sürecini etkileyecek önemi kazanabilirler.

Bugün, alışılmış adlarıyla «iç dinamik» ile «dış dinamik» arasında bir karşıtlık sözkonusu değildir. Karşıtlık, dünya kapitalizminin bünyesine bağlı olarak gelişmekte ve ülke içi güçlerle ülke dışı güçler, üretim sürecindeki yerlerine göre aynı yönde hareket etmektedirler.

★ DİNAMİKLER SORUNUNUN SOMUTA İNDİRGENİŞİ

Yaygın, fakat çürük temelli bir görüş şudur: Emperyalizm, sömürgeleştirdiği ülkelerde mevcut feodal yapıları korumuş - hâttâ bu görüşün uçtaki bir varyasyonuna göre feodal yapılar yaratmış - ve de kapitalizmin gelişmesini engellemiştir.

Kapitalizmin de en az öteki sistemler kadar rasyonel olduğunu varsaydığımıza göre, «emperyalizm feodal yapıları neden korumuştur - ya da yaratmıştır» biçiminde bir sorunun sorulması kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Emperyalizm, yayıldığı bölgelerde, girdiği anda egemen olan sömürücü sınıfla belli bir uzlaşma içinde bulunmayı tercih edecektir. Ancak bu uzlaşma, yerli sömürücü sınıfa egemenliğini sağlayan üretim biçiminin uzun vâdeli olarak korunmasını gerektirmez. Emperyalizmle ilişki başladığı andan itibaren pazarı daraltıcı

ve üretimi kısıcı bütün kural ve sınırlamalar çözülmeye başlar. Düşük ve tüketim için üretime dayanan feodal temel ise bu değişikliğe dayanamaz.

O halde yerli sömürücü sınıfla yapılacak işbirliğinin temeli ne olacaktır? Emperyalizmin istediği yönde ve ölçüde gelişecek üretim güçlerinin varlığını zorunlu kıldığı sınıf, burjuvazidir. Hemen hemen kronolojik olabilecek bir sıra ile, önce ticaret sonra tarım ve nihayet sanayi burjuvazisi; giderek evrenselleşen yapının belirlenmesinde uluslararası burjuvaziyle ittifakın temelini oluşturur.

Bu arada, uluslararası burjuvazi, **ticaret burjuvazisi ile işbirliği aşamasında,** kırdaki başlıca egemen güç olan feodal beylerin ittifakını da sağlamak zorunda kalır. Ama yukarda belirttiğimiz gibi, feodal egemenlik mekanizmasının feodal beylerin ayağının altından kaymasına karşılık, bu sınıfın tarım burjuvazisi haline dönüşmesi için tedbirler almak da, ittifakın tek tek ünitelerinin değişmemesini sağlamak için zorunludur.

Demek ki, «emperyalizmin feodal yapıları koruması» eğiliminin böyle bir çerçeve içinde ele alınması ve her sıkışıldığında öne sürülen bir «herderdedevâ» açıklama olmaktan çıkarılması zorunludur.

★ EMPERYALİZM FEODALİZMİ YARATIR MI?

«Emperyalizmin feodal yapıları **yaratması»** olayı ise sadece zâhiri bir eğilimdir. Afrika'da ve Lâtin Amerika'da meydana gelen bazı olaylar, «emperyalizmin kapitalizm öncesi kurumları kapitalizme bütünleştirmesi» şeklinde alınmamış, fakat bunların ülke içi kapitalist sömürü merkezlerinden bağımsız birimler, süreçler olarak yorumlanması yaygın hale gelmiştir.

Sömürgeciler Afrika'da kabileci örgütlenmeyi yıkarlarken, gerçekten de bu düzenin en kötü yanlarını hiç olmazsa bir süre korumakta çıkar gördüler. Böylece vergi toplama, basit yargı gibi işleri daha kolay ve ucuza maletmeleri mümkün olacaktı. Ayrıca, kabile çatışmalarının mevcudiyeti sömürgecilere karşı milli bir bilincin doğmasını engelleyebilirdi.

Lâtin Amerika'da da **encomiendas** ve **mercedes** uygulamaları buna benzer bir nitelik gösterir. **Encomiendas** ve **mercedes,** sırasıyla, İspanya kıralının yeni kıt'anın fatihlerine verdiği yerli işgücü ve toprak bağışlama kurumları idi.

Fakat, işte bu kadarıyla bile, «feodal» ekonomi, ticâri kapitalizme hizmet eden Lâtin Amerika ve Afrika kentlerinin ihtiyaçlarını karşılama görevini üstlenmiş, yaratılmış olan uydu sisteme bütünleşmiştir.

Biraz farklı bir örnek de, «dolaylı yaratma» için verilmektedir. Özellikle Lâtin Amerika ülkeleri, dünya pazarlarının ihtiyaçlarına göre üretim yaptığı için, kapitalizmin fazla ürün bunalımları sırasında, Lâtin Amerika üretimi de çok büyük ölçüde sarsılmış, belli topluluklar bu bütünden kopmayı ve geçim ekonomisi düzeyinde üretim yapmayı tercih etmişlerdir. Fakat, kolayca tahmin edilebileceği gibi, üretim biçimleri silsilesinde uzun erimli geriye dönüş imkânsızdır ve bu geçici içe kapanmalar, feodal üretim biçimine dönüşü gerektirmemektedir.

Eleştirdiğimiz görüşün ikinci kısmı da, «emperyalizmin, sömürdüğü bölgeler-

de kapitalizmin gelişmesini engelleme eğilimine sahip olması» şeklinde öne sürülmektedir. Burada, emperyalizm ve yerel kapitalizm birbiriyle uyuşmayan ve varolmaları ancak birbirilerine «rağmen» mümkün olan iki ayrı biçim olarak alınmaktadır.

Bu ikinci kısmın yaygınlığı, birinci kısmın yaygınlığından daha fazladır ve önemli stratejik tartışmalara sebep olmaktadır.

★ EMPERYALİZM — YEREL KAPİTALİZM İLİŞKİSİ

«Emperyalizmin sömürdüğü bölgelerde kapitalizmin gelişmesini engelleme eğilimine sahip olduğu» görüşü, temelde, oldukça önemli bir kavram karışıklığına dayanmaktadır. «Kapitalizm» bir şeydir, «sektörel olarak dengeli, kalkınma ve bağımsız bir milli pazara sahip olma gücünü taşıyan kapitalizm» ise başka bir şeydir. Emperyalizm, bu «ikinci şey» in gelişmesini engellemiş, fakat kapitalizmin gelişmesini teşvik etmiştir. Emperyalizm, emperyalizm olmadan önce, yani «sömürgecilik» döneminde, Lâtin Amerika'da bir sistem olarak kapitalizmin gelişmesini engellememiş fakat doğrudan doğruya bir kapitalist gibi davranarak; kendisi için en kârlı sektörlerin gelişmesini desteklemiştir. Madencilik ve tarımsal kapitalizmin yararına, diğer sanayi kollarının gelişmesi İspanyol ve Portekiz sömürgeciliği tarafından engellenmiştir. Bu içsel anlamda da olağan bir baskıdır ve bazı sektörlerin diğerleri yararına güdük bırakılması, emperyalizm olmadan da pekâlâ mümkündür.

Hindistan'da da kapitalizmin gelişmesi, emperyalizme rağmen değil, fakat emperyalizmin hızlandırıcı etkisi altında olmuştur. 1870 lere gelindiğinde, Hindistan tarımında İngiliz emperyalizminin kesin etkisi iyice biçimlenmiş; Hindistan'ın çok büyük bir çoğunluğunda kapitalist tarım ilişkileri yerleşmiştir. Toprak, eski toprak yöneticilerinin ve vergi toplayıcılarının özel ve alınıp satılabilir mülkü haline gelmektedir. Toprak sahipleri, kiraları serbestçe yükseltme ve kiracıları serbestçe kovma hakkına sahip olmuşlardır. Serfler ve köleler, topraksız işçiler haline gelmişlerdir. İngiliz hükûmetinin koyduğu ağır vergilerin karşılanması için ürünler Hindistan pazarları ve ihracat için üretilmeye başlanmıştır. Tanjore'nin pirinç deltasındaki toprakağaları ürünlerini diğer bölgelere satmaya başlamışlardır. Kerala'da büyük bir nüfus genişlemesi ile birlikte biber, Hindistan cevizi, kereste, kakule, çay ve baladur cevizi gibi ihraç ürünlerinde büyük bir gelişme gözlenmektedir. Bir yandan köylü ayaklanmaları, bir yandan da yeni hukuki düzenlemeler, üstyapıyı değişen temele uydurma çabalarının göstergesi olmuştur.

«Emperyalizmin yerel kapitalizmlerin gelişmesini engelleme eğilimi» diye bir eğilime sahip olmadığını anlamak için Marx'ın ve Lenin'in kapitalizmin genel kuralları ile ilgili görüşleri de bize ışık tutabilir.

Marx, daha 1858 de - yani yoğun emperyalist saldırının başlamasından hemen hemen onbeş yıl önce - Engels'e yazdığı bir mektupta, «burjuva toplumunun asıl görevi, hiç değilse ana çizgileriyle bir dünya pazarının kurulması ve bu dünya pazarını temel alan üretimin gerçekleştirilmesidir» der.

Lenin ise, dünya çapında kapitalist üretim biçiminin yayılmasını şöyle açıklar:

«Uluslararası işbölümünün ortaya çıkışı ve bir dünya pazarının kurulması, günü geçmiş izolasyonu ve ekonominin sistemlerinin ayrı durmasını (ve dolayısıyla entelektüel ve politik hayatın darlığını) tahribeden ve dünyanın bütün ülkelerini tek bir ekonomik birim haline getiren kapitalizmin ilerici ve tarihi görevleridir».

Gene Lenin'in uluslararası değişimin sürükleyici etkisi ile ilgili olarak söylediği şu sözler soruna açıklık getirmektedir:

«.. Eğer değişim ilişkileri kazaen ortaya çıkmıyor, tek bir olayda ve belirli bir süre için yer almıyor da, değişmez bir düzenlilikle her yerde ve hergün tekrarlanıyorsa, bu değişim ilişkisinin **bütün ekonomik birimleri tek bir ekonomik sistem içinde birleştirmesi ve bu birimler arasında sıkı bir işbölümü kurması kesindir.»** (Altını biz çizdik.)

Demek ki, önce Avrupa'da gelişen kapitalizm, hayatta kaldığı sürece ve hayatta kalabilmek için pazarlarını genişletmek, ana çizgileriyle kurulan pazarlara işleklik kazandırmak, pazar ekonomisinin bulunmadığı yerlerde de pazar için üretim ve pazardan tüketim ilkelerini geçerli kılmak zorundaydı; her türlü izolasyonu çözmek zorundaydı ve bu zorunluluğu yerine getirdi.

★ BİR TOPLUM NE ZAMAN «KAPİTALİST» ADINI ALIR?

Sorun, **adlandırma** ile ilgili olduğuna göre, önce adlandırma kuralları üzerinde belli bir açıklığa kavuşmak gerekir. Bir üretim biçiminin, «köleci», «feodal» ya da «kapitalist» diye adlandırılabilmesi için bazı karakteristik göstergelerin **nicel** olarak belli bir düzeye erişmiş olması ve böylece **nitel** dönüşümün meydana gelmiş bulunması gerekir.

Tam bu noktada, nitel dönüşümün bir **an** değil, fakat bir süreç içine yayılma olanağının bulunup bulunmadığı sınanmalıdır.

Nitel dönüşümün bir süreç içine yayılabileceği görüşünü belli bir yaygınlığa ulaştıran en önemli etken, ölçme yöntemlerinin - özellikle sosyal bilimlerde - henüz yeterince gelişmemiş olmasıdır. Suyun kaynamaya başlaması - yani «kaynar su» haline gelmesi - için çok küçük bir zaman **aralığı** tesbit edebilen yöntemler, feodaliteden kapitalizme geçişi gözlerken, zaman aralığını aynı darlıkta belirleyememektedirler.

Fakat gerek sosyal bilimlerde, gerekse doğal bilimlerde mevcut bulunan bu ölçme yetersizliği, diyalektik kuralları bu yetersizliğe uydurmaya - yani sakatlamaya - yol açmamalıdır. **Nitel dönüşüm, süreç değil bir an sorunudur.**

Öte yandan, feodalizmden kapitalizme geçişin marksist gelişim teorişinde en önemli örnek olay olarak yeraldığını ve bu geçişin bir **an** değil, bir **süreç** olarak göründüğünü de biliyoruz.

Bu «görünümün» başlıca açıklamaları şöyle yapılmaktadır:

1) Kapitalizmden sosyalizme - yani en son sınıflı toplumdan sınıfsız toplumun başlangıcına - geçişin gerek bir diyalektik dönüşüm olması ve bir **anda** oluşmasına karşılık; feodalizmden kapitalizme geçiş, bir sınıflı toplumdan bir başkasına

geçiş olduğu; sömüren - sömürülen ilişkisi bir başka biçimde de olsa mevcut kaldığı ve sadece artıürünün üreticinin elinden alınmasında bir değişiklik olduğu için gerçek bir inkârın inkârı değildir.

Bu açıklama benimsendiğinde, marksist gelişim modeli, temel metinlerdekinin ötesine doğru belli bir **üst düzeye çıkarma** zorlamasına, bir soyutlamaya uğratılmış olmaktadır.

ii) Süreç «görünümü» gerçektir. Sweezy'ye göre: «..Batı Avrupa feodalizmi 14. yüzyılda zorlu bir bunalım dönemine girmiş ve bundan sonra da, çeşitli bölgelerde değişik bir ivedilikle çözülmüştür. Öte yandan kapitalist dönemin başlangıcı olarak 16. yüzyılın ikinci yarısından daha önceki bir tarihi gösteremeyiz. (..) Batı Avrupa'da feodalizm, kapitalizmin doğuşundan daha önce fiilen ölmemiş idiyse bile, can çekişmekteydi. Bundan şu sonuç çıkar ki, aradaki dönem feodalizmin ve kapitalizmin basit bir karışımı değildir: hâkim öğeler **ne** feodal, **ne de** kapitalisttir.» Sweezy bu açıklamadan sonra, aradaki dönemi, «kapitalizm öncesi meta üretimi» diye adlandırarak, iki biçim arasına bir üçüncüsünü eklemektedir.

Bizim bu soruna getireceğimiz çözüm şöyle olacaktır:

Bilindiği gibi, feodal üstyapıdan kapitalist üstyapıya geçiş feodal temelin kapitalist temele dönüşmesinden sonra meydana gelmiştir. Bu gecikmeli dönüşüm, diyalektik toplumsal etkileşim kurallarına uygundur.

Bir üretim biçiminin kendisinden bir sonraki biçime dönüşmesi sırasında nicel koşulların olgunlaşması, en iyi üstyapıda yansır. Üstyapının dönüşmesi, ilke olarak, temelin dönüştüğüne tanıklık eder. Böylece, üstyapının dönüşmesi, geçişin nitel dönüşüm **noktasında** bulunduğunu gösterir. Feodal üstyapının kapitalist bir üstyapı haline gelmesi; sistemi «kapitalist» diye adlandırmaya yetecek bir sebep olabilir.

★ ÜSTYAPIDAKİ DÖNÜŞÜM ÂNI

Öte yandan, «geçiş» sorunu, kapitalizmin bir dünya sistemi haline gelmeye başlamasından itibaren meydana gelen örnek olaylarda, biraz farklı bir tarzda ele alınmalıdır.

Farklılık, «dışsal faktör» diye adlandırılan emperyalizm dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmin uluslararası bir nitelik kazanması ve önü alınmaz biçimde yayılması ile birlikte, üstyapı dönüşümü, temelin iyice olgunlaşmasına ihtiyaç kalmadan gerçekleşebilir hale gelmiştir.

Açıklamalarımızın bu noktasında, «üstyapı dönüşümü» kavramını biraz daha açmamız zorunlu hal almaktadır. Üstyapı dönüşümünün, esas olarak, **siyasal üstyapı** ile ilgili olduğunu ve devlet mekanizmasına yeni üretim biçimini kendisinde temsileden sınıfın **ağırlığını koyması** ile ölçülebileceğini, yani **siyasal devrimle** eşanlamlı olarak göründüğünü söyleyebiliriz.

Üstyapının hukuki ve kurumsal yanlarının dönüşmesi olayı ise, siyasal devrimle eşzamanlı olmayabilir ve ondan önce yer alabileceği gibi, ondan sonra da meydana gelebilir.

Demek ki, asıl ağırlık, siyasal üstyapıda, yani sınıfların egemenliklerini kullanabilecekleri **en etkin araç olan** devletin yapısında, aidiyetinde meydana gelen dönüşüme verilmelidir.

Toplarsak, dönüşüm **ânının** tesbitinde esas göstergenin **siyasal devrim** olduğu sonucuna varırız. Böyle olunca da, siyasal devrimin hangi anda meydana geldiği önem kazanır. Devlet yapısına, yeni gelişen burjuvaziye mensup tek tek kişilerin el koyması, en önemli ölçü müdür? Böyle olmadığını İngiltere örneğiyle görüyoruz. «İnce» soyluların, burjuvazi adına devleti yönetmeye devam etmesine rağmen, İngiltere'de burjuva demokratik devriminin gerçekleşmediği söylenemez. İngiltere gibi örneklerin varlığı, devlet mekanizmasına burjuvaziye mensup tek tek bireylerin egemen olmasının, **en önemli** koşul olmadığını göstermektedir. Devlet mekanizmasına bir sınıfın damgasını basması, ideolojik bir yan tasır ve bu **ideolojik veçhe, son tahlilde, üretim güçleri düzeyinde yansır.**

Yansıma, burjuva devrimine kadar, Marx'ın deyimiyle «kaplumbağa hızı» ile gelişen üretim güçlerinin, burjuva devriminden sonra **«devlet kudretinden yararlanarak»** kapitalist üretim biçiminin yere sağlam basması için gereken üretim güçlerinin - ve tabii üretim ilişkilerinin - kurulması ve geliştirilmesinde gözlenir. Bu kurulma ve geliştirilme, devrim öncesi «kaplumbağa hızı» na oranla, açık bir sıçrama teşkil edecek kadar hızlı olur.

Genel olarak burjuva devriminin bir gösterge olarak önemini ve bu siyasal devrimin ekonomik ve toplumsal yapılar üzerinde ne gibi bir etkide bulunduğunu gördükten sonra, geri ülkelerdeki geçiş sorununa daha açık bakmamız mümkün olabilecektir.

★ «KALINTILAR» SORUNU

Bir üretim biçimi, kendisinden öncekini yıkıp, onun yerini aldığı zaman, eski üretim biçimi ile birlikte doğmuş, ya da onunla birlikte yaşayan bazı kategoriler yaşamaya devam ederler: bunlara «kalıntı» adı verilir. Yaygın hataya sebep olan «kalıntılar» konusu, **mantıki bütünlük** ile **eşzamanlı oluşun** bir ve aynı şey sanılması dolayısıyla önem kazanmaktadır.

«Kalıntılar» sorununu aydınlığa kavuşturmak için önce şu iki şey birbirinden ayırdedilmelidir: i) Bir üretim biçiminin ayırdedici önemdeki kurumları, ii) Bir üretim biçimiyle eşzamanlı olarak tarih sahnesinde yeralan kurumlar.

Sözgelimi dinler, özellikle bugün yaşamakta olan büyük dinler, köleci düzenle birlikte ortaya çıkmışlardır. Oysa, feodal üretim biçimi köleci düzenden miras aldığı dinleri kendisine bütünleştirmiş ve dinler feodalizmin gerektirdiği işlevleri mükemmel olarak yerine getirmişlerdir. Kapitalizm de dini, «dinde reform» adını alan hareketle törpüleyerek ve uygun olmayan yanlarını temizleyerek kendi sistemine bağlamıştır. İslâm dini için bu törpülemeye dahi gerek kalmamış; islâmiyet, kapitalizme çok aykırı düşen düzenlemelere sahip olmadığı için, bütünleştirme ve bağlama mekanizması daha kolay ve zahmetsiz biçimde işlemiştir. Bugün dinler, kapitalizme, onun yarattığı kurumlar kadar iyi biçimde hizmet etmektedirler.

Basit bir akılyürütme, bize bu iki tür kurumu birbirinden ayırdetme olanağını

verebilir. Bir üretim biçiminin egemen olduğu bir yerde, daha önceki biçimlerden birinin ürünü olan, onun tarafından yaratılan bir kurum **yaşamakta ise**, bu kurum daha önceki biçimlerin ve hâlen mevcut biçimin yaşaması için zorunlu kurumlardan biri değildir, yani üretim biçimini belirleyici bir kurum değildir.

Marx'a göre, üretim biçimini belirlemeyen ve belli bir soyutluk düzeyinde bulunan kategoriler vardır. Bu kategoriler, «bütün dönemler için geçerli olmakla birlikte,.. tarihi şartların ürünü.. ve ancak bu şartlar için ve onların çerçevesi içinde tam anlamıyla geçerli» dirler. «Bu kategoriler solmuş olan, karikatür haline gelmiş biçimleri içlerinde barındırabilirler, ama her zaman temel bir farkla. Tarihi gelişme denen şey son tahlilde, en son biçimin geçmiş biçimleri, kendi öz gelişme derecesine vardıran aşamalar olarak değerlendirmesine dayanır ve bu son biçim pek ender olarak ve ancak belli şartlarda, kendi öz eleştirisini yapabildiğine göre eski biçimleri her zaman tek taraflı bir açıdan değerlendirir».

Her üretim biçimi, **sadece kendisine özgü** bazı özelliklere sahiptir. Bu özellikler, o üretim biçiminden başka biçimlerde bulunamazlar. Bu açıdan bakıldığında, sözgelimi, «çalışması kanunla zorlanmayan işgücü» ne kadar kapitalizmin bir **temel kurumu ise; «geniş çaplı ticaret»** de o kadar kapitalizmin **temel kurumu değildir.**

«Kalıntılar», önceki üretim biçimi ile yaşıt olabilirler, fakat onların temel kurumları olmadıkları için, yeni üretim biçiminin çerçevesi içine girmişler, onunla bütünleşmişlerdir. Bu görünümün zorunlu kıldığı vargı şudur: Bu kurumlar aslında, bir üretim biçiminin kalıntısı değildirler; birden fazla üretim biçiminde **farklı nicelik değerlerine** sahip olarak bulunan ve yıkılma vâdesi gecikmiş kurumlardır.

O halde bu kurumlar, diyalektiğin değişim kurallarına uymayacak mıdırlar? Yani statik midirler? Hayır, bunlar da genel kurala uygun olarak zıdlarına dönüşeceklerdir ama bu dönüşüm, üretim biçimlerini belirleyen temel kurumların dönüşme düzeyinden farklı olacaktır.

Bu genel açıklamanın ışığında, «feodal ve yarı-feodal kalıntılar» sözünün, eğer bu sözle ifade edilmek istenen **«kapitalist bir yapı içinde yer alan, yaşayabildiğine göre bu sisteme aykırı halde bulunmayan ve daha önemlisi, yıkılması kapitalizmin gelişmesi ile değil fakat kapitalizmin ortadan kalkması ile mümkün olan kurumlar»** ise, gerçek bir temele dayanmayan «içi boş» bir kavram olduğu söylenebilir. Bu kurumların, feodalizm ile tek bağı, yaşıtlık bağıdır.

★ KAPİTALİZMİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Bugün, Avrupa, Kuzey Amerika ve bu bölgelerin dışındaki bir iki gelişmiş ülkede mevcut üretim biçiminin «kapitalizm» diye adlandırılması konusunda herhangi bir tartışma yoktur. Sadece, burjuva teorisyenlerinden ve Avrupa'nın sosyal demokrat partilerinden zaman zaman yükselen itirazlara göre, bu ülkelerde kapitalizm aşılmıştır ve düzenin «sosyal» bir içeriği vardır. Marksistler ise, bu itirazlara devletin sınıf karakterinde bir değişiklik olmadığı ve sosyo-ekonomik örgütlenme ilkeleri kapitalist **ilkeler** halinde bulunduğu için bu ülkelerin kapitalist üretim biçiminde olduklarını söyleyerek cevap vermektedirler.

Konumuz açısından, bu sorunun çok fazla bir önemi yoktur. Asıl sorun, dünyanın öteki bölgelerinde kapitalizmin ne ölçüde yerleştiğinin incelenmesidir.

Kapitalizmin nerelerde varolup, nerelerde varolmadığını incelerken yapılacak ilk iş, kapitalizmi belirleyen en önemli özellikleri bir kez daha hatırlamaktır.

Kapitalizmi bir üretim biçimi olarak belirleyen belli başlı özellikler şunlardır:

i) İşgücünü satarak ve karşılığını nakden alarak yaşayan mülksüzleştirilmiş bir işçi sınıfı vardır.

ii) Emeğin yarattığı artıdeğere el koyan ve bu artıdeğerin bir bölümünü yeniden üretim sürecine sokan bir burjuvazi vardır.

iii) Mallar pazarda dolaşım işlemine tâbi tutulmaktadır. Bu pazar, üretim faaliyetinin yöneldiği temel hedeftir.

iv) Devlet aygıtına, büyük burjuvazi - belli ittifaklar kurarak-egemen bulunmaktadır.

v) Kâr, ekonominin itici ve dengeleştirici gücüdür.

Bu temel özelliklerin nicel seviyelerinin farklı olabileceğini söylemeye gerek yoktur. İşçi sınıfının sayıca önemi, burjuvazinin sayısal önemi ve yatırıma giden kâr oranının büyüklüğü, pazarın genişliği ve malların pazarlanma oranları, siyâsi iktidarın bileşiminde burjuvazinin ağırlığı, kârın belirleyici önemi **yer ve zaman** itibariyle farklı olabilir.

Zubritski ve arkadaşlarına göre «kapitalizm, bir yanda, mülkten yoksun ya da hemen hemen yoksun halk kitleleri ücretliler haline gelmekte iken, beri yanda, üretim âlet ve araçlarının çok az sayıda toprak sahipleri ve kapitalistler gurubunun elinde bulunduğu bir toplum düzenidir»... «Kapitalist toplumda bütün üretim araçlarının tümü ya da hemen hemen tümü, alım satım konusudur».

Kapitalizmin ayırdedici yanlarından biri de artıemeğin, artıdeğere dönüşmesidir. Bu süreç, işgücünün bir meta olması ve artıürünün sadece ihtiyaç sağlamaya yetecek miktardan diğer işçilerin de sömürülmesini sağlayacak sermaye durumuna geçmesi şeklinde tanımlanabilir.

Kapitalizmin sayılan bu özelliklerinin yanında, genellikle kapitalizm ile zamandaş ya da yerdeş olarak ortaya çıkan bazı özellikler daha vardır ve yanlış olarak kapitalizmin özellikleri sanılmaktadırlar. Bunların yarattığı başlıca **yanlış görüşler** şöyle belirmektedir:

i) Kapitalizm, sadece sanayi temeline dayanır ve sanayi geliştikçe gelişir.

ii) Kapitalizmin kendi içinde bütünleşmiş olan pazarı, mutlaka ulusal bir birimdir.

iii) Kapitalizm, iktisâdi kalkınma dinamiğini de içinde taşır. Bir ülke kalkınamıyorsa, orada kapitalizmin varlığından şüphe edilmelidir.

Bu görüşler, sadece XVI. yüzyılda serpilmeye başlayan Avrupa kapitalizmi gözlemlendiğinde birer gerçek olarak ortaya çıkarlar. Ancak ne salt sanayiin, ne

ulusal pazarın ve ne de iktisâdi kalkınmanın kapitalizmin «mütemmim cüzleri» olmadığı sonraki yüzyıllarda anlaşılmış; ulusal pazar zıddına dönüşerek uluslararası pazar halini almış, geri ülkelerde ise kapitalizm ile iktisâdi kalkınmanın ters orantıyla gelişen iki ayrı süreç olduğu ortaya çıkmıştır.

Herhalde şu ilke üzerinde birleşmek mümkün olacaktır: Kapitalizm, diyalektik bir anlayışla, **feodaliteye göre tanımlanmalıdır.** Bir başka deyişle, kapitalizmin ne olduğunu en iyi biçimde ortaya çıkaracak sunuş tarzı, onun feodalite ile zıtlıklarının üzerine basacak olandır.

★ FEODALİZM İLE KAPİTALİZMİN FARKLARI

Feodalizm ile kapitalizm arasındaki ayrılıklar konusunda şimdiye kadar öne sürülen başlıca noktalar üç gurup altında toplanabilir:

1. Tarımsal üretimin örgütlenmesine ilişkin noktalar,
2. Tarımsal işgücünün durumu,
3. Zaman içindeki değişmeler.

Bu üç gurup altında toplanan noktaların herbirinde bir gerçek farklılık olduğunu düşünmenin doğru olmayacağı kanısındayız. Aşağıda göreceğimiz gibi, kapitalizmin «modern» bir üretim biçimi olmasından dolayı, bazı noktalarda kapitalizm lehine aşırı bir iyimserliğin ya da tekelci kapitalizm ile feodalizmin karıştırılmasından doğan belirsizliğin bu «ayrımlara» sebep olduğunu sanıyoruz.

Feodalizm ile kapitalizm arasındaki farkları meydana getiren - ya da bir kısmı için «farkları meydana getirdiği sanılan» demek daha doğru olan - noktalar şunlardır:

1. Tarımsal üretimin örgütlenmesi

a) Feodalizmde büyük toprak mülkiyetinin egemen olmasına karşılık, kapitalizmde daha küçük tarım işletmeleri vardır.

b) Feodalizmin yaygın tarımına karşılık, kapitalizm yoğun tarıma dayanır.

c) Feodal üretim biçiminde toprağın etkin olmayan biçiminde kullanılmasına ve düşük miktarda işlenmesine karşılık, kapitalizmde toprak daha fazla miktarda ve daha etkin olarak kullanılır.

d) Feodal tarım göçebe ve toprağı korumayan biçimde yapıldığı halde, kapitalist tarım yıldan yıla ürün değiştirmeye ve toprağı korumaya önem verir.

e) Feodalizmde hayvan yetiştirmenin yaygın olmasına karşılık, kapitalizmde bu iş yoğun biçimde yapılır.

f) Feodal tarımın az sermayeli, gübresiz, makinesiz, yatırımsız olmasına karşılık; kapitalist tarımda sermaye yoğun olarak kullanılır, gübre, makine ve yatırım vardır.

g) Feodalizmde kendine yeterli bir tarım kesimi vardır ve geçim ekonomisi egemendir; oysa kapitalizmde uzmanlaşma, dışsal bağımlılık, ticaret vardır ve tarım kendine yeterli bir kesim olmaktan çıkmıştır.

h) Feodalitedeki akıldışı mantaliteye karşılık; kapitalizmde aklî kapitalist mantalite geçerlidir.

2. **Tarımsal işgücünün durumu**

a) Feodal üretim biçiminde esas şekil serflik, kapitalizmde ise tarım proleterliğidir.

b) Kiracılık, ortakçılık, ücretsiz işgücü ve aynî ödemenin feodal üretim biçiminde görülmesine karşılık, parayla ödeme yapılmak üzere sözleşmeli çalışma kapitalizmi belirler.

c) Feodal üretim biçiminde parayla ödeme halinde bile bağımlılığın bulunmasına karşılık; kapitalizmde belli bir özgürlük vardır.

d) Feodalizmde işgücünün düşük gelirli olmasına karşılık, kapitalizmde işgücü daha pahalı ve işçiler daha az yoksuldur.

e) Çiftliğe bağlı işgücünün feodalizmin belirleyici bir özelliği olmasına karşılık, kapitalizmde tarımsal işçiler hareketli (mobil) dir.

3. **Zaman içindeki değişmeler**

a) Feodalizmin zaman içinde sürekli olarak çözülmesine karşılık, kapitalizmde sürekli kapitalizasyon vardır.

b) Feodal tarım tamamen silinmeye yönelirken, tarım toptan proleterleşir ve feodal çözülme - kapitalizasyon süreci tersine döndürülemez.

c) Feodal tarım talep değişmelerine cevap veremediği halde, kapitalist tarım pazardaki talebe göre etkilenir.

Yukarda da belirttiğimiz gibi, bu noktaların bir kısmı, açık bir yanılgının ve kavram kargaşalığının ürünüdür. Feodalizmdeki toprak mülkiyetine nazaran kapitalizmde daha küçük toprak mülkiyetinin mevcut bulunduğunu iddia etmek, «sermayenin eğilimleri konusunda en küçük bir bilgi sahibi olmamayı» önşart olarak gerektirir. Bunun gibi, kapitalist üretim biçimi altında işçilerin «daha az yoksul» olacakları görüşü de, kapitalizm ile başka bazı şeylerin birbirine karıştırıldığını gösterir. Diğer noktalarda ise, bazı genel doğrular dile getirilmiş olmakla birlikte, bazı kavramların kapsamları özel bir özenle belirlenmelidir. Sözgelimi «sözleşmeli çalışma» dan kasıt nedir? Kapitalizmde işgücünün sahip olduğu «belli özgürlük» ne demektir? Gene, «tarım işçilerinin hareketliliği» nden ne anlaşıldığı çok açıkça ortaya konmalıdır. Bu açıklık ihtiyacı, «kapitalizmde sermaye yoğun tarımdan ne anlaşılması gerektiğini» ortaya koyarken de kendisini gösterecektir.

Bütün bunlar, bizi bir temel soruya yöneltmektedir: Kapitalizm, bir üretim biçimi olarak, **tarımda,** kendi genel çizgisinden ayrı, bağımsız bir gelişmeye izin verebilir mi?

Kanımızca, «tarımdaki kapitalizm öncesi kalıntıların üretim ve dolaşımın genel eğilimine ve gelişmesine entegre olmaksızın uzun süre korunabileceği» ya da «kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu bir ülkede topraktan feodalizmin fışkırabileceği» yolundaki iddialar, bütün bilimsel yöntemlerin inkârı yoluna sapılmadan ciddi biçimde savunulamaz. Bu «uzun süreli korunma» nın emperyalizm tarafından istenmesi bile - ki, emperyalizmin böyle bir isteğe sahip olması için en küçük bir sebebin bile olmadığını görmüştük - entegrasyonu engelleyemez.

O halde, yukardan beri göstermeye çalıştığımız gibi, bu konudaki kargaşalık genellikle, feodalizmi ve kapitalizmi «başka bazı şeylerle» karıştırmaktan doğmaktadır. Bu kargaşalığın en tipik örneğini Carlos Fuentes vermektedir. Fuentes'e göre «Lâtin Amerika'da feodalizm egemendir; çünkü:

i) Lâtin Amerika ülkeleri hâlâ tek ürüne bağlıdırlar,

ii) Latifundia sistemi hâlâ egemendir,

iii) Azgelişmişlik süregelmektedir,

iv) Politik istikrarsızlık bütün şiddetiyle hüküm sürmektedir,

v) Genel bir adaletsizlik vardır,

vi) Yabancı sermayeye bağımlılık devam etmektedir!»,

Bu sayılanların dışında feodalizmle karıştırılan olguların birisi de «tarım kesiminin ülke ekonomisinde önemli yere sahip olması» dır. Ayrıca, «kiracılık» ilişkisinin de feodalizmin göstergelerinden olduğu zaman zaman ifade edilmektedir. Bu kargaşalıklar kabul edildiği takdirde, Danimarka'yı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bir kısmını «feodal» olarak kabul etmemeye hiçbir sebep yoktur.

★ GERİ KALMIŞ KAPİTALİZM

«Gerilik», bilindiği gibi, nisbî bir kavramdır ve «ilerilik» ile birlikte bir terminolojik birlik teşkil eder. Sosyo-ekonomik plânda ve ülkeler arası karşılaştırmalarda da, gerilikle ilerilik, buna benzer bir bütünü ifade ederler. Geri ülkeler olmaksızın «ileri» ülkeler, leri ülkeler olmaksızın da «geri» ülkeler olamaz. İleriliği yaratan evrensel olaylar, geriliği de onunla eşzamanlı olarak yaratmıştır.

Ama daha fazla ilerlemeden, «gerilik» ile kastedilenin ne olduğunu, hiçbir karışıklığa meydan vermemecesine ortaya koymak gerekir. Gerilik, üretim biçiminin tümü bakımından bir gerilik değildir; yani «ileri» ülkeler derken kastedilen kapitalist ya da sosyalist ülkeler, «geri» ülkeler derken de kastedilen feodal ülkeler değildir. Gerilik, ileri ülkelerin üst aşamalarında bulundukları bir üretim biçiminin ilkel aşamalarında bulunmayı da ifade etmez; yani emperyalist ülkelere oranla daha «geri» olan ülkeler ilkel kapitalist ülkeler değildirler, başka bir deyişle, bu ülkelerin gelecekteki yolları onları emperyalist ülkelerin şimdi bulundukları noktaya getirmeyecektir.

Geri ülkeler, **üretim biçimi** bakımından, ileri ülkelerle bir temel ayrılığa ya da aşama farklılığına sahip değillerdir. **Geri ülkeler de, ileri ülkeler de kapitalist ülkelerdir.** Birkaç ayrık dışında, bu ülkelerin hepsinde burjuva devrimi gerçekleş-

miştir. Daha önceki açıklamalarımızda belirttiğimiz gibi, bu nitel dönüşümün yer almış bulunması, bu ülkeleri **kapitalist** diye adlandırma zorunluluğunu yaratmaktadır.

Gerek Pierre Jaleè'nin ve Andre Gunder Frank'ın, gerekse E. Varga'nın üzerinde anlaştıkları gibi, kapitalist üretim ilişkileri geri ülkelerde, ileri ülkelerle eşzamanlı olarak gelişmektedir. Bu, Jaleè ve Varga'ya göre pazar genişletme zorunluluğunun doğurduğu bir olgudur; Frank'a göre ise ülkeler arası zincirleme metropol - uydu bağlarının zorunlu kıldığı bir gelişmedir. Son çözümde, her iki açıdan da **mesele, bir birlikte gelişme, kaderi birbirine bağlı olma** meselesidir.

O halde, bu iki gurup ülkenin birbirlerinden ayrıldıkları nokta nedir?

Gerilik, **üretim güçleri** düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Üretim güçleri, geri ülkelerde, ileri ülkelerdekine oranla önemli ölçüde geride bulunmakta ve bu farklılık, zaman içinde azalmamakta, tersine artmaktadır. Geri ülkelerdeki üretim güçleri, bir sonraki devrede bir öncekine nazaran belli bir yükseliş göstermekte; fakat bu artış, dünya ölçüsünde, aranın kapanmasına değil, açılmasına sebep olmaktadır.

Fakat, «üretim güçleri düzeyinde birbirinden bu kadar farklı olan ülkelerin, bir bütün olarak üretim biçimlerinin ayni olmasına imkân var mıdır» diye bir soru akla gelebilir. Sorunun karşılığı kanımızca şöyle verilmelidir:

Kapitalizm, bir evrensel sistem haline gelmeye başladığından bu yana, dünya çapındaki yayılmasında - bu «yayılma» dışsal bir olay değil, aynı eğilimdeki birimlerin genel bir çerçeve içinde bütünleşmesini ifade eden hem işsel, hem dışsal bir olaydır - bugün «geri ülkeler» diye adlandırılan birimlerle gelişmelerinin herhangi bir noktasında ilişki kurmuş, bu ilişki giderek «bağımlılık» adını alacak kadar güçlenmiştir. Bu kadar güçlü bir ilişkinin kurulması, bağımlı yapılardan daha iyi yararlanılabilmesi için onların **ihtiyaçlara uygun** hâle getirilmesini zorunlu kılmıştır. Gelişmiş kapitalizmin ihtiyaçları ise, belli bir noktadan sonra, geri ülkelerdeki biçimin kapitalistleşmesini gerektirmiştir. Kapitalistleşme, esas itibariyle ülke içi güçlere dayanılarak başarılabilecek bir görevdir ve **eklenti** bir kapitalizm, ülke içinde sosyal bir güce dayanmayacağı için tutunamaz.

İşte, bu zincirleme zorunluluklardır ki, emperyalizmi, bizzat ülke içi güçlere dayanan bir kapitalist üretim biçimini bağımlı ülkelerde geliştirmeye zorlamıştır. Kapitalizmi yeniden keşfetmek diye bir sorun da olmadığına göre, kapitalist üretim biçiminin üzerinde yükseldiği temel özellikleri taşıyan, fakat bu biçim içinde kaldığı sürece hiçbir zaman emperyalist ülkelerin üretim güçleri düzeyine ulaşamayacak olan bir kapitalizmin bu ülkelerde gelişmesine izin verilir, teşvik edilir ve böyle bir kapitalizmin yerleşmesi için sonsuz gayretler gösterilebilir.

Geri kalmış kapitalizmin en önemli özelliği, yapısal faktörlerinin ülke dışı güçler tarafından belirlenmesidir. Yani geri kalmış kapitalizmde, hangi malların üretileceği ve hangi malların tüketileceği esas olarak ülkenin dışındaki güçler tarafından belirlenir. Üretilecek mallar, tekelci kapitalizmin istediği ya da üretilmesinde sakınca görmediği mallardır ve bunların çeşitleri tekelci kapitalizmin gelişme düzeyine ve genel dünya konjonktürüne göre değişebilir.

Geri kalmış kapitalizmin hangi malları üretip hangi malları tüketeceği, dünya

ölçüsünde geniş bir pazara göre üretim mekanizmasını kurmuş bulunan tekelci kapitalizm için son derece önemli bir meseledir. «Tekel» denilen varlığın yaşaması, geniş pazarlar üzerinde egemenlik sahibi olmasına, buralarda nelerin üretilip nelerin tüketileceğini tâyin edebilmesine bağlıdır.

Yapı belirleme, başka bazı olgularla da doğrudan ilişki halindedir:

i) Kalkınma potansiyelinin yokedilmesi, kendi içinde tutarlı bir bütünün oluşmasının engelenmesi, bağımlılığı sürdürmenin ilk şartıdır. Geri kalmış kapitalizmin ekonomik yapınsında «alt sektörel ayarlamalarla» ekonominin iç bağınlaşması düşük düzeyde tutulur ve stratejik maddeler ya da onları üreten sürükleyici sektörler güdük ve zayıf bırakılır.

Ekonominin içsel bağınlaşmasının yeterli olmaması, iktisat politikası araçlarının etkisiz kalmasına yolaçar. Sektörler, «birbirilerinden bağımsızmış gibi» bir görünüme sahip olurlar. Sektörler arası bağlar, dışsal bağınlaşma aracılığıyla kurulur. Dışsal bağınlaşma, ürünlerin üretiminde stratejik faktörlerin ülke dışından sağlanması zorunluluğundan doğar.

Bu çerçeve içinde, geri kalmış kapitalizme verilen sanayileşme izni ortalama yılda % 6,7 dir. Aynı ortalamanın tekelci kapitalist ülkelerde % 21,4 olduğu, 1960-1966 döneminin incelenmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Demek ki, sermayenin yeniden üretilmesine izin verilmekte; ama bunun otonom bir nitelik kazanmayacak sınırlarda tutulmasına özen gösterilmektedir.

ii) Geri kalmış kapitalizmde tekeller, belli bir gecikmenin sonucu olarak ve gerçek bir rekabet döneminin yaşanmamış olması dolayısıyla, tekelci kapitalizmdeki tekellerin bir bozuk yansıması halindedirler. Bu yansıma, karakterinde açık bir bağımlılık taşır ve evrensel anlamda bir tekel karikatürü olmaktan öteye geçmez.

Aynı şekilde, geri kalmış kapitalizmin «geniş hizmet sektörü »de, tekelci kapitalizmdeki ile bir nitelik aynılığı göstermez ve onun çirkin bir yansıması olarak ortaya çıkar.

★ GERİLİĞİN GELİŞMESİ

Değinilen özelliklerin sürekli olması, değişen dünyanın her spesifik dönem için gerektirdiği özelliklerin geri kalmış kapitalizm tarafından benimsenebilmesine bağlıdır. Yani geriliği sürdürmek, ancak geriliği geliştirmekle mümkün olacaktır. Bu gelişim, çarpık üretim yapısı ile garantiye alınacak olan bağımlılık temeli üzerinde yükselecektir. Gelişme biçimi ve hızı, geriliğe halel getirmeyecek; nisbi farklar korunacak, hâttâ artırılacaktır.

Geriliği geliştirmek için bulunan en iyi formül şöyle özetlenebilir:

Esas olarak ekonominin temelini küçük çaplı tüketim malları sanayiine ve hafif sanayie dayandırmak, bu sanayiin gerektireceği ve mümkün kılacağı emek-yoğun teknolojiyi bütün ekonomiye empoze etmek. Tarım alanında yapılacak yenileştirmelerle, gerçek sanayileşme özlemlerini hafifletmek; fakat tarımın da kendiliğinden bir gelişme yeteneğine sahip olmasını engellemek.

KAYNAKLAR

Belli, Mihri, **Milli Demokratik Devrim,** Aydınlık Yayınları, Ankara, 1970, s. 37 (Ayrıca, feodalite konusundaki diğer yanlış görüşler için ss. 14-16, 35-37).

Engels, Friedrich, **Tarihi Maddecilik,** «Sosyalist Düşüncenin Gelişmesi» içinde, (çev. S. Hilâv), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1964, ss. 42-45.

Frank, Andre Gunder, **Capitalism and Underdevelopment in Latin America,** Monthly Review Press.

Frank, Andre Gunder, **Development of Underdevelopment,** Monthly Review, Cilt 18, No. 4 (Eylül 1969), ss. 17-31.

Fuentes, Carlos, **Kuzey Amerikalılara Birkaç Söz,** «Yağma Edilen Kıt'a Lâtin Amerika» içinde, (çev. A. Angın), İstanbul, 1965, ss. 46-72.

Gough, Kathleen, **Indian Revolutionary Potential,** Monthly Review, Cilt 20, No. 9 (Şubat 1969), ss. 23-25.

Jaleè, Pierre, **Imperialisme en 1970,** Paris 1969.

Lenin, V. I., **Development of Capitalism in Russia,** Collected Works, Cilt 3, s. 67.

Lenin, V. I., **Socialism Demolished Again,** Collected Works, Cilt 20, s. 201-202.

Marx, Karl, **Correspondence 1846-1895,** (F. Engels ile birlikte), New York, 1934, s. 117.

Marx, Karl, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı,** (çev. S. Belli), Sol Yayınları, Ankara 1970, ss. 71-76.

Marx, Karl, **Kapital,** (çev. M. Selik), Sol Yayınları, Ankara 1966-67, Cilt 1, Kitap 4, s. 157 deki dipnot; Kitap 5, s. 209.

Özkol, Sedat, **Geri Bıraktırılmış Türkiye,** Ant Yayınları, İstanbul, 1969, s. 14, 28.

Rodinson, Maxime, **İslâmiyet ve Kapitalizm,** (çev. O. Suda), Gün Yayınları, İstanbul, 1969, s. 43-51.

Somer, Kenan,**Sosyalist Devrimi Nasıl Tanımlamalı?,** Emek Cilt 1, No. 7, (28 Temmuz 1969), s. 8-10.

Stavenhagen, Rodolfo, **Seven Fallacies About Latin America,** «Latin America: Reform or Revolution?» içinde, James Petras ve Maurice Zeitlin (ed), Fawcett, 1968, ss. 13-31.

Sweezy, Paul M., **Bir Eleştiri,** «Feodalizmden Kapitalizme Geçiş» içinde, (çev. Ç. Yetkin), P. D. Aydınlık Yayınları, Ankara, 1970, s. 45.

Vitale, **Luis, Latin America: Feudal or Capitalist?,** Latin Amerika: Reform or Revolution?» içinde, ss. 32-43.

Zubritski, Y. vd. **Kapitalist Toplum,** (çev. S. Belli), Sol Yayınları, Ankara, 1969, s. 7-8.

HENRİ ALLEG

(Çev. Nihat Akseymen)

YEDİ YILIN ARDINDAN CEZAYİR :

Kapitalizm mi, Sosyalizm mi?

Cezayir üzerine spekülâsyonların arttığı son aylarda Cezayir'i en iyi bilenlerden biri olan Henri Alleg'in aşağıdaki geniş incelemesi, birçok soruna ışık tutmaktadır.

Alleg, 1969 sonunda yazdığı yazıda, Cezayir'in bağımsızlıktan sonraki döneminde bağımsızlık ve sosyalizm yolunda ne kadar yol alındığını araştırmaktadır.

Eski metropol devlet Fransa'nın bağımsızlıktan sonra yeni yöntemlerde Cezayir'i nasıl sömürdüğünü; bazı Fransız tekellerinden boş kalan yerlerin Amerikan, Alman, İtalyan, Japon tekelleri tarafından nasıl doldurulduğunu; sosyo-ekonomik organizasyonun her köşesindeki işçi yönetimlerinin nasıl engellendiğini; sosyalizme karşı devletçiliğin, toprak ağalarının ve burjuvazinin elinde bir silâh olarak nasıl kullanıldığını ayrıntılarıyla anlatan Alleg; Cezayir'deki sınıfların durumlarını da tahlil etmekte; küçük burjuva devrimciliğinin yedi yıl sonra gelip takıldığı noktadan çıkış yolları arayanların görüşlerini dile getirmekte; yeraltına inmeye zorlanan devrimci kitle örgütlerini anlatmaktadır.

Alleg, yazısının sonunda, Cezayir Öncü Sosyalist Partisi'nin «milli demokratik devrimi amaçlayan» programını da sunuyor. Cezayir Öncü Sosyalist Partisi'ne egemen olan görüşe göre, «Milli Kurtuluş Cephesi iktidarına karşı milli demokratik devrim yapılmalıdır».

Bu sonuç, Türkiye'deki milli demokratik devrimciler için oldukça şaşırtıcı olsa gerektir. Çünkü, Türkiye'nin önündeki devrim aşamasının «milli demokratik devrim» olduğunu savunan bütün gruplar, Cezayir'de bu devrimin başarılmış olduğunu millî -ya da onların deyimiyle millîci (!)- güçlerin iktidarda bulunduğunu söyleyip yazdılar. Cezayir'den örnek aldılar, verdiler. Hatta, içlerinden hızını alamayıp, Cezayir sosyalist devrimini yapmıştır, diyenler bile oldu.

Oysa Alleg'in yazısından, bizim MDD'cilerimizin örnek millî demokratik devrim iktidarı diye düşündükleri «millî kurtuluş cephesi»nin, meğerse, Cezayirli sosyalistlerin bağımsızlık ve demokrasi kavgasının karşısında olduğunu öğreniyoruz. Bu durum, hem bizimkilerin millî demokratik devrimden bir küçük burjuva-bürokrat yönetimini kastettiklerini, hem de küçük burjuva iktidarının, eninde sonunda, kapitalizme ve emperyalizme yamandığını ve feodalizmin tasfiye görevini yerine getiremediklerini göstermektedir. Bugünkü Cezayir'in uluslararası tekellere bağlı durumu bunun kesin olarak ispatıdır.

Alleg'in yazısı, Marxism Today'in Mart 1970 sayısında yayınlanan «Algeria Seven Years After: Socialism or Capitalism» adlı İngilizce çevirisinden Türkçe'ye aktarılmıştır.

Bu yıl, (1969) önde gelen malî yayınlar Cezayir'i yeniden keşfettiler. (1) **Europe-France-Outremer,** Nisan ayında Cezayir üzerine özel sayı bastı; **Expansion** uzun bir makale yayınladı ve **Marchés Tropicaux** da Haziran'da özel sayı çıkardı. Hepsi de, Cezayir'in, bağımsızlığını izleyen dönemde ortaya çıkan sorunların içinden sıyrılıp gelişen ve gösterişinden hoşlandığı «sosyalist» adına rağmen iş adamları ve şirketlere gelecek vadedici perspektifler sağlayan bir ülke olarak, oldukça mutluluk verici bir resmini çiziyorlar. M. Maurice Schuman'ın 1969 Ekiminin başlarında Cezayir'e yaptığı gezinin ardından «büyük basın» ın tonundaki değişme ile birlikte bu yenilenen ilgi ve Fransız-Cezayir işbirliğinin harika bir şekilde yeniden başlaması hiç kuşkusuz raslantı değildir. Bütün bunlar en uygun anda oluşmuşlardır. Bunların önemini daha tam olarak anlayabilmek için, bağımsızlığa kavuşmasından 7 yıl sonra, Cezayir'in bugünkü ekonomik ve politik durumunu bilmek gerekir.

19 HAZİRAN 1965'DEN SONRA HÜKÜMET POLİTİKASI

19 Haziran 1965'deki hükümet darbesinden hemen önce Cezayir, sosyalizm yolunda geri döndürülemez bir şekilde ilerlemeye başlamış ve aynı zamanda tüm Afrika kıtası ve Arap dünyası için ulusal ve sosyal kurtuluş yolunu açmış, bir çeşit Afrika Küba'sı izlenimini veriyordu. Ancak, gerçek, bağımsızlığın ilk aylarındaki hevesin insanı inandırabildiğinden belki çok daha az sevimli idi. Bununla birlikte Cezayir, gerçekten Üçüncü Dünya'nın devriminde bayraktarlardan biri olarak ortaya çıkmıştı. Yeni devlet, «sosyalist tercihini» izzet ve ikramla anayayasasına koymuştu. Önce, Fransız sömürgecilerinin sahip olduğu pek çok sınaî ve tarımsal işletme bunların elinden alınarak işçilerin kendileri tarafından işletilmiş ve bu durum hükûmet kararnameleri ile yasallaştırılmıştı. Dikkate değer ölçüde millîleştirmelerin ardından, 1965 sonbaharında tamamlanacak yaygın bir tarım reformu ve savaş döneminin anti-kolonyalist millî cephesi FLN'yi bilimsel sosyalizmden geniş ölçüde etkilenen bir ideolojik temel aracılığıyla faal sosyalistleri birleştirerek, gerçek öncü parti haline dönüştürmenin ilk adımları ile birlikte ekonomide bir devlet sektörü ortaya çıktı.

Cezayir, dış ülkelerde etkin bir anti emperyalist siyaset güttü. Bütün ulusal kurtuluşçu ve demokratik güçleri destekledi ve S.S.C.B ve sosyalist ülkeler ilé dostluk ve işbirliğini güçlendirdi. Bazı eksiklerine rağmen bu siyaset, Cezayir'li kitlelerin desteğini kazandı. Aynı zamanda, Cezayir, tüm kıtalardaki devrimcilerin ve ilericilerin sempatisini kazanırken, Batı sermayesinin güvensizliği ile de karşılaştı.

BEN BELLA'NIN DEVRİLMESİ

19 Haziran 1965'de Bin Bella'nın devrilişi, genel gayret dalgasına birden son verdiği için gericiler tarafından beklenen mutlu bir gelişim olarak selâmlandı. Tarım reformundan telâşa düşen büyük toprak sahipleri, dışarıya bağlı ticarî çıkar sahipleri, ayrılan Avrupalılardan az çok yasal bir şekilde teslim alınmış malları sömürme konusunda kuşkulanan zengin spekülatörler, kamu hizmetlerinin ana mevkilerinde olan üst memurların önemli bir kesimi, ordu ve millîleştirilmiş idare meclisleri, kamu çıkarlarından çok kendi avantajları ile ilgilenenler de Bin Bella hükümetinin devrilmesini kurtuluş olarak görüp sevindiler. Emperyalist çevreler de, şimdiye dek uygulanan iç ve dış siyasette temel değişmelere yol açacağını ve böylece kapitalist dünyanın Cezayir'le daha yakın ilişkiler kurmasının mümkün olabileceğini umut ederek, bu rejim değişikliğinden duydukları sevinci gizlemediler.

Yeni liderlerin ilk davranışları değerlendirilirse, gericilerin umutlarının boşa çıkmayacağı düşünülebilirdi. 19 Haziranın ardından yayınlanan çeşitli resmî bildiriler, Cezayir'in bundan böyle «doğuya fazlaca yatkın» olan bir önceki siyasetinin tersine, her iki bloka karşı da kesin tarafsızlık siyaseti izleyeceğinin anlaşılmasına yol açtı ve yeni hükümet temsilcisinin yaptığı ilk dış gezi de Washington'a oldu. (2)

İç cephede ise, millî güvenlik örgütleri ve polis, sendika ve öğrenci örgütlerinden gelen bütün direnişi baskı ve yıldırma ile ezerken, birçok tanınmış ve kendini ispatlamış sosyalist de yakalanmış ve en korkunç işkencelere uğratılmışlardı. Sanayide işçilerin ve tarımda köylülerin kontrolü, ülkeyi mahvetmekle suçlanmış ve kârlılık bahanesiyle toprakları özel kişilere satarak ya da kiralayarak dağıtmak isteyen etkili çevreler tarafından ciddî şekilde tehlikeye düşürülmüştü.

«Şimdi köylülerce işletilen bu topraklar, hektarı yalnızca ikiyüz ölçü buğdaya kiralanmış olsaydı, devlet her yıl 25.000 milyon eski franklık yarar sağlamış olurdu. Ve tabiî, kalkınma programlarının kamu fonlarına bindirdiği yük de aynı miktarda azalmış olurdu,» diye yazıyor Cezayir gerici düşünürlerinden biri, Malek Bennabi. (3)

KARIŞIKLIK DÖNEMİ

Köylü ve işçilerin kontrol ettikleri sektörleri yıkmak isteyenlerin gayretleri sonuçsuz kalmadı. Konstantin ve Oran illerinde, köylüler tarafından tasarruf edilen topraklar, sömürgecilerle işbirliği yaptıkları için bir önceki hükümet tarafından zilyedlikleri ellerinden alınmış feodal sahiplerine geri verildi. Örneğin As-Asnam (önceleri Orléanville) bölgesinde, «bouthiba» yani malı mülkü alınmış büyük toprak sahipleri, topraklarının zilyedliğini tekrar kazandılar. Endüstrinin işçiler tarafından işletilen bölümleri de bu «liberalleşme» nin etkisi altına girdiler ve örneğin büyük «Norcolor» boya ve inşaat malzemesi fabrikası gibi çeşitli işletmeler önceki sahiplerine geri verildiler.

Bunları, darbeyi yürüten, yürütürken de çeşitli ve bazan çelişik nedenlerden ötürü birlikte davranmış olan heterojen gurubun içindeki uyuşmazlıklardan doğan bir karışıklık dönemi izledi. (4) Ben Bella'nın indirilmesinin, ihtilâlin daha ilerletilmesine doğru gerekli bir adım olduğuna inanan ihtilâlcilerin yanı sıra, yabancı yeni-sömürgeciliğe bağlı burjuvazinin unsurları, büyük mülkiyet çıkarları da vardı. Genel Kurmay Başkanı ve «Doğu Gurubundan» olan Tahar Zbiri bu çeşitli güçlerin en merkezî siması idi. Fakat, etkin bir gücü paylaşan ve Başkan Bumedyen'in aralarında denge kurmaya çalıştığı bütün eleman ve gurupların en etkilisi «Oujda Gurubu» idi.

Bu gurup, Dışişleri Bakanı Abdü-

laziz Buteflika, İçişleri Bakanı Ahmed Medeghri ve Kaid Ahmed gibi kişiler tarafından yönetiliyordu. Gurup, homojenlikten hâlâ uzak olmakla birlikte -çünkü ittifaklar, bölünmeler ve yeni bileşimler sıktır- az çok eski burjuvazi ile «burjuva bürokrasisi» denen şeyi kurmak üzere birleşmiş, ordunun, millileştirilmiş kuruluşların ve hükümetin ana mevkilerini almış olan ve yaşama düzeyi Cezayir'in çoğunluğu ile kıyas kaldırmayan küçük-burjuvazinin üst kesiminin çıkarlarını temsil eder.

Tahar Zbiri'nin Aralık 1967'deki manevrasının başarısızlığından sonra, ayrı akımlar belli bir denge bulmuşçasına berrak bir çizgi belirdi. Bundan sonra, hem ulusun temel çıkarlarını karşılayan olumlu bir yanı, hem de küçük-burjuvazinin kitlelere ve özellikle işçi sınıfına olan güvensizliğini gösteren olumsuz yanları olan karışık bir politika izlendi.

ÇELİŞKİLER

Uluslararası düzeyde, Bumeyden hükümeti, bağımsızlıktan bu yana uygulanan anti-emperyalist siyaseti bırakması için onu teşvik edenlerin umutlarını yoketti. Yabancı tekelinin kıskacından kurtulmak isteyen her yeni bağımsız olmuş ülke için dünyanın anti-emperyalist güçleri ile ittifak yapmanın objektif gereği, bu siyasetin devamının açıkca temel nedenidir. Ancak, anti-emperyalist siyaset devam ederken, yabancı kapitalizmden alınabilir durumda olan, «yardım» ın niteliği konusunda tereddütler, zayıflıklar, tutarsızlıklar ve yanlış görüşler de göze çarpıyordu. (5)

Aynı çelişkiler ekonomik alanda da beliriyor. Bir yanda dikkate değer bir millileştirme (banka ve bazı yabancı şirketlerin) olayı vardır ve ülkenin endüstrileşmesi için önemli adımlar atılmıştır. Öte yanda, kurtuluş savaşının asıl yükünü taşıdıkları için hâlâ pohpohlanan köylülerin sabırsızlıkla bekledikleri tarım reformu, bağımsızlıktan bu yana geçen 7 yılı aşkın bir süre sonunda, henüz gerçekleştirilmemiştir. Emperyalistlerin, «ülke ya yanlış yola, yani devrim yoluna giderse»' korkularını canlı tutan ve aynı zamanda bazı umutlar da uyandıran, ve tabiî hiçbir şeyin tamamlanmış görünmediği işte bu durumdur.Emperyalistler, Endonezya, Mali ve Gana'da olduğu gibi, «tehlike» yi uzun bir süre uzaklaştıracak olan ve kendilerinin de karışacakları «temel bir değişme» görmek istediklerini gizlemiyorlar. (6) Ancak, aynı sonuçları, uzun dönemde, daha kurnazca, ekonomiye nüfuz etme yöntemleri ile elde etmekten de vazgeçmiyorlar.

Cezayir'in ekonomik yapısının ve yönelişlerinin incelenmesi, bu tehlikelerin hayalî olmadığını ve önce de sözünü ettiğim gibi, büyük malî basının, «sosyalist» Cezayir'e olan ilgilerinin tazelenmesini açıklamaya yeterli olacaktır.

ENDÜSTRİLEŞMEYE DOĞRU

Cezayir, hem kendini Fransız tekelleri için pazar yapan «sömürge paktı» nın zincirlerinden kurtarmak ve hem de ulusal ekonomisini geliştirmek çabasını sürdürüyor. Şu da belirtilmelidir ki, bu darbenin destekleyicileri ne derlerse desinler, izlenen hiç olmazsa bu alanda yeni bir politika değildir, önceki hükümetin plânladığı ekonomik projeleri içine alan, eski hükümetin politikasının bir devamıdır. Ne olursa olsun, Cezayir ekonomisinin gelişmesi ve özellikle ticaretin genişlemesi ve endüstriyel bir temelin kurulması kabul edilmiş bir olgudur.

Başlıca ham madde, gayri safi millî hasılanın yaklaşık olarak % 20 sini temsil eden ve 1968'de ihracatın % 70'ini tutan, büyük endüstriler için temel olan petroldür. Gaz, 1964'de 800 milyon metre küpden 1968'de 2340 milyon metre küpe, neredeyse üç katına çıkarken, petrol üretimi dört yılda 26 milyon tonun biraz üzerinden 43 milyon tona çıkmıştır.

Öte yanda, Fransız pazarı şimdi kapalı olduğu için, şarap üretimi 1960'da 18 milyon hektalitreden 9.5 milyona düşmüştür, bağların yerini başka ürünler aldığı için bu düşüş sürecektir. Endüstrileşme programı, 4 ana kompleksin kurulmasını ya da büyütülmesini içermektedir.

GAZ VE PETRO-KİMYA ENDÜSTRİSİ

Bu komplekslerin ilki, Hassi R'Mel'den gelen gaz boru-hattının sona erdiği Arzew'de, halen, Dünya Bankasından alınan 20 milyon dolarlık borç da dahil olmak üzere, 3450 milyon dinarlık bir maliyet ile kısmen hizmete girmiştir. Camel tarafından kurulmuş olan sıvı gaz tesisi, üretiminin yaklaşık olarak 2/3'ünü Britanya'ya yollamaktadır. (7) Bu kuruluşa dahil, 1969 Martında açılmış olan amonyak ve temelli suni gübre fabrikası vardır. Amacı tarımın gübre gereksinmesini karşılamak ve de 150 milyon dinara yakın bir döviz tasarrufu sağlamaktır. İş, Fransız şirketleri Ichnip ve Ensa (Schneider Kimyasal Yapı Şirketinin ortakları) tarafından yapılmıştır ve sözleşme teknik işbirliğini ve üretime başlandıktan sonraki işler için Cezayirli personelin yetiştirilmesini sağlamaktadır.

Bu petro-kimya kompleksinin muazzam bölümlerinden bir başkasına da yakında başlanacaktır. Amerikan El Paso şirketi ile Sona Trach arasında bir sözleşmenin imzalanmasıyla, zaman olarak 1972'ye ayarlanmış kompleksin son aşamasını, 2.5 milyon tonluk bir petrol rafinerisinin izleyeceği yeni bir suni gaz tesisi kurulacaktır. Sonrakinin kuruluşu iki Japon firmasının, C. İtoh ve Japon Gasoline'nin elindedir.

İkinci petro-kimya kompleksi Skikda'da (önceleri Uhilippeville) olacaktır. İkinci bir gaz boru-hattıda (şimdiye dek tek var olan Hassi R'Mel'Arzew arasındakidir) gazı kaynağından Skikda'ya taşıyacaktır. 190.000 tonluk boru ihtiyacını üç yabancı şirket karşılayacaktır: Valburec ve Pont-a-Mousson (Fransa), C. İtoh Nippon Kokon ve Sumitomo Metao (Japon) ve Eni'ye bağlı Snam Progetti (İtalya). İnşaat harcamaları 450 milyon dinar olarak tahmin edilmiştir ve 1970'in sonunda tamamlanacaktır. 700 milyon dinarlık bir maliyetle, Technip tarafından yapılmakta olan sıvı gaz tesisi dünyanın en büyük ve bu alanda en modern tesisi olacaktır. %50, bir temel ile Sona Trach ve Erap'dan oluşan birleşik Fransız-Cezayir Konsorsiyumu tarafından finanse edilecek ve işletilecektir. 1972'de sıvı gazdan etilen ve plastik üretmek mümkün olacak ve aynı zamanda Skikda'da bir amonyak tesisi kurulacaktır.

ÇELİK

Üçüncü sınaî kuruluş ve bağımsız bir makine endüstrisinin ilk aşaması olarak hiç şüphesiz ên önemlisi El Hadjar'daki (Annaba) çelik tesisidir. Bu, aynı zamanda, yeni bağımsız olmuş bir ülke ile sosyalist dünya arasındaki işbirliğinin değerinin de kanıtıdır, çünkü yapımında büyük katkı SSCB'-nindir. Bu tesis, önce Konstantin plânında ele alınmıştı; fakat yalnızca pik demir üretimi içindi ve, bağımsızlık elde edildikten sonra Fransızlar tarafından terkedilecekti. Sovyetlerin yardımı ile Cezayir bunun yönetimini ele aldı ve ilk parti pik demir 1969 Ağustosunda çıkarıldı. 1972'de çelik işletmesi çalışmaya başlayana dek, pik demir üretimi tümüyle Sovyetler Birliği'-ne ve de yeni bir anlaşmanın imzalandığı Japonya'ya ihraç edilecektir. Önceleri yıllık üretim 350.000 ton ile 400.000 ton arasında olacak, daha sonra, tesis tam üretime girince 1.4 milyona ulaşacaktır.

Tüm inşaatı 1964 yılında kurulmuş olan Millî Çelik Heyeti (SNS) yönetmiştir. Çelik işletmesini kurmakla sorumlu olan Rusların yanı sıra çeşitli kapitalist firmalar da vardır : pik demir bölümü için bir Fransız şirketi olan Sofresip, hadde bölümü için bir İtalyan şirketi olan İnnocenti, ve Mesdar-Haoud-El Hamar'dan Skikda'ya dek 700 km. lik bağlantıyı kurarak dördüncü boru hattına boru yapan bölüm için bir Batı Alman tröstü, Hoesch-Export. (8)

Gene Annaba'da, Kouif ve Djebel Ouk'daki tortulardan yılda 500.000 ton fosfat ve başka cins suni gübreler üretmek üzere bir tesis düşünülmüştür.

TRAKTÖR VE DİZEL MOTORLARI

Cezayir'in gelecekteki endüstrisinin dördüncü ana merkezi Konstantin'-de olacaktır. İlk adım, geçen Nisan'da, Endüstriyel İnşaat Şirketi (Sonacome) ile, Colongne'nin Klockner-Humbolt-Deutz ve Berlin'in Deutsche Industrienlagen Gesselschaft adlı Batı Alman şirketleri arasında, bir traktör ve dizel motoru fabrikası kurulması için imzalanan anlaşmadır. Bu fabrika, 400 milyon dinara çıkacak ve her yıl 25 ilâ 200 beygir gücü arasında 10.000 dizel motoru, 35 ilâ 60 beygir gücü arasında 4600 traktör ve 10.000 tane de 75 beygir güçlük demiryolu araçları üretecektir.

Bu dört ana tesise ek olarak, çeşitli amaçlar için, gıda maddeleri, tekstil, ecza ürünleri, kağıt selüloz gibi başka endüstriyel tesisler kurulmaktadır ya da kurulacaktır. (9) Kasım 1968'de Cezayir hükümeti, 1969 yılı için 80 fabrikanın kurulması ve genişletilmesi kararını almıştır. Sınaî yatırımların gelişmesini gösteren şu rakamlar, Cezayir'in sınaî kalkınmasını gösteren son bir örnek olarak verilebilir : 1966'da 450 milyon dinar, 1967'-de 750 milyon dinar, 1968'de 1400 milyon dinar. (10)

TİCARETİN ÇEŞİTLENMESİ

Bağımsızlıktan önce, Cezayir'in dış ticareti büyük ölçüde metropollerle yapılan ticaretle kısıtlı idi. Yeni Cezayir derhal ticaretini çeşitlendirerek kendisini sömürgeci tekelden kurtarmak için teşebbüse geçti. Cezayir'in ticaretinin

şimdiki görünümü, petrolün, ihracatın % 70'ine ulaştığını, bu arada şarap ihracatının bir önceki ihracaat tablosunu tümüyle değiştirecek biçimde azaldığını gösteriyor. İthâlatâ gelince, tüketim mallarının oranı azaldığı halde yine de ithalatın 1/3'ünden fazlasını tutmaktadır. Öte yanda, sermaye mallarının, ham maddeler ve kısmen bitmiş malların oranı ise ithalatın yarısından fazlasını tutacak şekilde artmıştır. Aşağıdaki tablo (A) Cezayir ticaretinin bozulmasının ve eğiliminin açık bir resmini vermekte ve aynı zamanda hükümetin şimdiki ticaret politikasını göstermektedir.

Bir başka tablo (B), çeşitli dış ülkelerle arasındaki ticaretin bozulmasını göstermektedir. (11)

CEZAYİR - SOVYET İŞBİRLİĞİ

Bu rakamları değerlendirmek gerekmektedir. Sovyetler Birliği ile Temmuz 1968'de imzalanan çok önemli yeni anlaşmalar hesaba katılmayınca Cezayir - Sovyet işbirliğinin yoğun biçimde gelişmesi de gözden uzak kalmış oluyor. Sovyet Dış Ticaret Bakanlığı temsilcisinin, 1968 Temmuzunda yeni protokolun imzalanması ile ilişkin sözleri, iki ülke arasındaki ticaretin gelişme hızı hakkında bilgi vermektedir :

«Cezayir-Sovyetler Birliği ticaret hacmi 1965 ve 1967 arasında % 250 artmıştır ve son anlaşmaları izleyerek daha da artacaktır».

Burda değinilen anlaşma, Sovyetler Birliğinin, 1969'dan 1975'e dek yılda 5 milyon hektolitre şarap ve 500.000 ton ham petrol almayı taahhüt ettiği anlaşmadır. Ham petrole yapılacak ödeme, Cezayir'deki Sovyet inşaat giderlerini ve de ülkede çalışan Sovyet teknisyenlerinin aylıklarını karşılamakta kullanılacaktır. Bilançoda da Sovyet yardımlarına karşılık olarak gösterilecektir. Cezayir tahminlerine göre, Sovyetlerle olan toplam ticaret hacmi, Cezayir'in toplam ticaret hacminin % 13

TABLO A

Cezayir Dış Ticaretinin Analizi
1966 sonrası (milyon dinar)

	1966	1967	1968
(1) İthâl Malları			
Gıda maddesi, içecekler, tütün	712.5	827.2	575.8 (yüzde 16.5)
Yakıt ve yağlar	33.1	50.0	42.6 (» 1.4)
Ham maddeler	212.0	214.9	211.7 (» 6.0)
Yarı-mamûl maddeler	522.6	594.6	824.1 (» 23.6)
Tarım için bitmiş ürünler	58.3	102.8	102.1 (» 2.9)
Endüstri için mamûl maddeler	557.4	557.7	924.8 (» 28.2)
Tüketim malları	1056.8	806.7	747.0 (» 21.4)
TOPLAM	3152.7	3153.9	3428.1

(2) İhraç Malları			
Gıda maddesi, içecekler tütün	930.7	579.4	623.8 (yüzde 16.3)
Yakıt ve yağlar	1818.6	2605.4	2669.9 (» 69.0)
Ham maddeler	142.0	63.8	206.2 (» 5.4
Yarı-mamûl maddeler	72.5	192.5	194.5 (» 5.1)
Tarım için bitmiş ürünler	0.5	0.5	7.9 (» 0.2)
Endüstri için mamûl maddeler	89.7	56.5	115.0 (» 3.0)
Tüketim malları	15.3	30.3	55.6 (» 1.0)
TOPLAM	3069.3	3528.0	3872.6

TABLO B
Cezayir Ticaretinin Coğrafi Analizi
1966 sonrası (milyon dinar)

	1966	1967	1968
(1) Cezayirin İthalâtı			
Fransa	2166.7	1877.6	1989.0 (yüzde 57.0)
Fransa hariç Ortak Pazar ...	216.4	278.5	533.0 (» 15.2)
A B D	302.5	251.5	303.4 (» 8.7)
Avrupanın Sosyalist Ülkeleri ...	89.2	262.3	192.3 (» 5.5)
Diğerleri	377.9	484.0	410.4 (» 13.6)
TOPLAM	3152.7	3153.9	3428.1
Bu toplamlar içinde			
Batı Almanya	70.1	96.6	195.8 (» 5.6)
İtalya	91.3	102.5	204.8 (» 5.8)
S S C B	39.4	141.9	77.2 (» 2.2)
(2) Cezayirin İhracaatı			
Fransa	2070.5	2118.0	2075.6 (» 53.6)
Fransa hariç Ortak Pazar ...	502.5	731.6	887.6 (» 22.9)
A B D	16.0	67.9	21.7 (» 0.5)
Avrupanın Sosyalist Ülkeleri ...	27.5	105.5	202.9 (» 5.3)
Diğerleri	452.6	505.0	684.8 (» 17.7)
TOPLAM	3069.3	3528.0	3872.6
Bu toplamlar içinde :			
Batı Almanya	252.6	447.5	506.2 (» 13.2)
İtalya	106.0	124.6	210.6 (» 5.6)
S S C B	15.3	48.9	102.8 (» 2.7)

üne eşit olacak şekilde, her yönde 500.000 milyon dinara ulaşabilirdi. Oysa açıktır ki bu oran Cezayir'in çok çeşitli alanlarda Sovyetler Birliği'nden aldığı büyük ölçüdeki yardımın tamamını anlatmaz.

Sovyet-Cezayir işbirliğini sağlayan ilk genel anlaşma 27 Aralık 1963'de

Ben Bella hükümeti tarafından imzalanmıştır. Bunun sonucu olarak o zamandan bu yana iki ülke arasında 19 kısmi anlaşma imzalanmıştır. Sovyet yardımıyla çeşitli alanlarda 61 işletme kurulmuş ya da kurulacaktır. Şu anda bu işletmelerin 16'sı çalışır durumdadır. Yeni projelere El Abecq madeni için bir kurşun ve çinko rafinerisi, Annaba bölgesinde bir enerji istasyonu, 1.5 - 2 milyon hektolitre şarap imal edecek kapasitede bir alkol ve konyak damıtıcısı ve Oran'da bir tabaka cam fabrikası(yılda 10.000 ton) dahildir. Ayrıca, Sovyet yardımı hakkında tam bir fikir sahibi olmak, için Sovyetler Birliği'nin Cezayir'e gönderdiği bütün alanlardaki teknisyenler, eksperler, öğretmenler ve tekstil ile petrol teknisyenleri için Bou-Merdes'daki (daha önce Rocher-Noir) Cezayir-Sovyet enstitüsünde ya da SSCB'de genç yöneticileri eğiterek yapılan yardım da hesaba katılmalıdır.

Sadece SSCB ile değil, fakat Bulgaristan, Yugoslavya ve öteki sosyalist ülkelerle de yapılan bu gibi anlaşmalar, bağımsız bir millî ekonomi kurmakta büyük önem taşır. Cezayir'in sosyalist ülkelerle ticareti sınırlı kalsa bile, bu işbirliği, kapitalist ülkelerle olan ilişkilerinde Cezayir için önemlidir. Sosyalist ülkeler açıkca ülkenin kalkınması için dolaysız bir yardımda bulunmaktadırlar. Ayrıca dolaylı bir yardım da söz konusudur, şöyle ki, kapitalist ülkeler bu yardımları dikkate almaya mecbur kalarak, bu genç ve bağımsız devlete, onun ticaret tekeline sahipmiş gibi davranamamaktadırlar. Ülkenin, emperyalist ve yeni sömürgeci şantaj ve baskıya karşı direnişinde; Cezayir-Sovyetler Birliği anlaşmalarının yaptığı katkının önemine dikkati çeken Cezayir Ticareti Bakanı M. Yaker diyor ki :

«Dış güçler ulusal ekonomik gelişmemizi tehlikeli şekilde baltalamaya ve Cezayir halkının kalkınmak için seçtiği siyaseti boşa çıkarmaya çalıştılar. Bugün imzalanan anlaşmaların, bu gayretlerin başarısızlığını nasıl gösterdiğinin üzerinde durmaya gerek yok. Esasen bu anlaşmalar bütün şekilleriyle sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı ekonomik bağımsızlık mücadelesini güçlendirmek için Sovyet hükümeti ve halkının sağlam destek olma geleneğindendir.» (Mücahid, 30 Aralık 1968)

Örneğin, Cezayir'in 17 Fransız şirketini Haziran 1968'de millîleştirmesinden sonra, Cezayir şarabının şimdiye dek tek alıcısı olmasını istismar eden De Gaulle hükümetinin yapmak istediği baskıya karşı Cezayir'in direnebilmesini, Sovyetler Birliği'ne şarap satışı için imzalanan kontratın mümkün kıldığı bilinmektedir.

CEZAYİR'DE FRANSIZ TEKELLERİ

Ama sadece ya da esas olarak sosyalist ülkelerle olmayan ve tehlikelerini ileride göreceğimiz bu ticari ilişkileri çeşitlendirme eğilimine rağmen Fransa halen başlıca alıcı ve satıcıdır. Fransa pazarı tüm Cezayir ihracatının % 60'ını alır ve bunun 3/4'ünden çoğu da petrol mamulleridir. Fransa şarap için hâlâ büyük bir alıcıdır; 1968'de Cezayir'in Fransa'ya olan ihracatının % 10'undan fazlası şaraba aittir. Meyve ve sebzenin esas alıcısı olan Fransa, özellikle mühendislik ve elektrik gereçlerinin ve metallerin de Cezayir'e esas sağlayıcısıdır.

Bu gerçekler genç devletin, geçmişin mirasına ne kadar bağlı olduğunu ve Fransız tekellerinin ekonomik

özgürlüğü engelleme olanaklarını göstermeye yeterlidir. Cezayir'in Frank alanına dahil olması Fransız tekellerine müdahale fırsatları vermektedir. İki ülke arasında aşırı ölçüde yükselmiş bir fiyat sistemi bulunmaktadır. Fransız malları Cezayir'de dünya pazarındaki fiyatlarının üzerinde satılmaktadır. Bunun gibi Cezayir malları da Fransa'da çok pahalı satılmaktadır. Fakat en büyük fiyat artışı sınai mâmullerde olduğu için avantaj Fransız mallarındadır. Cezayir ise Fransa'ya ham madde ve tarım ürünleri sağlamaktadır. Cezayir'in Frank alanında olması, yüksek fiyatlara rağmen Cezayir ekonomisini, geleneksel alış-veriş düzeyini korumaya «normal olarak» yöneltmektedir. Dahası, özel işletme olsun, devlet olsun, Cezayir alıcısı, buradaki fiyatlarla dünya pazarındaki fiyatlar arasındaki farkı duymamaktadır, çünkü Fransız eşyalarından alınan vergiler, Ortak Pazar ülkeleri eşyalarından alınan vergilerden üçte bir oranında azdır, ve öteki ülkelerden yapılan ithalâttan alınan verginin yarısıdır.

Cezayir'i sömürge döneminin sonuçlarından kurtarmak açısından bazı önemli kararlar alınmıştır : Cezayir bugün kendi parasını kullanmaktadır; dinar artık franka değil, altına dayanmaktadır (12). Ağustos 1965 deki petrol anlaşmalarından bu yana, Cezayir, frank pazarında sadece Cezayir Merkez Bankasına bağlı olarak yabancı para alabilmektedir. Dış ticareti ekonominin gerekleri ile dengeye getirirken, yerli pazarı daha iki korumak için ithalât vergilerinde düzenlemeler yapılmıştır.

MİLLİLEŞTİRİLMİŞ ANONİM VE KARMA ŞİRKETLER

Cezayir ekonomisinin bir özelliği millîleştirilmiş şirketlerin gittikçe artan rolüdür. Bunlar demiryolları, posta vb. gibi büyük kamu işletmeleri değil, mutlak bir tekele sahip olmayan ve ekonominin bir sektörünü yönelten büyük guruplardır. Petrolün önemi nedeniyle devlet içinde devlet durumunu alan Sona-Trach'a ek olarak Annaba kompleksini kuran ve daha az önemli çeşitli fabrikaları işleten Millîleştirilmiş Çelik Heyeti (SNS), millîleştirilmiş madenleri yöneten Millî Araştırma ve Madencilik Heyeti (Sonarem), Millî Şeker Heyeti (Sogedis), Millî Cam Sanayii Heyeti (VAN), Cannig Endüstri Heyeti, Millî Tekstil Heyeti (Sonitex) Millî Hububat ve Şekerleme Heyeti vb. vardır. Aslında bu kuruluşların bir kısmının görevi, millîleştirilen yabancı şirketlerin işletilmesiydi. Bunlar, çoğu yerde o zamana dek işçi yönetiminde olan endüstri işletmelerini içlerine alarak çalışmalarını genişlettiler. Gerçekte bu genişleme o kadar yaygın oldu ki, bugün işçi yönetimindeki endüstri sektörü sadece önemi azalmakta olan orta ve küçük işletmeleri kapsamaktadır. Bu, teknik tasarrufların değil, fakat daha çok belli bir siyasetin sonucudur: bugün ülkeyi yönetenlerin ekonomide işçi yönetimine pek az inançları vardır. Aynen işçilerin ülkenin politik ve ekonomik yönetimine katılmalarına karşı duydukları sınıfsal tepki gibi.

Millî heyetler yabancı şirketler ile yapılan işler için çok uygundur. Gördüğümüz gibi son dönemde Amerikan, Fransız ve Batı Alman firmalarıyla bir çok sözleşmeler yapılmıştır. Kapitalist firmalarla yapılan bu anlaşmalar alıcı ve satıcı arasında yapılan basit sözleşmelerin çok ötesine gitmektedir. Ani kârlar yarattığı için yabancı sermayeyi hepsinden fazla çeken petrol mamulleri alanında karma şirketler giderek yaygınlaşmaktadır. Sona-Trach bu tip anlaşmaları geniş çapta arttırmıştır.

Mayıs 1969'da % 51 hissesi Sona-Trach'a, % 49 hissesi Amerikan Core Laboratuvarları şirketine ait olan Alcero şirketi kurulmuştur. Benzer bir ayarlama, Alfluid'i kurmak için Davis Mud and Chemical Inc. ile yapılmıştır. Petrol ve mamulleri ile ilgili aynı zemin üzerine Sona-Trach ve Paul Getty Trust arasında kurulmuş diğer üç Cezayir-Amerikan karma şirketi de Algeo, ve Alfor'dur.

Sona-Trach son 24 Temmuzda en büyük anlaşmasını Amerikan El Paso tabiî gaz şirketi ile yapmıştır. Bu anlaşma 25 yıl için, yılda 10.000 milyon metre küp tabiî gaz taşımını sağlamaktadır (13). Bu işlem için tahminî yatırım toplam olarak 900 milyon doları geçmektedir. Bir Amerikan firmasının bu kadar uzun bir zaman için anlaşma imzalaması, Cezayir'in politik geleceği hakkında Amerikan tekellerinin umutlarını göstermektedir. Çeşitli millîleştirilmiş heyetler gibi temel hizmetlere tekellerin sızmaları çeşitli şekiller almaktadır.

«Eğer hükümet dairelerinin koridorlarında Amerikalılarla karşılaşırsanız, bunlar, şahsen çalıştırılan, rolleri küçümsenmeyecek teknisyenlerdir. Aynı şey Almanlar için de geçerlidir» diye yazıyor Amerikalı gazeteci Robert E. Farrel. (14)

Gerçekte bunlar şahsen çalıştırılan teknisyenler değil, Amerikan araştırma bölümlerinden gelen, kendileri ile yüksek Cezayir'li memurların görüştüğü uzmanlardır. Endüstri Bakanı M. Belaid Abdesselâm, «sosyalizasyona uğramış endüstri sektörünün yeniden organizasyonu» nun incelenmesi için Booz, Alen ad Hamilton of Chigago'nun Amerikalı danışmanlarına yılda bir milyon dolar vermektedir. Booz-Allen'in önerisi, ilk traktör ve dizel motor fabrikasının inşaatı için Batı Alman firmaları Klockner-Humbolt-Deutz ve Deutsche İndustrienlagen Gesselschaft ile görüşmelere başlanması idi. Bu arada Colom-Bechar bölgesinde bazı maden işletmeleri ve bir çinko işletmesi için Krupp ile sözleşme imzalanmıştı. Aynı şekilde Atchesan, Arthur D. Little, Schuman and Staling vb. gibi bir çok Amerikan firmaları öteki bakanlıklarla çeşitli projeleri incelemek üzere anlaşmış durumdadır.

MİLLİLEŞTİRİLMİŞ KURULLAR VE «ÖZEL SEKTÖR»

İngiliz, İtalyan, Japon ve İspanyol firmaları da Cezayir millileştirilmiş kuruluşları ile birlikte çalışmaktadırlar.

Bu millileştirilmiş şirketler çalışma kapsamlarında geniş bir eylem alanını özel sektöre açık bırakmışlardır. Marches Tropicauxhun editörünün kıvançla belirtiği gibi: (15)

«Bu guruplar (millileştirilmiş kuruluşlar) yukarıda, aşağıda ve çevrelerinde özel teşebbüsü teşvik edici bir alan bırakmaları bakımından tek başına değillerdir.»

Uluslararası trörler, öteki yerleri de gözden uzak tutmadan «yukarıdaki» bölgeyi kontrol etmeye çalışmaktadırlar. Bu şekilde, Berliet, Michelin, Phillips, Air-Liquide vs. Cezayir'de belli bir ortalama sahiptirler. Yatırımlar üzerindeki yeni politika yabancı ve yerli «özel teşebbüse» garanti ve avantajlar vererek şimdiye kadar isteksiz görünen yabancı ve yerli kapitalistlerin korku ve kırgınlıklarını dağıtmışa benziyor. Bu durum aşağıdaki bilgilerle somutlaşmaktadır.

31 Mart 1968'den önce Bölgesel Yatırım Komisyonları, Cezayir, Oran ve Constantine'de 500 bin dinardan daha az tutan 41 işletme teklifiyle karşılaşmışken, 500 bin dinar tutan işlet-

melerden sorumlu olan Milli Yatırım Komisyonu'na, 11'ine yabancıların katıldığı 28 plan önerisi gelmişti. O zamandan bu yana ise yatırım oranı önemli ölçüde artmıştır. Eylül 1968'de ruhsat verilen yatırım toplamı 53 milyon dinardan 161 milyon dinara yükselmiştir. 1968 Ekim'i ile 1969 Şubat'ı arasında 86 yeni işletme kabul edilmiştir. Özellikle hafif endüstriye dayanan bunlardan bazıları yüzlerce işçi çalıştırabilmektedirler. Bu, şimdiye kadar çalışmalarını genişletmek, araçlarını ve etkisini güçlendirmek için şimdiye kadar esas olarak ticâri ve üretici olmayan yatırımlarla ilgilenen Cezayir burjuvazisine, hâlâ açık fırsatların bulunduğunun bir göstergesidir. (6)

SOSYALİZME DOĞRU

Cezayir devleti, ülkenin sanayileşmesi ve ağır sanayinin kurulmasında, oynadığı önemli rolle, özellikle petrol ve gazdan ileri gelen Cezayir'in nisbî gelirinin zenginliğinden yardım görmüştür. Bütçesi 1965 yılı hariç daima istenilen bir dengeye sahip olmuştur ve bu üçüncü dünya ülkeleri arasında az görülen bir olaydır. 1969 yatırım bütçesi milli câri bütçeden fazladır (6. 110 milyon dinara karşılık 4.550 milyon dolar). 1965'te 925 milyon frank olan altın ve kağıt para stoku 1967'de 2.215 milyon, 1968'de 2.305 milyon franka yükselmiştir. Bu toplamın 1.010'u altındadır, bu da Fas (600 milyon frank) ve Tunus'un (200 milyon frank) toplam stokunun 4 katıdır.

Sonuç olarak üçüncü dünya ülkelerin çoğundan farklı olarak Cezayir «yola koyulmuştur». Fakat bu rakamlar, bağımsız bir ekonomik geleceği, «emperyalist dünyadan ayrılmamızı» (17) ve sosyalizme doğru ilerleyişimizi garantilemekte midir?

Ülkenin ekonomi politikasının yönetiminde olanlar bu soruya «evet» diyorlar ve şu eşitliğin doğruluğuna inanmış görünüyorlar: ticaret çeşitlenmesi + millîleştirme ve millîleştirilmiş kuruluşlar = bağımsızlık + sosyalizm. Bu formül pek çekici de olsa doğruluğu hakkında kesin bir şey söylenemez.

Cezayir'in sömürge döneminde miras kalan ekonomik bağımlılık koşullarından kurtulmasını mümkün kılan ticarî çeşitlenmenin değeri su götürmez. Fakat herhangi bir çeşitlenmenin önceden yararlı olduğunu kabul ederken ihtiyatlı olunmalıdır. Ne var ki bu, ülkenin bağımsızlığından emin olmak için «Mümkün olan en çeşitli ülke dışı temasları aramak» temel ilkesini öne süren Endüstri Bakanı Belaid Abdesselam'ın inancı gibi görünmektedir. (18)

Cezayir Öncü Sosyalist Partisi, endüstrileşme ve millîleştirme politikasını desteklerken ve bir dereceye kadar ticari çeşitlenmenin değerini kabul ederken aşağıdaki soruyu sormaktadır. (19)

> «Eğer bir taraftan Fransız işletmeleri millîleştirilip devralınırken, öte yanda Amerikan sermayesine ya da aynı kapıya çıkan ve Cezayir ekonomisinin yeni-sömürgeci ABD tekellerine bağımlılığının sürmesine ya da artmasına sebep olan Batı Alman, İtalyan, Japon, İspanyol vs. sermayesine ayrıcalıklar ve kolaylıklar sağlanırsa, Cezayir bundan ne kazanır? (20)

Emperyalistler arası çelişkilerden doğabilecek hiçbir ihtimalin boşlanmaması gerektiğini göz önüne alıyoruz. Fakat bu ihtimallerin, ilkin sınırlı olduğu, ikinci olarak da ortakların değişik olmasına rağmen hepsi yeni sömürgeciliğin amansız yasaları ile yönetildiğinden bu ihtimallerin yeni özgürlüğüne kavuşmuş bir ülke için büyük tehlikeler taşıdığı gerçe-

ğini gözden kaçırmamalıyız. Bu fırsatlardan kararlı ve tutarlı bir anti-emperyalist siyasetle, kapitalizm ve yeni sömürgecilikle olan bağların mümkün olan en kısa zamanda çözülmesi olan nihaî amacımızı daima göz önünde tutarak yararlanabiliriz.»

MİLLİLEŞTİRİLMİŞ KURULUŞLARIN ÇALIŞMASI

Benzer şekilde, millileştirilmiş kuruluşlar ekonomiyi kurmakta, yabancı tekelini millî servetlerimizi sömürmekten alıkoymakta ya da bunu sınırlamaktaki açık amacımızı ,yansıtmakta devlete ağırlık sağlıyor ama, yine de ekonomik bağımsızlığımıza ve sosyalizme «otomatik» bir yolu garantiliyor olmazlar. Hatta bunlar, içerde ve dışarda ülkeyi hiçbir gerçek başarı sağlama ihtimali olmayan ve emperyalist güçlere tümüyle bağlı üçüncü sınıf bir kapitalizme saptırmaya çalışanlar için bir eylem alanı durumuna gelebilirler.

«Kapitalist ülkelerdeki limited şirketlerin özelliklerine sahip olan bu millîleştirilmiş kuruluşlar özel sermayenin buralarda yayılmasına yol açabilirler. Sadece özerk yönetimli kamu kuruluşları gerekli bütün garantileri verebilir» diyor Cezayir Bildirisi. (21)

Oysa millîleştirilmiş kuruluşlar, kapitalist şirketlerden çok farklı bir çizgide çalışmıyorlar. Yönetmelikleri, bu kuruluşları sosyalizmi seçişin silâhı yapmanın devrimci kararlılığının damgasını taşımaktan çok uzaktır. Bunun yerine yabancı burjuva ekonomistlerinin, «üçüncü dünya uzmanlarının» ve yeni sömürgeciliğin ajanlarının özelliklerini ve görüşünü taşırlar. Böylece bu kuruluşlar, öteki kuruluşlardan hisse satın alır ve kâr hisseleri öderler. Özel sektör temsilcilerinin, bu kuruluşların yönetici meclislerinde yer alabildikleri ve burjuvazinin bunları kendi yararlarına kullanma yollarının açık olduğu da hesaba katılınca gelecek hakkında ancak huzursuz olunabilir.

Sadece politika ve yönetim konularında değil, fakat kaç işçi çalıştırılacağı, kimin işe alınacağı, kimin işten çıkarılacağı hakkında da karar veren bu millîleştirilmiş kuruluşların yöneticileri, kapitalist şirketlerin yöneticileri gibi çok güçlüdürler. Eğer işçiler bir temsilciliğe sahiplerse -ki her zaman durum böyle de değildir- bu sadece semboliktir. Bu yönden yöneticilerin tutumları genellikle kapitalist işvereninki gibidir; babacanlık ve otoriter bir yakınlık karışımı. Örneğin bu yöneticilerin sendikaları yasaklayarak ve onların aktif üyelerini işden atarak Fabrika Komiteleriyle ilgili yasayı uygulamayı reddettikleri bilinmektedir. Böyle bir durumda işçinin, işletmenin çalışmasına ya da kendisini üretim mekanizmasının basit bir dişlisi durumuna getiren anti-demokratik ve bürokratik tabiatlı bir sisteme büyük bir ilgi göstermemesi şaşırtıcı değildir. Bu, Cezayir devriminin önemli bir zayıflığıdır.

Karma şirketler için de benzer kuşkular ileri sürülebilir. Yabancı kapitalist firmalarla olan bu bağlar yeni sömürgeci sızmalar için gerçekten ideal bir alandır. Cezayir Bildirisi'nde üçüncü dünya ülkelerinde halen görülen bu eğilime karşı bir uyarı var; yabancı sermaye ile olan bu gibi bağların tehlikesine karşı tetik olmak için «karma şirketlerin çalışma alanlarının, millî ekonominin kilit alanlarında olmaması» na dikkat edilmesi gereği kaydediliyor.

Cezayir ekonomisinin şimdiki liderleri bu uyarıyı unutmuş görünüyorlar.

«Bu çeşit 'işbirliği' nin ekonomik ve siyasal tehlikeleri» diye yazıyordu Saud Eşşaab, «ekonominin kilit sektörlerinde yer alınca daha somutlaşmaktadır. Baskı ve karaborsa ya da

kapitalizmin ekinomik yasalarının işletilmesi yoluyla emperyalist ülkeler 'yardım' verdikleri ülkenin siyasetini etki altına almayı başarırlar.

Karma şirketlerin hisselerinin % 51'i Cezayir devletinin elinde ise de, bunları Amerikan firmaları etkin bir şekilde denetlerler. Hisseler aracılığıyla denetim, Amerikalılar için gerekli değildir; onlar teknik yöntemleri bildikleri, yönetici, teknisyen ve mühendislerin çoğunluğunu sağladıkları ve hepsinin üzerinde, yerli yöneticileri kapitalist yönetim ruhu ile eğittikleri için denetleyebilmektedirler» (22).

Ekonomide gelişmekte olan bir özel sektörün varlığını ihmal etsek bile, karma şirketler yolu ile ekonominin kapitalist genişlemesi ve millîleştirilmiş kuruluşların yapısı, Ekonomik ve Toplumsal Konsül'ün (CNES) 1969-1973 dört yıllık plândaki tekliflerinden ötürü oldukça ciddî eğilimler göstermektedir. «Devletin endüstrileşmenin bütün yükünü taşıyamayacağını ve millileştirilmiş sektörün güç durumda olduğunu» ileri süren CNES, çare olarak ekonominin aynı sektöründe iki millileştirilmiş kuruluş oluşturularak yarışmaya ve daha geniş ölçüde özel yatırımlara başvurmayı öne sürüyor. Ayrıca ağır endüstriye verilen ve «ülke endüstrisinin gelişmesinin bir bütün olarak uyuşma göstermemesi»ne yol açan önceliğin, yeniden gözden geçirilmesini öneriyor. (23)

İlerleyen Cezayir'in gelişmesini tehdit eden tehlikeler yokedilebilir mi? Bir defa, endüstrileşmenin teknik yöntemleri, yönetim ve kalkınmanın yolları, sosyalizmi kendi kendine geliştirecek sihirli çözümler gibi düşünülmemelidir. Ülkenin nihaî hedefi farklı temeller üzerinde -özellikle ülke içinde ve dışında sınıf mücadelesi- belirlendiği için, millileştirilmiş kuruluşlar ve özellikle kapitalist devlet kuruluşları sosyalizme olduğu kadar, kapitalizme de kolaylıkla yol açabilirler.

ARTAN SOSYAL FARKLILAŞMALAR

«Genç ülkelerde», deniyor Moskova'da geçen Haziran toplanan Komünist ve İşçi Partileri tarafından benimsenen esas kararda, «sosyal farklılaşma artmaktadır. İşçi sınıfı, köylüler ve küçük burjuvazinin milliyetci kesimleri de dahil olmak üzere demokratik güçlerle emperyalizm ve özellikle emperyalizm ile işbirliği gittikçe derinleşen burjuvazi kesimi dahil, uluslararası gerici güçler arasındaki çatışma keskinleşmektedir.»

Bu gözlem özellikle bağımsızlıktan beri sınıf mücadelesinin çeşitli şekillerde derinleşerek büyüdüğü Cezayir'de, bu ülkede sınıfların olmadığını ısrarla öne süren bazı liderlere rağmen doğrudur. Bağımsızlık savaşı sırasında sömürgecileri sonuna kadar destekleyen toprak ağaları dışında toplumun bütün kesimlerinin sömürgeci egemenliğine karşı tek bir harekette, FLN'nin liderliği altında birleştikleri ve sınıf çelişkilerinin bu dönemde az çok su altına indiği bir gerçektir. Bu başka faktör, sınıfsal ayrıcalıkları daha az görünür yaptı: Fransız sömürgeciliği zengin bir Avrupalı azınlığı getirerek yerli bir burjuvazinin gelişmesine engel olmuştu. Böylece yerli burjuvazinin bağımsızlıktan önce nisbî güçsüzlüğü nedeniyle siyasal ve ekonomik yönden bir rolü olmamıştı. İhtilâl sırasında öncülük edecek kadar güçlü değildi. Öbür üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi millî kurtuluş hareketinin öncü gücü küçük burjuva olurken, ileri gelen kişileri de o kesimden çıkan aydınlardı. Cezayir siyasetinin çelişkili görünüşleri bu sınıfsal temelden ileri

gelmektedir. Bunlar, küçük burjuvazinin heterojen kişiliğini yansıtır: kendini sömürge itaatkârlığından kurtarmaya çalışırken, ekonomik bağımsızlık için tutucu güçler ve emperyalizmle savaşıyor, fakat aynı zamanda «devrimci işçi ve köylüler tarafından alaşağı edilmek korkusuyla» kendisini frenliyor. Küçük burjuvazinin bu karışık kişiliği bilimsel sosyalizmi reddederek sınıfların varlığını görmezliğe çalışmasında ve kapitalizm ile sosyalizm arasında bir «orta yol», «değişik bir sosyalizm» geliştirme çabalarında görülebilir. Oysa tek parti olan FLN'nin varlığı dolayısıyla yumuşatılmasına ve açıkca ifade edilemeyip toplumda tartışılmamasına rağmen, sınıf mücadeleleri vardı ve toplumsal farklılaşmanın açığa çıkmasıyla birlikte keskinleşiyorlardı. (24)

Büyük toprak sahipleri yalnız kırdaki güçlerinden değil, ama hükümet üzerindeki etkilerinden dolayı da Cezayir devrimi için en tehlikeli tehdittir ve büyük bir tarım reformu yapılmadıkça öyle kalacaktır. (25) 8 milyon yoksul köylü ve geçimlerini onlara bağlamış olanlar, uğruna dövüştükleri ve bağımsızlığın kendilerin sağlaması gereken toprağı beklerken, şehirlerdeki işsiz ve acemi ordusunu arttırıyorlar. Fakat şimdiye dek devlet aygıtı, yönetim, polis ordusu (26) ve hatta FLN'deki etkili dostları sayesinde 8.500 büyük toprak ağası köylülerin isteklerine karşı durabildiler. (27)

BURJUVAZİNİN GÜÇLENEN DURUMU

Avrupalılar tarafından terkedilmiş büyük fabrikaları işçilerin ele geçirmesi burjuvazinin büyük ihtiraslarına gem vurmasına rağmen bu sınıf bağımsızlıktan ve özellikle Ocak 1965'den bu yana durumunu güçlendirdi.

Şimdiki devlet sektörünün yanı sıra özel sektörde ve ticarette, yabancı şirketlerle ticari ilişkilerinde(aslında bazıları satın alınmıştı) hem de devlet aygıtının ve millileştirilmiş kuruluşların önemli katlarında sayıca elde ettiği nüfuzla, burjuvazi gerçekte durumunu güçlendirmişti. Küçük burjuvazinin çeşitli kesimleri arasındaki toplumsal ayrılıklar keskinleşmişti. Öyle unsurlar vardır ki; şimdi önemli yönetim katlarındadır ve böylece burjuvazinin uygulayıcıları ve sömürge yönetimince eğitilmiş olanlarla birleşmiştir. Bu yolla, yeni bir sınıf, burjuva bürokratlar yaratılmıştır. FLN'nin Nisan 1964 konferansında bu gelişme hakkında ihtar yapılmıştır. (28)

«Devlet aygıtı ve ekonomi içinde kendini geliştiren burjuva-bürokrasisinin kendiliğinden anti-sosyalist hareketleri, bu tabaka yoluyladır,» diyen Bildiri, «yalnızca emperyalist baskı değil, sosyalist» politikalara muhalefet etme ve yanlış yön verme yollarını arayan millî burjuva unsurlar da yayılmaya neden olabilir.» diye devam eder.

Açıktır ki bu tehlike azalmamıştır. Küçük burjuvazinin, devletin yönetici katlarında bazı temsilcileriyle birlikte olan öteki kesimi, daha çok bağımsızlık hareketinde dövüşenler, yoksul köylülerle bağlarını koruyanlar, devrimin esaslarına bağlı kalmıştı, fakat aynı zamanda ön yargılarını ve örgütlenmiş, sınıf bilincine ulaşmış işçi sınıfının siyaset sahnesine çıkmasıyla ilgili korkularını yitirmemişlerdi. Bu liderlerin çoğu, örneğin Hayri Bumedyen'in kendisi, Cezayir devriminin anti-emperyalist ve ilerici hedeflerine ilgi duyduklarını söylüyorlar, halkın isteklerinin geçerliliğini ve özellikle tarım reformu istediği kabul ediyorlar, ulusun işçi ve üreticile-

rinin rolüne değer veriyorlardı; fakat pratikte halkı katmadan ve hepsinin üzerinde işçilerin politik ve sendikal örgütlerinin katılmasını sağlamadan halk için çalışmak istiyor gibiydiler.

İŞÇİ SINIFI

Böylesi bir politika'nın yürütülmesi işçi sınıfının güçsüzlüğünden ötürü mümkündü. Büyük bir olasılıkla, endüstrileşmenin sonucu olarak işçi sınıfı gelecek yıllarda büyüyecek; sınıf bilincine erdikçe ve daha otoriter oldukça ülkenin politik hayatındaki etkisi artacaktı. Fakat sayısal güçsüzlük bir gerçekti. Cezayir işçi sınıfı özellikle, bağımsızlığın hemen ilk yıllarında Cezayir'i terkeden Avrupalıların yerine geçmek üzere şehire gelen 800.000 tarım işçisi ve topraksız köylü tarafından sayıca güçlendirildi.

Bu gelenler kırı henüz terketmişlerdi ve bir bakıma, bir çok öncü unsurların başka alanlara, özellikle yönetim mekanizmasına kaydığı, zengin bir sınıf mücadelesi deneyimi olan ve sınıf bilinci gelişmiş eski işçi sınıfını sulandırmış oldular.

Ulusal birlik temeli üzerinde sömürgeciliğe karşı yürütülen mücadenin küçük burjuva ideolojisi önderliğinde olması işçilerin sınıf bilincine ket vurulmasına yardım etti. Ancak devletin Cezayir İşçi Sendikası üzerindeki nüfuzu ve sendikal hakların kısıtlanmasına karşı baskıyla tehdit edilen işçi yönetimindeki işletmelerin savunmasında, istekleri oranında günlük mücadelelere olan ihtiyaçları onları yeniden toparlanıp daha açık bir sınıf temeli üzerinde harekete geçmeye zorladı.

TOPLUM KARIŞIKLIK İÇİNDE

Cezayir toplumu halâ karışıklık içindedir. Sosyal farklılaşmalar ve sınıf çelişkileri üst düzeydeki siyasal çatışmalarda bile belirginleşerek kaçınılmaz bir şekilde artmaktadır. Halâ en büyük çatışma, köylü yığınlarının âcil isteği olan, aynı zamanda daha geniş iç pazar arayan gelişen endüstrinin de ihtiyaç duyduğu tarım reformu konusundadır.

Burjuvazinin bir kesiminin de içinde olduğu, toplumun çeşitli kesimleri endüstrileşmeyle ilgilidir, ve çabaları büyük toprak sahiplerinin direnişini kırmak için yoksul köylülerinkiyle birleşmektedir. Endüstrinin yapısı, yüz yüze gelinen öteki sorunların doğmasına neden olmuştur. Çıkarları yeni sömürgeciliğin sızmasına bağlı, «satın alınmış» burjuvazi, ulusun gerçek ekonomik bağımsızlığını sağlayacak ağır endüstrinin yaratılması çabalarının terkedilmesini halen savunmaktadır. Bunlar Cezayir için «hangi yol» temel sorusunun çevresinde dönenen mücadelenin farklı yönlerinden bazılarıdır.

İktidarda bulunanlar arasında, kavram karışıklığı görünse bile, sosyalist ülküye samimi olarak bağlı kişiler vardır. Bunların yanısıra gericilerin ve yeni sömürgeciliğin ajanları da vardır. Hepsinin üzerinde, kurtuluş mücadelesi süresince patlayan iç ve dış güçlerin «istekleri» arasındaki çatışmanın mirası olan ve ilişkileri karmaşık bir düğüm durumuna getiren, böylece temel çelişkilerin gizlenmesi sonucunu veren klânlar ve bölgeler arası rekabet de hâlâ vardır. Ortam açıklığa kavuştukça, sınıf çıkarları üzerinde temellenen ve daha politik bir nitelik kazanan yeni guruplar, «sosyalizme mi, kapitalizme mi» sorusuna herkesin daha belirgin cevaplar vermelerini isteyeceklerdir. Ve bu ana sorunun cevabı, bütünüyle farklı sosyal sınıflar ve tabakalar arasındaki güç dengesine dayanacaktır.

MİLLÎ KURTULUŞ CEPHESİ (FLN)

Kendini ordu dışındaki örgütlü öteki güçlere dayandırmak gereğinin farkına varan iktidardaki gurup, kitle örgütlerinin ve kurtuluş savaşı günlerinin o olağanüstü mücadele aracı FLN'yi yeniden canlandırmayı düşündü. Fakat FLN'nin örgütlenmesi için hiçbir gelişme kaydedilmediği söylenmelidir :

> «1968, Parti yılı olmalıdır (...) bu parti şimdiye dek önemli birlik olma yolunu bulamadı ve bu bir utanç konusudur...»

Bunlar, Albay Bumedyen tarafından, Şerif Belkacem ve sonra Kaid Ahmed'in «Partinin örgütlenmesi» ne adadıkları çalışma aylarında söylenmişti. Örgütlenme atılımları, yapılan propaganda, ek olarak tam gün çalışan işçiler atanması, darbeden beri eylemlerini bırakan ve yeni koşullarda başlama isteği çok az olan eski militanlara her yönde baskı ve yıldırmayı getiren yenilenmiş çabalar, bütün bunlar başarılı olamadı. Şimdiki liderler, hiçbir yeniden örgütlenmenin FLN'yi canlandıramayacağını kabul etmiyorlar. Oysa onun sorunu çok daha ciddî idi, politik bir niteliğe sahipti.

Kurtuluş savaşı sürecince FLN, sömürgeci düşmana karşı ulusun bütün kesimlerinin geniş topluluğu idi. Bağımsızlıkla birlikte, baskıya karşı ortak mücadele boyunca uyutulan karşıt çıkarlar FLN içinde yeniden ortaya çıktı. Bu gövdeyi, en mükemmel üyelerinin de istediği gibi, işçilerin ve yoksul devrimci köylülerin partisi yapmak, ve ideolojisini koymak; şimdiye dek şehir orta-sınıfını, gerçek bir sosyalist siyasete açıkca karşı olan zengin köylüleri, işçileri, kendi hesaplarına toplumun yeniden örgütlenmesinde hiç bir gevşeme istemeyen köylüleri biraraya getirmiş olan örgütte esaslı bir temizliğin gerekli olacağı anlamına geliyordu.

Yönetmeliği, işçilerin parti üyesi olmamasını şart koşan FLN'nin Nisan 1964 kongresinde kabul edilen görüşü dikkate almazsak, bugünlerde ilk ilkelere dönen ve Kaid Ahmed'in koyduğu gibi «yıkıcı servet sahipleri» dışında ulusun tüm kesimlerini birleştiren bir örgütün kurulması söz konusudur. Bu yaklaşım yine, burjuvazinin ve küçük burjuvazinin sınıf kavgasını ve bütün sosyal çelişkileri reddetmek, çarpıtmak ve küçültmek isteğini göstermektedir. Aynı espri içinde sosyalizm bütün sosyal sınıfların paylaştığı anlaşılmaz ve sevimli bir istek olmakta, 1 Kasım 1954 ilk ayaklanmasından buyana savaşta yer alan herkes tarafından desteklenmektedir.

FLN'deki bunalımın başka hiçbir izahı yoktur. Gerçek devrimci bir partinin gerekliliğini anlayan işçiler, kendisini Cezayir devriminin tek partisi olarak tanımlayan FLN'nin bugünkü tutum ve amaçlarını kabul edemezlerdi. Bu başarısızlığı eleştiren Cezayir Öncü Sosyalist Partisi şöyle yazıyordu :

> «Birçok gerici guruplar, burjuva bürokratları ve küçük burjuvaların hepsi birden egemen olmak için harekete geçtikleri zaman onların çıkarları için kullanılan partiye neler olacağını deneyim ve hayat göstermiştir. Gerici ideolojilere ve politikalara karşı güçlü bir mücadele yürütmekten uzak böyle bir durum yalnızca sosyalizmin daha fazla gözden düşmesine hizmet eder...
>
> FLN'nin ülke içinde yol gösterici bir rolü ve bağımsız bir varlığı yoktur. Toplumun geniş ilerici güçlerini artık içermemektedir. Bugün FLN, devleti denetim altına almak için bölen ya da mücadele eden değişik guruplara tamamıyla bağımlı bir araçtır sadece.» (29)

KİTLE ÖRGÜTLERİ

Sendikalar ve öteki kitle örgütleri, Cezayir Öğrencileri Millî Birliği, FLN Gençlik Bölümü ve Cezayir Kadınları Millî Birliği bu durumun sonuçlarından etkilenmektedirler. Onbinlerce işçi sendikalarını bırakmışlardır. Üyelik durumu hiç bu denli zayıf olmamıştır ve bu, Cezayir işçi sendikası'nın hükûmetin bir aracı olarak kullanıldığı, görevlilerinin üyelik için empoze edildikleri, öte yandan seçilmiş liderlerin yerlerinden alınarak yerlerine sallabaşların getirilmekte olduğu bir zamanda, hiç de şaşırtıcı değidir.

FLN, benzer bir yolla, Cezayir Öğrencileri Millî Birliği'ni, liderlerini bile hapsetmeye tereddüt etmeden baltalamanın yollarını aramıştır; fakat öğrenciler örgütlerini korumakta kararlıdırlar.

Bu politika, FLN'ye ve hiç olmazsa gerekli bazı anti-emperyalist nitelikli kararlar almış ve Cezayir'in temel çıkarlarını karşılamış bir hükümetin tehlikeli bir şekilde tecritine karşı kitlelerin kayıtsızlığını açıklamaktadır. Yeni hükümetin altında, sorumlu büroları yöneten anti-emperyalistlerin sadece kendilerini tehlikeli bir şekilde kitlelerden ayıran uçurumu genişletecek tedbirler uygulamakta oldukları ve devlet aygıtının her kademede güçlenmesine ve Cezayir devriminin her yönden en kötü düşmanlarına yardım ettikleri açıktır.

Anti-komünist şartlanmanın bir sonucu olarak, kendilerini, işçi sınıfının ve sosyalist hareketin en iyi militanlarına (30) karşı takibata girme işlemine ortak kılarak ve baskının üstü kapalı suç ortakları haline getirerek emperyalist tehlike karşısında bütün ilerici güçleri zayıflatmaktan başka büyük bir olasılıkla uzun dönemde kendi öz yenilgilerini de hazırladılar. Şurası bir gerçektir ki, hükümette de kolları olan gericiler, politikalarını tam olarak empoze etmeye yetecek kadar güçlü olduklarını gördükleri an, bütün bu belirsizliklere bir son vermek için sabırsızdırlar.

Böyle bir durumda, gericilerin, Ben Bella'nın karşıtları ya da taraftarları olsunlar, gerçek bir millî ve demokratik devrimin «posası çıkmış» destekleyicilerine uzun süre hoşgörü göstermeyecekleri kesindir.

Emperyalistlerin umutları, ya âni ya da yavaş bir şekilde sağa çekiş ile olacak bu türden değişmelere dayanmaktadır.

Tekellerin ve onların yayınlarının Cezayir'e karşı yenilenen dikkatleri, umutlarını ciddiye almak için bazı nedenler olduğunu göstermektedir.

İLERİCİ GÜÇLERİN YENİDEN GURUPLAŞMASINA DOĞRU

Çoğunlukla halk arasında ve özellikle işçilerin saflarında, fakat aynı zamanda FLN'de, orduda ve poliste, tarım reformunun uygulanmasındaki gecikme, yeni sömürgeciliğin ajanlarının kendi çıkarları için kullandıkları olanaklar, burjuva-bürokrasisinin artan gücü ve lüks yaşayışı, demokratik ve sendikal hakların baltalanması gibi sorunlarla ilgilenenler giderek çoğalmakta, bunlar yeraltına itilmiş olan Öncü Sosyalist Parti'nin militan sosyalistleri ile aynı korku ve umutları paylaşmaktadırlar. Fakat henüz, Partinin gericiliğe giden yola set çekecek olan birlik çağrısına karşılık vermemişlerdir. Toplamak gerekirse, Cezayir devrimini koruyabilecek güçler vardır, ancak halâ dağınık ve geçici olarak güçsüzdürler.

Cezayir Komünist Partisinin önceki üyeleri (31) ile FLN'nin marksist-leninist militanlarının birleşmesinden doğmuş olan Cezayir Öncü Sosyalist Partisi, 19 Haziran darbesine karşı tutumları ve yeni hükümete göre durumları ne olursa olsun bütün anti-emperyalistlerin en geniş birliğini oluşturmak için çalışıyor. Aceleci basitleştirmeleri reddeden Öncü Sosyalist Parti, bir yanda bir bütün olarak görülen muhalefet ile, öte yanda yine bir bütün olarak görülen hükümet arasına bazılarının çizmek istediği bölücü çizgiyi kabul etmiyor.

«Ocak 1966'da» diyor Parti, «birleşik bir programın yürütümünü uyandırmak ve örgütlemek için bir Demokratik Halk Cephesi kurmayı önerdik... Sonra, bu cephenin, bizim görüşümüzce, örgütlü olsun olmasın, 19 Haziran 1965'de kurulmuş olan hükümetin muhalif ya da taraftarı olsun, ayrıcasız bütün ilerici güçleri içermesi gerektiğini söyledik. Neden bir muhalefet cephesi' çağrısı yapmadık? Sebepler birbirlerine bağlıdır. Birincisi, böyle bir cephenin ilerici ve anti-emperyalist niteliğinin üzerine basmak istedik. Şimdi, farklı oranlarda olsalar bile, bugünkü rejimin destekleyicileri ve karşıtları, bazı ilerici ve bazı gerici unsurları içeriyorlar. Daha ötesi, bağımsızlıktan bu yana, güçlenmek için mücadele eden kişiler ya da klânlar arasındaki, partizan duygulara, kuruluşlara ya da düşmanlıklara dayanan yüzeysel ayrılıkları kristalleştirmek, pekiştirmek istemiyoruz (32)».

ÖNCÜ SOSYALİST PARTİ

Marksist-leninist bir parti olarak Öncü Sosyalistler, Cezayir toplumunun köklü bir değişimini kabul ediyorlar ama, FLN liderlerinin aksine, Cezayir'in sosyalist devrim dönemine girmiş olduğunu(fakat sosyalizmin kuruluşu dönemine ulaşmadığını) kabul etmiyorlar. Şöyle diyorlar :

«Bugün, tarım reformu gibi pek çok koşul, bir sosyalist devrimin yer alabilmesini imkânsız kılmaktadır. Bu koşullar, bugünkü millî ve demokratik devrimin geliştirilmesi yoluyla, en kısa zamanda ve en hızlı bir biçimde yerine getirilmelidir. Bu (millî ve demokratik) devrimin, başarısı, ilericilerin birliğinin anti-emperyalist hükümetini ortaya çıkaracak olan politik ve sosyal güçlerin geniş bir koalisyonu ile mutlaka güvenlik altına alınmalıdır».

EYLEM BİRLİĞİ İÇİN

Ya emperyalistler lehine kârlı maceralarla sonuçlanacak yeni bir darbe hayalleyen dış ajanlarca kandırılmış ya da sorumsuz öteki muhaliflerin tersine, Cösp, 19 Haziran darbesinin yarattığı krize barışçı ve yapıcı bir çözüm bulmaya sıkı sıkıya bağlanmıştı. Ülkenin siyasal hayatında, özellikle, Ahmed Ben Bella'nın da içlerinde olduğu, hapsedilmiş ilerici politikacıların serbest bırakılmaları ve anti-emperyalist ve sosyalist militanların takibatının ve tüm baskıların durdurulması ile oluşacak daha az gergin bir hava, bu çözüme büyük ölçüde yardımcı olacaktı. Cösp, bütün anti-emperyalist ve demokratik güçlerin önüne, eylem birliği için bir temel olarak, aşağıdaki âcil hedefleri koymaktadır. Bunlar 15 Ekim 1969 Çağrısı'nda saptanmış amaçlardır :

— İşçilerin isteklerinin karşılanması (ücret, aile tahsisatı, sosyal güvenlik, iş güvenliği), rejimin temsilci-

leri tarafından Cezayir işçi sendikası'nın Üçüncü Kongresinde verilen sözlerin yerine getirilmesi;

— Rejimin olumlu kararlarının geliştirilmesi ve uygulanması ve özellikle şimdi kontrol altında bulunan sektörde yasaya saygı;

— Sendikal ve demokratik haklara saygı : tutuklanan ilericilerin serbest bırakılmaları ve ev hapsinin kaldırılması, ölüm cezalarının değiştirilmesi ve Oran'da hüküm giymiş olan asker ve sivil anti emperyalistlerin affı, vatandaşların itibarına ve hukukî haklarına saygı, işçilere ve anti emperyalistlere söz özgürlüğü, işyerindeki sendikalara hukukî statü;

— Ekonomiyi kapitalist olmayan yollardan kurmak için 4 yıllık temel bir plânın oluşturulması; işçilerin bu plânın yapılmasında ve millîleştirilmiş kuruluşların işletilmesinde rol sahibi olmaları;

— Büyük toprak sahiplerinin topraklarını kısıtlayan gerçek bir tarım reformunun yerine getirilmesi; fakir köylülere ve sel ve doğal âfetlerin kurbanlarına öncelik vererek yeterince yardım;

— Eğitimde demokratik reform gençliğimizin işçilerin ve halkın ideallerine ilişkin olarak millî, demokratik ve bilimsel bir kültürün geliştirilmesi;

— Cezayir'in anti emperyalist durumunun sürdürülmesi ve geliştirilmesi; Vietnamlıların Arap ve Afrika halklarının mücadelelerine kitlesel destek; sosyalist ülkelerle işbirliğinin geliştirilmesi emperyalist hareketlere karşı uyanışın keskinleştirilmesi.

Aynı çağrı bu umut ve istekleri elde etmek için alınacak tedbirlerin gerici oyunlara karşı koyacağını ve geçmişteki krizden doğmuş olan ihtirasların üstesinden geleceğini bildirmiştir. (Bu tedbirler) nerede olurlarsa olsunlar, bütün anti emperyalistleri, asgarî bir ortak program temeli üzerinde bir birleşik cephede birleştirmeye yardım edeceklerdir :

«Çabaların birliğini şimdi objektif olarak zorunlu kılan faktörler ideolojik ve politik ayrılıklardan daha güçlüdür. Elde edilmesi Sosyalist devrimin başarısı için gerekli olan birçok koşulu yaratacak olan millî ve demokratik devrimin gelişmesi için (anti emperyalist güçler) birlikte çalışmalıdırlar. Halkımızın şimdiki düşmanları, halâ emperyalizm ve onun müttefiki ülke içi gericiliktir. Bunlara cevap, bütün anti emperyalist ve ilerici güçlerin birleşik cephesidir.»

ETKİN DEMOKRASİ

Öncü Sosyalist Parti, aynı zamanda, etkin demokrasi anlamına, ilk ve en çok aşağıda tanımlandığı şekliyle gelen, kitlenin, devrimin kazançlarını geliştirmek ve korumak için seferber olmasının ve eyleminin mutlak gereğini önemle belirtiyor.

«Etkin demokrasi, kitlelerin, ilerici güçlerin, anti emperyalist güçlerin, Cezayir'in ilerlemesine karşı olan tutucu ve gerici güçlere karşı daha etkin bir şekilde mücadele etmesine ve millî ve demokratik devrimimizin şimdiki aşamasının gereklerini daha tam bir şekilde elde etmesine yardım edecek demokratik hak ve özgürlüklerden tam ve serbestçe yararlanmaları anlamına gelir. Böyle bir demok-

rasinin yokluğunda, en gerici unsurlar, kitleleri eylemden alıkoyarak devrimin gelişmesini kaçınılmaz olarak önleyeceklerdir.»

Güçlerin bu bağlantısına, Cezayir devrimcilerinin ve yurtseverlerinin emperyalistlerin yıkma tehditlerine karşı çıkabilecekleri, yeni sömürgeci etkinin ve ülke içi gericiliğin yolunu kapayabilecekleri ve Cezayir devrimini girmek tehlikesinde olduğu çıkmazdan kurtarabilecekleri bir başka alternatif görmek zordur.

Bağımsızlıktan yedi yıl sonra en çetin mücadele daha hâlâ gelmemiştir, fakat amaç her Cezayirliye gün geçtikçe daha net görünecektir.

---

1 — Bu yazı, 1969 Aralığında yazılmış ve ilk kez broşür halinde Paris'de yayınlanmıştır.

2 — Adı geçen kişi o zamanki İhtilâl Konseyi'nin sözcüsü ve Maliye Bakanı Kaid Ahmed'dir.

3 — «Revolution Africaine», **15 Kasım 1968, No. 287.**

4 — Bu dönem süresince, ekonominin kendi-kendini işleten sektörü, uzaklaştırılmış olduğu bazı alanlara tekrar sahip oldu.

5 — Cezayir, örneğin, öteki ilerici Arap ülkelerinin tersine, Demokratik Alman Cumhuriyetini resmen tanımamıştır ve Federal Almanya Cumhuriyeti ile mükemmel ilişkiler içindedir.

6 — «Enterprise» dergisi, bir süre önce bu formülü kullanmaya başlamıştır.

7 — Cezayir Sıvı Gaz Şirketi'nin sermayesi şöyle oluşmuştur : % 40 Kanada Shelliinin Anglo-Amerikan, Continental Oil ve Union Stock yard, % 34 Fransız sermayesi ve geri kalanı Cezayir (SONA-TRACH).

8 — Şimdilerde kullanılan üç boruhattı vardır.

9 — Mostaganem'de, Schncider gurubunun ENSA'sını da içeren Fransız firmasının katılacağı bir selülöz ve kağıt fabrikası kurulacaktır.

10 — 1969 için amaç, 200 milyon dinar zirvesini geçmektir. 1967 ile 1975 arasında, endüstriye toptan net 15 milyar dinar (amortisman dışında) yatırılması amaçlanmıştır.

11 — Cezayir kaynaklarından sağlanan rakkamlardan hesaplanmış olan bu iki tablo, Marchés Tropicaux' **nun 14 Haziran 1969 sayısında yayınlanmıştı.**

12 — Frankın devalüasyonunun, dinarın değerini etkilemediği kaydedilmelidir. Değişim oranı, devalüasyon sırasındakine oranla şimdi % 12.5 daha yüksektir.

13 — Bak «Le Monde», **«Washington ve Cezayir arasındaki ilişkiler gelişiyor», 12 Ekim 1969**

14 — Expansion, **«Yedi yıl sonra Cezayir, Nisan 1969.»**

15 — Bak. Marches Prapicaux, 14 Haziran 1969.

16 — Bak. Cezayir günlük resmi gazetesi El Mücahid, **5 Kasım 1969.**

17 — Cezayir Bildirisi.

18 — El Mücahid, **29 Eylül 1969**

19 — «Altı Yıllık Bağımsızlıktan Sonra Cezayir-Cezayir Öncü Sosyalist Partisi Beş Soruyu Cevaplıyor».

20 — Ortak Pazarla olan ilişkisinden Cezayir'in ne yarar sağladığı so**rulabilir.**

21 — FLN'nin Nisan **1964 tarihli Kongresinin tam metni ve kararları.**

TİP BİLDİRİLERİ

Bu bildiriler, olaylar karşısında sosyalistce tavır almak bakımından örnek birer belge olduklarından yayınlamayı görev sayıyoruz.

PROTESTO VE DİRENME HAREKETLERİNİ TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ OLARAK TAMAMİYLE DESTEKLİYORUZ.
16. Haziran 1970

«Memleketimizin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal bunalıma çare olmak üzere Hükümetin çeşitli baskı ve zorbalık tedbirleri getirmeyi plânladığını biliyoruz. Bu tedbirlerden biri olduğuna evvelce işaret etmiş bulunduğumuz Yeni Sendikalar Kanunu, Türkiye İşçi Partisi dışındaki bütün partilerin elbirliğiyle ve sür'atle Millet Meclisinden çıkmış bulunuyor. Bu gösteriyor ki, hakim sermayedar sınıfların en başta gelen kaygıları, işçileri daha çok sömürmek, kârlarını daha çok arttırmaktır. Bu maksatla, işçilerin devrimci sendikalarda örgütlenmeleri imkânsız kılınmıştır. Buna karşı DİSK'i meydana getiren devrimci işçi sendikalarının ve işçilerin giriştikleri protesto ve direnme hareketlerini Türkiye İşçi Partisi olarak tamamiyle destekliyoruz.»

Sendikalaşma özgürlüğünü kısıtlayarak bütün işçi sınıfımızı tehdit eden bu kanuna karşı DİSK'e bağlı olmıyan diğer bütün sendika ve işçilerin de Anayasal haklarını kullanarak direnmeleri lâzımdır. Partimiz, Anayasamıza aykırı olduğunda hiçbir şüphe bulunmayan bu kanunun iptali için, kesinleşir kesinleşmez Anayasa Mahkemesine derhal müracaat edecektir.»

SIKI YÖNETİM İLÂNI, AP İKTİDARININ İŞÇİLERİN KARŞISINDA VE BÜYÜK SERMAYEDEN YANA OLDUĞUNUN YENİ BİR KANITIDIR

17. Haziran 1970

«Dünkü Kocaeli ve İstanbul'daki olaylar üzerine Hükümetçe sıkı yönetim ilân edilmesi gereksiz ve Anayasaya aykırıdır. Anayasamızın 124. maddesi sıkı yönetimin ancak «savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması» hallerinde ilân edilebileceğini söylemektedir.

Oysa işçilerin dün yaptıkları protesto yürüyüşü şeklindeki direnme hareketleri, hükümetin ve mahallî yöneticilerin basiretsizlikleri yüzünden kana bulanmış olmakla beraber, bu hallerden hiçbirine girmemektedir.

Hükümet, henüz kanunlaşmamış olan, mahut sendikalaşma hakkını kısıtlayan tasarıyı geri alacağını söylemek suretiyle, çok ürktüğü anlaşılan olayları kolaylıkla yatıştırabilirdi. Böyle yapmayıp da sıkı yönetim ilân etmeyi tercih etmesi, AP iktidarının ne derece işçiye karşı ve ne derece büyük sermayeden yana olduğunu bir kere daha ortaya koymaktadır. Bu gereksiz ve talihsiz karar, aynı zamanda AP iktidarının ne derece acz ve şaşkınlık içinde olduğunu da göstermektedir.

Türkiye İşçi Partisi daima Anayasadaki demokratik haklardan yana işçi ve emekçilerin yanındadır.»

GERİCİ SALDIRILARINA «ADİ ZABITA VAKALARI» DİYEN İKTİDARIN İŞÇİLERİN DİRENİŞİNİ AYAKLANMA SAYMASI KESİN BİR ZORLAMADIR. İKTİDAR TUTUMUYLA OLAYLARI TAHRİK ETMİŞTİR.

18. Haziran 1970

«Başbakan Demirel'in İstanbul ve Kocaeli'ndeki son işçi yürüyüşü olaylarını bir «Ayaklanma» olarak vasıflandırıp, bunu Sıkı Yönetim için bir gerekçe şeklinde sunması, iktidarın düşünce ve niyetini göstermesi bakımından çok dikkat çekici ve manidardır. Yaralanmalara, ölümlere, bina tahriplerine sebep olan, kısaca, can ve mal emniyetini ciddi şekilde ihlâl eden toplu hareketler son yıllarda defalarca, örneğin Konya, Kayseri, İstanbul (Taksim) ve son olarak Yozgat'ta yeraldığı halde Baş-

bakan Demirel bunları hep «Adi zabıta vakaları» telâkki etmiş; olağanüstü değil, olağan tedbirler alma lüzumunu bile duymamıştır. Yani, can ve mal emniyetine açıkça kasteden toplu saldırılar sağ kanattan ve iktidarın istediği yönde geldiği zaman hükümet bunlara karşı harekete geçmemiştir. İşçilerin hareketi ise, haklı davalarını kamu oyuna duyurmak üzere yalnızca protesto yürüyüşleri şeklinde başlamış ve başlangıçta o niteliğini muhafaza etmiştir. Ancak ikinci gün Vali'nin daveti ile İstanbul'un askerî kuvvetler ve zırhlı araçlarla doldurulması, köprülerin açılması veya elektrik cereyanı geçirilmesi, iki yaka arasında bütün seferlerin durdurulması, yürüyenlerin önüne başta toplum polisi olmak üzere barikatlar ve süngü takmış askerler çıkarılması havayı gerginleştirmiş, heyecanlar tahrik olunmuştur. Ölü ve yaralı sayısının işçi arasında yüksek oluşu ve bunların polis kurşunu ile meydana gelmiş olması, gerçekte tahrikin nerden geldiğini ve müessif olaylara kimlerin sebebiyet verdiğini ortaya koymaktadır.

Bütün bunlar gösteriyor ki, İstanbul ve Kocaeli'ndeki işçi yürüyüşünü ve buna bağlı olayları «Ayaklanma» olarak nitelemek, kesin bir zorlamadır. İktidar partisi ve Meclisteki destekleyicilerinin bu Anayasa dışı zorlamaya başvurmaları ve buna dayanarak, gazetelere akseden haberlere göre yeni kanunla varlığına kasdedilen DİSK'in Başkan ve Yöneticileri ile 100'den fazla işçinin tutuklanması, olayların temelinde yatan hoşnutsuzluğu ve huzursuzluğu daha da arttırmaktan başka bir fayda sağlamıyacaktır.

İktidara ağır sorumluluğunu bir kere daha hatırlatırım.»

TİP TEŞKİLÂTININ ARANMASI ANAYASAYA KARŞI İŞLENEN YENİ BİR SUÇTUR.

22. Haziran 1970

«Partimizin İstanbul İl Merkezi ile bazı ilçe merkezlerinin Sıkı Yönetim Komutanlığı emriyle aranması, Anayasal demokratik rejimi özünden zedeliyen bir harekettir. Ayrıca gözaltına alınanlardan çoğunun, kanuni süre olan 24 saati çok geçtiği halde henüz hakim karşısına çıkarılmamış olması ve bir kısmının polis karakollarında insanlık dışı işlemlere maruz bırakılması aynı doğrultuda hareketlerdir. Sıkı Yönetim, bazı olağanüstü yetkilere haiz bir yönetim biçimi olsa dahi, Anayasa düzeni içinde bir yönetimdir ve Anayasanın 8. maddesi gereğince Anayasa hükümleri ile bağlıdır. Anayasanın 56. maddesine göre siyasi partiler demokratik hayatın vazgeçilmez unusurlarıdır. 11. maddesine göre de

millî güvenlik sebebiyle dahi demokratik hak ve hürriyetlerin özüne dokunulamaz. Kaldı ki, Anayasaya aykırılığı su götürmez şekilde ortada olan 1940 tarihli Örfi İdare Kanununda dahi Sıkı Yönetim Komutanlığı emri ile aranması mümkün olan yerler arasında «Siyasi Parti Merkezleri» özelikle zikredilmemiştir. Yeni Anayasamız ise bu konuyu açıklığa kovuşturarak siyasi partilerle ilgili kovuşturmaları Anayasa Mahkemesine bırakmış ve onun adına ancak Cumhuriyet Başsavcılığını takibata yetkili kılmıştır.

Bu nedenlerle, Anayasanın kabulünden 20 küsur yıl önce, İkinci Dünya Savaşı ve tek parti şartları içinde çıkarılmış olan Sıkı Yönetim Kanununa dayanılarak Anayasa hükümlerine açıkça aykırı ve demokratik hayatı özünden zedeleyici hareketlere asla cevaz yoktur.

Kocaeli ve İstanbul'da yeralan geçen haftanın olaylarını açık bir zorlama ile «Ayaklanma» tarifi içine sokup Sıkı Yönetim İlânı kararını geçirten iktidarın, meselelere geçerli çözüm yolları aramak yerine, baskı ve şiddet usullerine başvurmaya yöneldiği belliydi. Şimdi iktidar, adı geçen illerdeki olağanüstü durumdan Partimize ve genellikle işçi sınıfı hareketi ve sosyalist harekete karşı ötedenberi beslediği ve açığa vurduğu niyetlerini gerçekleştirmek için yararlanmaya kalkışacaksa, Anayasa dışına düşen bir iktidar olduğunu bir kere daha belgelemiş olmaktan gayrı bir sonuç elde edemiyecektir.»

İŞÇİLERİN İŞLERİNDEN ATILMALARI YASAKLANMALIDIR SIKI YÖNETİM İŞÇİLERİN ÜZERİNDE İŞVERENLERİN BİR BASKI ALETİ HALİNE GETİRİLMEMELİDİR.

23. Haziran 1970

«Sıkı Yönetim bölgelerinde işverenler, direniş yapmış olmaları bahanesiyle ihbarsız ve tazminatsız olarak işçileri toplu halde işlerinden çıkarmaktadırlar.

İşverenler bu cür'eti Sıkı Yönetimin işçi hareketlerini yasaklamış olmasından almaktadırlar. Oysa, bilindiği gibi, Sıkı Yönetimin ilânına sebep olan olayların temelinde işçi haklarının çiğnenmek istenmesi yatmaktadır. Son işten atmaların, işçiler arasındaki huzursuzluğu daha da arttırdığı ve arttıracağı açıktır. Sıkı Yönetimin, işverenlerin işçi üzerinde bir baskı aleti haline düşmemesi için, Sıkı Yönetim süresince, Komutanlığın, işçilerin işten atılmalarını da yasaklaması ve şimdiye kadar atılmış olanların da işlerine iade edilmesini sağlaması gerekir. Bunlar yapılmadıkça Sıkı Yönetim Komutanlığının dün yayınladığı ve işçi-işveren işbirliğinden bahseden bildirisi havada kalmış olur».

D Ü Z E L T M E :

Geçen sayımızda yayınlanan «Sosyalist Mücadelemiz Güçlenmektedir» başlıklı yazıda dikkatten kaçan bazı yanlışlıklar olmuştur. Bunlardan en önemli ikisi üzerinde durmak istiyoruz :

1 — EMEK, Haziran 1970, Sayfa 62, sütun 2, satır 15'den paragraf sonuna kadar olan bölümün doğrusu şöyledir :

«Böylece, 1946 sonlarında, yeni baskı dönemi açılmış, sosyalist partiler, dernekler, sendikalar kapatılmış ve kurucuları ya cezalandırılmış ya da mahkemelerde süründürülmüştür. 1952'de önce çıkarılmak istenen bir kanunla, sonra buna bile ihtiyaç duyulmadan, sendikalar tam bir baskı altına alınmış; işçiler, grev ve her türlü direnme haklarından, daha öncekinden de beter bir şekilde, bunlardan bahsettirilmemek üzere, mahrum bırakılmışlardır.»

2 — EMEK, Haziran 1970, Sayfa 64, Sütun 2, Satır 17'de başlayan cümle şöyle olacaktır :

«1930'larda Sümerbank, Etibank, Madencilik Bankası gibi bankalar, şeker, dokuma, kağıt sanayii işletmeleri kuruldu.»

Düzeltir, özür dileriz.

BİZE GELEN KİTAPLAR

Prof. Niyazi BERKES, TÜRKİYE İKTİSAT TARİHİ 11, Çerçek Yayınevi, İstanbul 1970

Prof. Doğan KUBAN, TÜRKİYE SANAT TARİHİ, Gerçek Yayınevi İstanbul 1970

V. İ. LENİN, (Çev. Şerif Hulusi), HALKÇILIĞIN İKTİSADİ MUHTEVASI, Payel Yayınevi İstanbul 1970

Dr. Çetin YETKİN, TÜRKİYE'DE SOLDAKİ BÖLÜNMELER, Toplum Yayınevi, Ankara 1970

İsmail SELÇUK, LENİN; HAYATI, ESERLERİ, İzlem Yayınevi İstanbul, 1970